

KOKEMUKSEN

Lauri Rauhala
100 vuotta

Virpi Tökkäri (toim.)

TUTKIMUS V

Kokemuksen tutkimus V

Lauri Rauhala 100 vuotta

Kokemuksen tutkimus V

Lauri Rauhala 100 vuotta

Virpi Tökkäri (toim.)

LUP LAPLAND UNIVERSITY PRESS
LAPIN YLIOPISTOKUSTANNUS

ROVANIEMI 2015

© Tekijät ja Lapin yliopistokustannus

TAITTO: Essi Saloranta, Kronolia

KANSI: Paula Kassinen

Hansa Print, Tampere 2016

ISBN 978-952-310-970-4 (painettu)

ISBN 978-952-310-969-8 (pdf)

Teoksen verkkojulkaisun (pdf) pysyvä osoite on <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-310-969-8>

Sisälllys

Alkusanat	7
■ Lauri Rauhalan merkityksestä Juha Perttulan fenomenologiselle ajattelulle ja kokemuksen tutkimukselle	15
<i>Virpi Tökkäri</i>	
Lauri Rauhalan merkitys ymmärtävän psykologian kehittelylle	39
<i>Timo Latomaa</i>	
■ Situationaalinen säätöpiiri:	73
Rauhalan filosofinen kädenjälki	
<i>Jussi Backman</i>	
■ Resonoivan kehon matkassa:	103
tanssiminen, kokemus ja tutkimus	
<i>Leena Rouhiainen</i>	
Kehittyvä ihminen	123
– Lauri Rauhalan inspiroimaa käytännön psykologiaa	
<i>Tony Dunderfelt</i>	
■ Monitieteistä kokemuksen tutkimusta Lauri Rauhalan jalanjäljissä	151
<i>Virpi Tökkäri</i>	

Alkusanat

Psykologi ja filosofi, professori emeritus Lauri Rauhalan elämäntaival saavutti kolminumeroisen rajapyykin, kun hän täytti 100 vuotta 13. syyskuuta 2014. Merkkipäivää juhlistamaan ja Rauhalan merkittävää vaikutusta suomalaiselle kokemuksen tutkimukselle kunnioittamaan järjestettiin Rovaniemellä Lapin yliopistossa juuri ennen merkkipäivää viides Kokemuksen tutkimuksen konferenssi, jonka ensimmäisen päivän ohjelman muodosti Lauri Rauhala 100 vuotta -juhlaseminaari. Konferenssin toisena päivänä kokoonnuttiin pohtimaan monitieteisissä työryhmissä moninaisia kokemuksen tutkimuksen teemoja. Rauhala on pitkän ja ansiokkaan uransa aikana innoittanut monien eri tieteenalojen tutkijoita ja asiantuntijoita, joita Rovaniemelle saapui ilahduttavan runsaslukuinen ja moniääninen joukko, noin 130 henkeä. Itse koin seminaarin tunnelman hyvin innostavana ja mieltä lämmittävänä. Toivon ja uskon, että myös monelle muulle tilaisuus tarjosi inspiroivia hetkiä tueksi omalle tutkimuksenteolle ja yleisemminkin ajattelulle.

Rauhala syntyi 13. syyskuuta vuonna 1914 Sievissä ja oli satavuotisjuhlaansa mennessä luonut mittavan filosofisen elämäntyön eksistentiaalisen fenomenologian kehittämiseksi.¹ Vaikka Rauhala on tunnettu ennen kaikkea filosofisista teoksistaan, hän loi ammatillista uraansa pitkään kliinisen psykologian ja opetustehtävien parissa. Rauhalan ammatillinen ura alkoi varsinaisesti hänen valmistuessaan kansakoulunopettajaksi Kajaanin seminaarista 25-vuotiaana. Tämän jälkeen hän suoritti rinnakkain ylioppilas-

1 Rauhalan elämän käännekohtia koskevien tietojen lähteinä ovat Juha Perttulan esitys Rauhalan juhlaseminaarissa (videotallenne) ja Vuorila (2013): *Ainutlaatuinen filosofi, Uusi Safiri*, 1/2013, 6-11.

tutkintoa sekä filosofian ja kasvatustieteen yliopisto-opintoja. Rauhala valmistui ylioppilaaksi reilun 30 vuoden ikäisenä ja jatkoi opintoja yliopistossa pääaineenaan psykologia. Valmistuttuaan 35-vuotiaana hän aloitti psykologin työt Nikkilän sairaalassa, jossa ajalle tyypilliseen tapaan potilaiden häiriöitä hoidettiin pääasiassa lääketieteellisen psykiatrian keinoin.

Nikkilän sairaalassa Rauhala koki ”Nikkilän herätykseksi” kutsumansa havahtumisen. Tuolloin hän huomasi, että niin sanotuista mielen häiriöistä kärsivien kvantitatiivinen luokittelu määrättyihin tautiluokituksiin ei ollut oikea tapa suhtautua mielen häiriöihin ja että luokituksiin liitetyt hoidot olivat monien potilaiden kohdalla turhia tai jopa vahingollisia. Tästä huomiosta muodostui sittemmin tärkeä osa Rauhalan kirjallista tuotantoa, jossa tulee kirkkaasti esille näkemys, että ihmisiä tulee ihmissuhdetyössä aina kohdella ainutlaatuisina yksilöinä keinotekoisien luokittelujen sijaan.

Rauhala väitteli tohtoriksi 55-vuotiaana. Väitöskirjassaan hän tutki intentionaalisuutta ja tiedostamatonta, erityisesti fenomenologiselta kannalta.² Rauhala kirjoitti väitöskirjansa englanniksi, ja väitös olikin julkaisuaikanaan noteeratumpi kansainvälisesti kuin Suomessa. Soveltavan psykologian apulaisprofessorinsa, joka oli Rauhalan ainoa varsinainen yliopistopesti, hän otti hoitaakseen ollessaan 61-vuotias. Filosofiset pääteoksensa Rauhala kirjoitti suomen kielellä eläkkeelle jäätyään ja on nykyään tunnettu nimenomaan kansallisesti. Suomalaisen psykologian ja filosofian kentällä Rauhala on johdonmukaisen ja vaikuttavan kirjallisen tuotantonsa vuoksi omaperäinen henkilö. Tuskin kukaan toinen aikamme psykologi-filosofi on niin tunnettu ja arvostettu ihmistyötä tekevien keskuudessa kuin Lauri Rauhala. Hän on myös suuri innoittaja tutkijoille, joiden tutkimuskohteena on ihminen ainutlaatuisena, kokevana olentona.

Teoksen artikkelit pohjautuvat pääosin seminaarissa esitettyihin kutsupuheisiin ja niiden järjestys seuraa seminaariesitysten järjestystä. Artikke-

2 Rauhala väitteli vuonna 1969 vastaväittäjänään Sven Krohn. Väitöskirjan nimi oli *Intentionality and the Problem of the Unconscious*. (Vuorila, 2013.)

lit avaavat moninaisia näkökulmia Rauhalan elämään ja tuotantoon sekä havainnollistavat, miten erilaisia ja erilaisissa työtehtävissä työskenteleviä ihmisiä Rauhala inspiroi. Rauhalan juhlaseminaarin pääpromoottorina ja puheenjohtajana toimi PsT professori Juha Perttula, ja suunnitelmissa oli, että hän olisi osallistunut kantavana voimana tämän teoksen toteuttamiseen niin kirjoittajana kuin toimittajana. Hän kuitenkin sairastui vakavasti pian juhlaseminaarin jälkeen, juuri 50 vuotta täytettyään, eikä pystynyt osallistumaan suunnittelemaansa työhön. Sairastuttuaankin Perttula jaksoi olla innostunut ja kiinnostunut juhla- ja eteenpäin etenemisestä. Hän ei kuitenkaan päässyt juhlimaan teoksen valmistumista, sillä hän menehtyi alle vuoden kuluttua sairastumisestaan 30. elokuuta 2015.

Perttulaa voi hyvällä syyllä pitää suurimpana yksittäisenä vaikuttajana sille, että Rauhalan ajatukset ovat löytäneet kasvualustan maamme kokemuksen tutkijoiden ja ihmistyön asiantuntijoiden keskuudessa. Kirjan aloitettavana artikkelina olisi alkuperäisen suunnitelman mukaisesti ollut Perttulan kirjoittama, Rauhalan elämänpolkua muisteleva ja hänen vaikutustaan tieteen kentällä pohtiva teksti. Tilanteesta ja Perttulan toiveesta johtuen kirjoitin kaavaillun artikkelin tilalle alkuperäistä aihetta mukailevan artikkelin, joka käsittelee Rauhalan näkemysten suhdetta Juha Perttulan fenomenologiseen ajatteluun ja tieteelliseen toimintaan.

Timo Latomaan artikkeli käsittelee ymmärtävän psykologian kehitystä Suomessa. FT, KL, PsM Latomaa tutustui Lauri Rauhalan eksistentiaalis-fenomenologiseen ajatteluun 1980-luvun puolella välissä ja on 30 vuoden ajan määrittänyt suhdettaan Rauhalan ajatteluun. Rauhalalaista Latomaasta ei hänen omien sanojensa mukaan ole tullut, mutta hän on pitänyt tärkeänä osoittaa Rauhalan merkitys tieteenteoriassa ja erityisesti psykologiassa. Aiemmin Latomaa on kirjoittanut Rauhalasta useissa artikkeleissaan, muun muassa esitellyt Rauhalan ajattelua *Psykologia*-lehdessä vuonna 2007. Latomaan tutkimuksen ydinalueita ovat normatiivis-analyttinen (rekonstruktivisen tieteen) tieteenteoria, psykosemiotiikka, psykodynaaminen psyko-

logia sekä psykologiatieteiden ja psykologisen kokemuksen tutkimuksen perusteet ja menetelmät. Hän on myös kehittänyt psykologisesti tulkittua kasvatusta- ja sivistysteoriaa sekä tarkastellut ohjausta ja terapiaa pedagogisena toimintana. Hän on opiskellut psykologiaa Oulun, Turun ja Joensuun yliopistoissa, kulttuuriantropologiaa ja kasvatustiedettä Oulun yliopistossa sekä psykoanalyysia Johan Wolfgang Goethe Universitätissä Saksassa Frankfurt am Mainissa. Latomaata ei voi luonnehtia yhdellä sanalla, sillä hän on psykologi, kulttuuriantropologi, tieteenfilosofi, humanisti ja kasvatustieteilijä. Tämän teoksen julkaisuaikaan hän työskentelee Oulussa toimivan Kokemuksen Tutkimuksen Instituutin (KTI) johtajana ja tutkijana.

Jussi Backmanin artikkeli perehdyttää lukijan situationaalisen säätöpiirin malliin, joka on Rauhalan tuotannossa keskeinen ja kirjoittajan mukaan yksi suomalaisen nykyfilosofian tärkeimmistä käsitteellisistä innovaatioista. Artikkelin seuraa situationaalisen säätöpiirin kehittymisen polkuja filosofian klassikoista nykypäivän ajattelijoihin. FT Backman toimii määrääkäsena filosofian yliopistonlehtorina ja dosenttina Jyväskylän yliopistossa. Hänen väitöskirjansa *Complicated Presence: The Unity of Being in Parmenides and Heidegger* (Helsingin yliopisto, 2009) käsitteli Martin Heideggerin postmetafysisistä ajattelua ja sen suhdetta esisokraattiseen filosofiaan. Väitöksensä jälkeen Backman on tutkinut muun muassa metafysiikan lopun teemaa nykyfilosofiassa. Parhaillaan hän tutkii luovuuden filosofista käsitehistoriaa. Rauhalan ajatteluun Backman tutustui väitöskirjatyönsä aikana perehdyttyään fenomenologis-hermeneuttisen filosofian historiaan Suomessa sekä saatuaan Rauhalalta kannustavan ja lämminhenkisen kirjeen väitösprojektinsa alkuvaiheessa. Vuonna 2009 Backman kirjoitti Rauhalan kanssa käytyjen keskustelujen pohjalta Rauhalan ajattelijaelämäkerran, joka ilmestyi *Henkinen ihminen* -kokoelman liitteenä (Gaudeamus, 2009).

Leena Rouhiainen käsittelee artikkelissaan Rauhalan ajattelun suhdetta kehollisuuteen ja sen liikkeellisyyteen. Artikkelin pohtii Rauhalan mielekkyyden analyysin ulottuvuuksia muun muassa Merleau-Pontyn ruumiinfenomenologiaa.

menologiaan peilaten. Tanssit. toht. Rouhiainen on varadekaani, esittävien taiteiden tutkimuskeskuksen johtaja ja taiteellisen tutkimuksen professori Taideyliopiston Teatterikorkeakoulun Esittävien taiteiden tutkimuskeskuksessa. Hän on toiminut nykytanssijana ja tehnyt freelancetanssitaiteilijuutta koskevan väitöstutkimuksen *Living Transformative Lives* (2003), jonka metodologiaa Rauhalan ajattelu suuntasi. Nykytanssiin ja tanssijuuteen liittyvä kokemuksen tutkimus on ollut keskeistä myös Rouhiaisien väitöstutkimuksen jälkeiselle tutkimustyölle, jossa Rauhalan vaikutus on yhä havaittavissa. Muista tämän kirjan artikkeleista poiketen Rouhiaisien artikkeli ei pohjaudu Rauhalan 100-vuotisjuhlaseminaarin esitelmään, mutta se täydentää keholisuuden tarkastelullaan muita teoksen esittämiä näkökulmia.

Tony Dunderfeltin artikkeli esittelee Rauhalan ajatusten soveltamista käytännön psykologiassa. PsM Dunderfelt on laillistettu psykologi ja uskontotieteilijä, joka toimii konsultointi- ja kustannusyhtiönsä Dialogia Oy:n toimitusjohtajana. Tämän lisäksi hän on tunnettu tietokirjailija ja parisuhdeterapeutti, joka työskentelee myös meditaatiovalmentajana ja yksilön henkisen kehityksen ohjaajana. Hänen persoonallisuuspsykologiaa, vuorovaikutustaitoja, parisuhdetta ja ihmisen henkistä kehitystä käsittelevistä teoksistaan tunnetuin lienee *Elämäнкаaripsykologia*, jonka ensipainos ilmestyi vuonna 1990 ja jota yhä, useiden uudistusten jälkeen, hyödynnetään oppikirjana monissa oppilaitoksissa. Dunderfelt inspiroitui Rauhalan ajattelusta hänen opiskelijanaan Helsingin yliopistossa. Dunderfeltin työn pääasiallisena kiinnostuksen kohteena on kokonaisvaltaisen holistisen psykologian kehittäminen. Holistiseen humanismiin perustuvan psykologisen kokonaisnäkemysensä hän on nimennyt uudistermillä ”aureettinen psykologia”. Hän on kehittänyt Rauhalan näkemyksiä eteenpäin siten, että niitä voidaan hyödyntää käytännön psykologisessa työssä.

Virpi Tököärin eli toinen oma artikkelini käsittelee ajankohtaista, Rauhalan ajatuksia soveltavaa empiiristä tutkimusta. Kirjallisuuskatsaus havainnollistaa, kuinka monialaista tutkimusta Rauhalala on innoittanut ja

kuinka monipuolisesti hänen ideoitaan voidaan soveltaa. Toimin kirjan valmistumisen aikaan soveltavan psykologian yliopistonlehtorina Lapin yliopistossa, josta väittelin vuonna 2012 hallintotieteiden tohtoriksi väitöskirjalla *Käsittämätöntä! Mielekkyyden luomisen keinot ja funktiot työyhteisön kertomuksissa* (LUP). Opetukseni perustuu eksplisiittisesti rauhalalaisiin lähtökohtiin, erityisesti ihmiskäsityksen osalta. Tutkimustyössäni Rauhalan vaikutus ei ole niin ilmeinen kuin muilla tämän kirjan kirjoittajilla, koska olen suuntautunut pääosin narratiiviseen tutkimukseen, jota Rauhala ei tuotannossaan suoranaisesti käsittele. Tutkimusteni taustalla kuitenkin vaikuttavat monet Rauhalan ajatukset, etenkin holistista ihmiskäsitystä sekä ihmisten situationaalisuutta ja ainutlaatuisuutta koskien.

Kiitän koko kirjoitustiimin puolesta käsikirjoituksiamme kommentoineita henkilöitä, erityisesti filosofi Toivo Salosta, joka artikkelien esilukijana esitti monia kannustavia ja kehittäviä kommentteja käsikirjoituksiimme.

Lauri Rauhala ei itse päässyt osallistumaan juhlaseminaarin, mutta hän lähetti Helsingistä tervehdyksensä juhlaseminaarin osallistujille. Tervehdyksestä kiitän hänen poikaansa Eero Rauhalaa, joka välitti terveiset Juha Perttulan kautta juhlaseminaarille.

Kirjoitan isäni Lauri Rauhalan puolesta. Hän lähettää tervehdyksen ja lämpimiä kiitoksia Kokemuksen tutkimuksen konferenssille.

Isälleni on suuri kunnia ja ilo, että Lapin yliopisto ja sen yhteiskuntatieteiden tiedekunta näin hienolla tavalla, Kokemuksen tutkimuksen konferenssilla, muistavat häntä ja hänen elämäntyötään. Isäni lähettää lämpimät tervehdykset ja sydämelliset kiitokset Teille, dekaani Juha Perttula, kaikille järjestelyihin osallistuneille ja erityisesti kaikille puhujille ja osallistuville tutkijoille heidän arvokkaasta työstään. Hän toivottaa konferenssille onnea, hienoja kokemuksia ja hedelmällis-

tä vuorovaikutusta osallistujille sekä tutkijoille suurta menestystä ja kaikkea hyvää heidän tärkeässä työssään.

Lauri Rauhalan puolesta ystävällisin terveisin ja kiitoksin

Eero Rauhala

Rovaniemellä 1.12.2015

Virpi Tökkäri

Lauri Rauhalan merkityksestä Juha Perttulan fenomenologiselle ajattelulle ja kokemuksen tutkimukselle

Virpi Tökkäri

Jos juhlakirja olisi toteutunut alkuperäisen suunnitelman mukaisesti, aloituksena olisi ollut Juha Perttulan artikkeli Lauri Rauhalasta, aiheena Rauhalan elämäntyö ja hänen vaikutuksensa kokemuksen tutkimukselle. Kun artikkelien kirjoittamisen aika pian juhlaseminaarin jälkeen koitti, Perttula ei vakavan sairastumisen vuoksi pystynyt aloittamaan kirjoittamista. Tuossa vaiheessa ehdotin hänelle, että joku alkaisi muokata hänen juhlaseminaariesityksensä pohjalta artikkelia, jossa Perttula olisi ensimmäinen kirjoittaja ja muokkaaja toinen. Hän antoi muokkaustyön minulle, joten tein videolle tallennetun esityksen pohjalta vuoropuhelun muotoon kirjoitetun tekstin, joka pohjautui aika lailla uskollisesti Perttulan seminaariesitykseen. Hentona toiveenani oli tuolloin, että Perttula vielä toipuisi ja voisi vielä itsekin osallistua artikkelin työstämiseen, koska sen perustana oli nimenomaan hänen tekstinsä. Suru-uutinen hänen kuolemastaan kuitenkin pysäytti yhteisartikkelin työstämisen, enkä kokenut mielekkääksi jatkaa dialogin työstämistä pelkästään omissa nimissäni.

Löysin siis itseni miettimästä, millaisella tekstillä voisi täyttää tähän teokseen avautuneen aukon, sillä Rauhalan 100-vuotisjuhlakirja ilman hänen työtään tunnetuksi tehneen Perttulan näkökulmaa tuntui ajatuksena väärältä. Perttulan artikkelin tilalle tulevan tekstin tuli mielestäni täyttää kahtalainen tavoite: sekä kunnioittaa kirjan tarkoitusta Rauhalan juhlakirjana että tuoda esille Perttulan näkemys hänen tärkeän oppi-isänsä merkityksestä hänen omalle ajattelulleen ja uralleen. Tämä tavoite mielessäni aloin työstää käsillä olevaa artikkelia, jonka pyrkimyksenä on tuoda esille

Perttulan näkemyksiä Rauhalan ajattelusta, kuitenkin oman kokemusmaailmani ja ajatteluni kautta tulkiten.

Lukija voi aiheellisesti ihmetellä, mistä syystä ja millä kompetenssilla juuri minä päädyin tämän tekstin kirjoittajaksi. Ensisijaisena perusteluna on asemani Perttulan pitkäaikaisimpana työkaverina soveltavan psykologian oppiaineessa. Tämä aika ei ehtinyt olla kovin pitkä – vain viittisen vuotta – mutta yhteisen työtaipaleen aikana syntyi kuitenkin käsittääkseni vastaavuoroinen ymmärrys toisesta kokemuksen tutkijana. Täältä pohjalta Perttula uskalsi luottaa minuun kirjoittajana ja minä uskalsin ryhtyä tähän kirjoitustyöhön. Historiani Rauhalan teosten parissa on kuitenkin huomattavasti pidempi kuin työtoveruuteni Perttulan kanssa. Vaikka Perttula oli minulle jonkinlainen mentori tutkijan alkutaipaleellani, tutustumiseni Rauhalan kirjallisuuteen ei ollut hänen esimerkistään lähtöisin, sillä luin Rauhalan teoksia itsenäisesti jo vuosia ennen yliopisto-opintojani. Tutustumiseeni johdatti Rauhalan kiinnostus samaan aiheeseen kuin itseäni eli kiinnostus ihmiseen, siihen mitä ihminen perimmältään on ja miten hän on olemassa osana maailmaa.

Vaikka siis koin tämän kirjoitustyön itselleni luontevaksi, työ ei edennyt tavallisessa uteliaan innostuneessa tunnetilassa, sillä kirjoittaessani havahtuin konkreettisesti työkaverin poismenoon. Huomasin, että Perttulan tekstit, jotka olivat ennen olleet ihmisten välisen elävän dialogin ja ajatusten kehittämisen väline, olivat muuttuneet jähmettyneiksi ilmaisuiksi – sanoiksi, joita kirjoittaja ei enää hio eikä kehittä edelleen. Jotkut tosin sanovat, että kirjoittajat elävät teksteissään. Se on lohdullinen ajatus, mutta itse koin tätä kirjoitusta työstäessäni, että kuolema leikkaa totaalaisesti tekstin irti kirjoittajastaan. Elävän kirjailijan teksteillä on yhteys kirjoittajaan subjektina, jolloin tekstit muodostavat sillan kirjailijan ja lukijoiden välille. Kirjailijan kuoltua silta katoaa ja tekstit muuntuvat objekteiksi, jotka ovat olemassa ainoastaan lukijoiden tulkintojen kohteena.

Kuten lukija voi edellisestä kappaleesta huomata, ajattelutapani on hermeneuttinen, tulkinnan merkitystä tietämiselle ja ymmärtämiselle korostava. Ymmärrys ei ole sellaisenaan toisille jaettavissa, sillä ymmärrys edellyttää, että kukin ihminen omakohtaisella ajattelullaan rakentaa oman tiensä ymmärtämiseen. Tämä periaate toivottavasti välittyy tästäkin tekstistä, vaikka käytänkin lähteinä runsaasti Perttulan ja Rauhalan julkaisuja. Teksti perustuu osittain myös Perttulan kanssa yksityisesti ja ryhmätilanteissa käytyihin keskusteluihin tai ehkä paremminkin niiden muistelemiseen ja tulkintoihin nykyhetkessä. Kun kirjoitan Perttulan näkemyksistä ilman lähdeviittauksia, on kyse näistä henkilökohtaisista muistoista ja tulkinnoista.

Perttulan fenomenologisen ajattelun kehitys

Perttula kuvasi monissa yhteyksissä ajatteluaan fenomenologiseksi. Hän ei kuitenkaan pitänyt ajattelutapaansa niinkään fenomenologisena filosofiana vaan korosti soveltavansa fenomenologiaa erityistieteilijänä (Perttula, 2012). Vaikka Perttula sanoutuikin irti perinteisestä akateemisesta psykologiasta, hän piti itseään nimenomaan psykologia-nimisen erityistieteen edustajana. Rauhalaa seuraten Perttula (2012, 319) ajatteli, että erityistieteilijän ei tutkimusta tehdäkseen tarvitse olla – eikä yrittää olla – filosofi. Tästä huolimatta hän tunsi filosofisen ajattelun ilmeisen läheiseksi, sillä hän tuli myös ehdottaneeksi, että erityistieteilijänkin tulisi olla vähintään ”pieni filosofi” (Perttula, 2014). Tulkintani mukaan Perttula ei tarkoittanut filosofialla jotakin arjelle vierasta syntyjen syvien mietiskelyä eikä myöskään ammattifilosofin taitoa käsitteellistää asioita. Sen sijaan hän tarkoitti ennen kaikkea tutkijan työhön sisältyvää tutkimuskohteen ontologis-epistemologista määrittämistä ja ymmärtämistä. Näin ymmärrettynä pieni filosofisuus on tärkeää rauhalalaisesti orientoituneille ihmistutkijoille.

Perttula ei itsekään yrittänyt olla ammattifilosofi. Hän ei suorittanut kovinkaan paljon filosofian opintoja vaan tutustui fenomenologis-eksistenti-

aaliseen ajattelutapaan pitkälti itsenäisesti. Hänen tuotantonsakin keskittyy erilaisten kokemuksellisten ilmiöiden fenomenologiseen tarkasteluun, ei fenomenologiseen filosofiaan. Silti Perttulassa itsessään asui tuo hänen mainitsemansa pieni filosofi, sillä hänelle oli tärkeää, että ihmistyyössä filosofiaa toteutetaan ihmisen olemistapojen teoreettisena ajattelemisena (Perttula, 2012). Perttulalle (1999) teoreettinen ajattelu tarkoitti kokemusperäisen ajattelun taitoa eli elämisen teoretisointia, joka ei merkitse elämästä vieraantumista vaan päinvastoin elämän ymmärtämisen kehittymistä. Toisin sanoen teorian tuli hänen mielestään säilyttää kokemusperäisyytensä, jottei se muuttuisi tyhjänpuhumiseksi.

Vaikka Perttula sai työhönsä vaikutteita ja inspiraatiota useista lähteistä, joiden joukkoon mahtui niin filosofian kuin psykologian klassikoita Heideggerista Jungiin (ks. esim. Perttula, 2002; 2011), hän antoi Rauhalalle suuren merkityksen ajattelutapansa ja työuransa kehittymisessä. Erityiseksi vaikuttajaksi Perttula (2012, 321) nimesi ensimmäisen lukemansa Rauhalan kirjan *Psykykinen häiriö ja psykoterapia filosofisen analyysin valossa*, joka julkaistiin vuonna 1974. Perttulaa pidetään kokemuksen tutkijoiden yhteisössä tinkimättömänä oman tiensä kulkijana ja visionäärinä, joka teki kokemuksen tutkimusta tunnetuksi tutkijoiden ja ihmissuhdetyötä tekevien keskuudessa. Perttula (2012) itse kuvasi Rauhalaa tinkimättömäksi, omaa ajatteluaan ja tutkimustaan pitkäjänteisesti kehittäväksi ihmiseksi sekä tunnisti itsessään ja Rauhalassa tämän samankaltaisuuden. Lisäksi hän arvosti Rauhalan filosofian käytäntölähtöisyyttä ja elämismaailmaan ankkuroitumista, mitä hän piti myös omassa ajattelussaan ja työskentelyssään tärkeänä.

Rauhalan kautta Perttulan fenomenologisen ajattelutavan juuret voidaan jäljittää selkeästi etenkin Husserliin ja Heideggeriin. Vaikka Perttula tutustui laajasti fenomenologiaa kehittäneisiin ajattelijoihin, hän erityistieteilijänä sovelsi etenkin Rauhalan esitystä lähtökohtana kokemuksen psykologialle. Lisäksi Perttulan fenomenologisen analyysimenetelmän juuret ovat

eksplisiittisesti Amedeo Giorgin (esim. Giorgi & Giorgi, 2003) muotoilemassa fenomenologisessa metodissa. On tietysti mahdotonta selvittää tyhjentävästi, missä määrin Rauhala suoranaisesti vaikutti Perttulan ajatteluun. On mahdollista, kuten Perttula (2012) itsekin esittää, että hän ajatteli alun alkaen fenomenologisesti ja löysi Rauhalasta ajattelijan, joka ei niinkään muuttanut vaan vahvisti hänen omaa ajatteluaan. Rauhalaa voikin kutsua paitsi Perttulan oppi-isäksi myös hänen ”oppiveljekseen”. Näin ehkä Rauhalakin näki, sillä hän signeerasi teoksensa *Tajunnan itsepuolustus* Perttulalle sanoin ”veljellisesti tekijältä”. Joka tapauksessa ajattelun kehittymiselle sen vahvistaminenkin on tärkeää, sillä ilman minkäänlaista vahvistamista ajattelu voi jäädä yksinäiseksi, hiipua ja kadota. Rauhala ehkä esti näin tapahtumasta Perttulalle.

Rauhalan ajattelun merkitys Perttulalle kulminoitui konkreettisimmin siinä, että Perttula perusti vuonna 2005 Lapin yliopistoon rauhalalaiselle kokemuksen psykologialle perustuvan oppiaineen, joka sai nimekseen soveltava psykologia. Jäädessään eläkkeelle Rauhala toimi Helsingin yliopistossa soveltavan psykologian apulaisprofessorina. Voisi luulla, että Lapin yliopiston soveltavan psykologian oppiaine olisi saanut nimensä Rauhalan nimikkeen inspiroimana. Perttula kuitenkin muisteli eri tilaisuuksissa, kuinka oppiaineen nimeäminen samannimiseksi oli puhdas sattuma. Hän pohti alkavan oppiaineen nimeä aikanaan yhdessä silloisen työparinsa, psykologian ja sosiaalipsykologian lehtori Asser Pietiläisen kanssa. Pohdintojen kohteena oli muun muassa nimike fenomenologinen psykologia, joka karsiutui nimikevaihtoehdoista muun muassa siitä käytännöllisestä syystä, että vierasperäinen sana ”fenomenologinen” olisi voinut karkottaa hakijoita. Soveltava psykologia merkitsi Perttulalle kuitenkin nimenomaan kokemuksen psykologiaa, jonka juuret ovat fenomenologisessa ajattelutavassa. Uuden oppiaineen perustaminen on maamme yliopistoissa harvinaista, ja soveltavan psykologian aloittamista voi pitää innovatiivisena askeleena niin Perttulalta kuin Lapin yliopistoltakin.

En voi tässä yhteydessä olla mainitsematta vielä detaljia, joka osaltaan valaisee Perttulan fenomenologista ajattelua. Hänhän ei kirjoittanut pelkästään tieteellistä proosaa vaan toisinaan myös runoja, joita hän itse arvosti tärkeänä, vaikkakin määrällisesti vähäisenä, osana tuotantoaan. Runouden arvostus kertoo ehkä siitä, että Perttulalle tämä kirjallisuuden muoto tarjosi erityisen fenomenologisen ilmaisun tavan. Esimerkiksi epilogiruno *Tutkijana olemisen taito* (Perttula, 2004) avaa hänen näkökulmaansa fenomenologisen ajattelun läpäisemästä tutkijan elämästä. Runot teoksessa *Satu aikuisille: kuvia työelämästä* (2009) puolestaan kuvaavat Perttulan kokemusta ihmisenä olemisesta työelämässä – onpa runoista tulkittavissa myös hänen kokemuksiaan dekaanina toimimisesta.

Perttulan käsitys opettajuudesta ja tutkijuudesta

Rauhalan vaikutuksen, tai ainakin samanhenkisyyden, voi havaita myös opetuksessa, jota Perttula toteutti soveltavassa psykologiassa ja muussa koulutustoiminnassaan. Hänen opetusta ohjaavia periaatteitaan olivat tiedon ja teorian perustuminen kokemukseen sekä opetustyön perustuminen oman ihmiskäsityksen tunnistamiseen. Jälkimmäiseen kytkeytyi näkemys, että opettajien – samoin kuin muuta ihmistyötä tekevien – tulisi miettiä ja määrittellä itse työnsä perusluonne ja toteuttaa työtään omasta itsestään käsin (Perttula, 1999; Rauhala, 1983).

Perttulan opetustavalle oli tunnusomaista, ettei hän jakanut valmiita vastauksia vaan esitti mieluummin kysymyksiä. Kysymysten tärkeys näkyy myös monissa hänen teksteissään, joissa hän sijoitti mielellään kysymyksiä pääotsikkoon tai alaotsikkoihin. Valmiiden vastausten välttämisen Perttula (1999) perusteli näkemyksellä, että ihminen tajuaa asioita vain ymmärtämällä ne omalla tavallaan, omassa tajunnassaan. Opiskelijan omaa ajattelua inspiroiva ja provosoiva opetusfilosofia voi olla opiskelijalle haasteellinen,

mutta toisaalta tuottaa omakohtaista oppimista, joka muuttuu osaksi elämää ja on sovellettavissa opintojen jälkeenkin monenlaisissa työtehtävissä.

Rauhalan merkitys ilmeni luonnollisesti myös Perttulan näkemyksissä tutkijan työstä. Rauhalan filosofinen ajattelu perustui hänen pitkään kokemukseensa kliinisen psykologin työstä. Vaikka Perttulalla ei pitkää kliinistä kokemusta ollutkaan, hän piti tärkeänä, että tutkimukset ja teoriat perustuvat elämismailmaan, ei toisin päin. Näkemys sisälsi myös Rauhalan ajatteluun pohjautuvan vaatimuksen, että tutkijan tulisi ymmärtää olevansa aina osa elämismailmaa (Perttula, 2014). Toisin sanoen ihminen, joka tutkijakin on, ei voi tarkkailla tutkimuskohteita objektiivisesti ulkoapäin vaan ainoastaan sisällä samassa maailmassa. Rauhalan ja Perttulan fenomenologian eksistentiaalinen painotus tulee selkeästi esille siinä, että heidän ajattelussaan korostuu paitsi kokemuksen yksilökohtaisuus myös yksilön väistämätön maailmassa-oleminen (Heidegger, 2000) ihmisen olemisen reunaehtona. On kiinnostavaa ja jonkin verran ristiriitaista, että Perttula kuitenkin fenomenologisessa analyysimenetelmässään suosittelee reduktiota, jonka avulla tutkija voisi erottaa itsensä ja omat ennako-oletuksensa tutkimuskohteestaan (Perttula, 2000). Kärjistetysti tulkiten hän siis ehdotti, että maailmassa-olemisestaan huolimatta tutkija voisi asenteensa avulla asettaa itsensä ainakin hetkellisesti tutkimuskohteensa ulkopuolelle. Perttula (2000, 440) itse väisti kuvatun ristiriidan siten, että tunnusti täydellisen reduktion mahdottomuuden, vaikka pitikin *pyrkimystä* deskriptiivisyyteen oleellisena analyysin vaiheena.

Samoin kuin opettaja on opettamisen väline, myös tutkija on Perttulan (2014) näkökulmasta tutkimuksen väline: hänelle tutkija on tutkimusmetodi. Tällä Perttula tarkoitti, että metodi ei ole tutkijan kokemusmaailmaan nähden ulkopuolinen asia. Sen sijaan metodi riippuu esimerkiksi tutkijan taidoista ajatella ja ymmärtää kokemusmaailmaansa. Tähän ajatukseen perustui myös Perttulan opetuksessaan korostama tavoite, että opiskelijoiden tulee kehittää itseään, esimerkiksi itsetuntemustaan parantamalla. Hänen

edustamalleen rauhalalaiselle yliopistokoulutukselle ja -pedagogiikalle on tärkeää, että opiskelijat oppivat ymmärtämään itseään paremmin ja tätä kautta myös toisia. Näin opiskelijat voivat aikanaan työelämässä toimia asiantuntijoina, jotka ymmärtävät sekä omia kokemuksiaan että ihmisten välistä vuorovaikutusta erilaisten kokemusmaailmojen areenana. Erityisen tärkeää itsensä ymmärtäminen ja kehittäminen ovat tutkijuudessa, sillä ne luovat edellytyksen tieteellisen metodin ja kokemuksen tutkimuksen kehittymiselle (Perttula, 2014).

Näkökulmassaan Perttula on selkeästi omaksunut Rauhalan ehdotuksen, että ihmistyötä tekevän on tunnettava ensin itsensä ja vasta tämän jälkeen pyrittävä ymmärtämään muita. Itse jatkan tässä asiassa rauhalalais-perttulalaista ajatussuuntaa, sillä olen havainnut, että ilman itsensä ymmärtämistä kokemuksen tutkija on vaarassa havaita tutkimuskohteessaan lähinnä itsensä. Tämä johtuu siitä inhimillisestä ominaisuudesta, että ihmisellä on usein tiedostamaton taipumus etsiä ja nähdä muista ihmisistä asioita, jotka tukevat hänen uskomuksiaan. Koska kokemuksen tutkimus toteutuu pitkälti tutkijan tajunnallisena työskentelynä, tulokset voivat ilman itsetuntemusta ilmaista tutkijan omia reflektioimattomia ennakko-oletuksia, mikä ei tietenkään voi olla tieteellisyyden perusta.

Perttulan tulkinta Rauhalan ajattelun perustuksista

Edellä on esitetty muutamia Rauhalan ajatuksia, joita Perttula piti merkittävimpinä ja toteutti omassa työssään. Näistä ajatuksista Perttula (2014) tulkitsi ja kiteytti neljä Rauhalan ajattelun kulmakiveä, jotka kannattelevat Rauhalan koko tuotantoa:

- (1) Ei ole psyykkisiä häiriöitä eikä sairauksia, vaan elämäntaidollisia puutteita.
- (2) Ihminen on samaan aikaan kokonaisuus (ykseys) ja rakenteeltaan moniulotteinen (moneus).

- (3) Ihmisen ontologinen analyysi on ensisijainen sekä tutkimus- että auttamistyössä.
- (4) Ihmistutkimusta tehdään osana elämismaailmaa.

Ensimmäinen kulmakivi muodostui hyvin varhain Rauhalan työskennellessä sairaalapsykologina. Nähtyään vallitsevan, psyykkisten ongelmien lääketieteellistämisen trendin Rauhala ajoi johdonmukaisesti loppuelämänsä ajan näkökulmaa, jonka mukaan psyykkisiksi sairauksiksi kutsutuissa tiloissa on kyse enemmän elämäntaidollisista puutteista (Vuorila, 2013). Näkökulmassa korostui käsitys, että psykologisilla ilmiöillä on oma logiikkansa, minkä vuoksi niitä ei voi ymmärtää esimerkiksi aivofysiologisia toimintoja mittaamalla (Perttula, 2014; Rauhala, 1995). Tämä ajatus ei tarkoita, että psykologiset ilmiöt olisivat aivofysiologiasta riippumattomia. Sen sijaan se tarkoittaa, että aivofysiologisten mittausten perusteella ei voida vetää suoria johtopäätöksiä siitä, millaisia yksilöiden kokemukset ja elämä ovat. Vaikka neuropsykologian ja -psykiatrian tendenssinä on selittää tajunnallisia ilmiöitä aivofysiologialla, alan klinikoilta löytyy yhtymäkohtia rauhalalaiseen ajattelutapaan, jossa yksilöiden ainutlaatuisuus nähdään olemiselle määräävämpänä kuin tietynlainen neurologinen tila (esim. Sacks, 2006).

Lukijoidensa keskuudessa Rauhala on epäilemättä tunnetuin holistista ihmiskäsitystä koskevasta tutkimuksestaan. Toinen kulmakivi, jossa Rauhala muotoilee ihmiskäsityksensä, vetoaa ja vakuuttaa erityisesti kattavuudellaan ja selkeydellään. Holistinen ihmiskäsitys on Rauhalan elämänmittaisen tutkimustyön lopputulos ja vastaus siihen, mitä on ihminen ja miten ihmistä voi käsitteellistää teoreettisesti ja tutkimuksellisesti (Perttula, 2014). Holistisen ihmiskäsityksen mukaan ihminen muodostuu sekä kokonaisuudesta eli ykseydestä että kokonaisuutta rakentavista, toisiinsa palautumattomista osa-alueista, jotka ovat tajunnallisuus, kehollisuus ja situationaalisuus. Oleellista on, että vaikka ihmisestä voidaan erotella osa-alueita, eli tutkimuksen näkökulmasta problematiikkatyyppisiä, mikään problematiikkatyyppiä ei ole

olemassa toisista irrallaan. (Rauhala, 1983.) Näin ollen Rauhalan ihmiskäsitykseen sisältyy antireduktiivisuus eli se, että mitään olemassaolon puolta ei voida palauttaa mihinkään toiseen olemassaolon puoleen (Perttula, 2014). Toisin sanoen esimerkiksi psyykkisiä ilmiöitä eli kokemuksia ei voida redusoida fysiologisiin tai situationaalisiin ilmiöihin.

Kuten edellisessä alaluvussa mainitsin, Perttula (esim. 1999) piti erityisen tärkeänä, että ihmistyötä tekevät – kuten opettajat, tutkijat ja erilaisissa auttamisammateissa toimivat – selkeyttävät itselleen, mitä ihminen heille tarkoittaa. Vaatimus perustuu Rauhalan (esim. 1983) ajattelun kolmanteen kulmakiveen, jonka mukaan ihmisen ontologinen analyysi on ihmistyössä ensiarvoista. Ihmisen ontologinen analyysi tarkoittaa oman ihmiskäsityksen kirkastamista, joka toteutetaan omakohtaista ajattelua käyttäen (Perttula, 2014). Muistan, kuinka Perttula puhui usein siitä, miten tärkeää ihmisen on luottaa omaan kokemukseensa. Tällä hän tarkoitti muun muassa sitä, että ihminen voi luoda ihmiskäsityksensä ainoastaan oman kokemuksensa ja ajatustyönsä pohjalta (Perttula, 1999), ei kirjoista lukemalla ja opettelemalla. Sekä Rauhala että Perttula painottivat ontologisen analyysin merkitystä kaikissa ihmistyön ammateissa. Tutkimuksen parissa ihmistä koskevien ontologisten käsitysten omakohtainen ajattelu on erityisen tärkeää tajuntatieteissä eli tieteenaloilla, jotka tutkivat inhimillistä kokemusta (Rauhala, 1993).

Perttulalle oli oleellista Rauhalan ajattelun kytkeytyminen elämismailmaan ja Rauhalan ideoiden sovellettavuus monenlaiseen ihmissuhdetyöhön. Myös ihmistutkimus tulee tästä lähtökohdasta ymmärtää tapahtuvaksi osana elämismailmaa, kuten neljäs kulmakivi painottaa. Olen joskus kuullut Rauhalaan kritisoitavan siitä, että hänen tekstinsä olisivat jotenkin elämästä vieraantuneen filosofin teoretisointia. Hänen taustaansa tunteville lienee kuitenkin selvää, että hänen tuotantonsa perustuu koetun elämismailman tarkasteluun. Kritiikki voi johtua siitä, että Rauhalan kieli ja kirjoitus-tyyli vaikuttavat usein ensilukemalta hankalilta. Rauhala (2005, 5) itsekin

tunnisti sen, että hänen tekstinsä voivat olla lukijoille vaikeasti avautuvia. Hän selitti vaikeaselkoisuuden juontuvan tekstiensä perustana olevan Heideggerin kuvailevan kielen epätavallisuudesta sekä etenkin asenteistamme, joiden mukaan tieteellisen tekstin tulisi noudattaa tiettyä sovinnasta kaavaa, jota hänen tekstinsä eivät noudata. Näennäisestä vaikealukuisuudesta huolimatta Rauhalan teksteissä ei kuitenkaan eksytä käsitteiden abstraktiin maailmaan, vaan käsitteillä on aina viittauskohta koetussa todellisuudessa (Perttula, 2014).

Kokemuksen tutkimuksen nykytila

Käsittelen lopuksi kokemuksen tutkimuksen nykytilaa, josta Perttula myös puhui Rauhalan juhlaseminaarissa. Kyseessä on nimenomaan rauhalalainen kokemuksen tutkimus, jollaiseksi Perttulan edustamaa kokemuksen psykologiaa ja kokemuksen tutkimusta voidaan perustellusti kutsua. Itse asiassa Perttula sovelsi rauhalalaista ajattelua työssään ja teki sitä tunnetuksi sellaisessa laajuudessa, että nykyään voidaan puhua myös rauhalalais-perttulalaisesta kokemuksen tutkimuksesta.

Kokemuksen tutkimus on Rauhalan ja Perttulan näkökulmasta ihmisen psyykkis-henkisen olemassaolon tutkimusta sekä filosofisesti että erilaisten erityistieteiden avulla (Perttula, 2014). Rauhala tarjosi tuotannossaan kokemuksen tutkimuksen tehtävää erityistieteiden osalta erityisesti psykologialle, mutta tarjoukseen ei ole juurikaan tartuttu. Perttula oli harvoja Rauhalan ehdotukseen tosissaan tarttuneita psykologeja, mutta hänkään ei saanut kokemuksen tutkimusta kiinnitettyä osaksi vallitsevan paradigman mukaista psykologiaa. Sen sijaan rauhalalainen kokemuksen tutkimus on saanut jalansijaa soveltavan psykologian lisäksi etenkin kasvatustieteissä ja hoitotieteissä.

Rauhala ja Perttula näyttävät julkaisuissaan väsymättöminä eksistentiaaliseen fenomenologiaan perustuvan kokemuksen tutkimuksen puo-

lestapuhujina. Molemmat myös ajautuivat enemmän tai vähemmän valtavirtapsykologian ulkopuolelle, Rauhala filosofina ja Perttula kokemuksen tutkijana, ”soveltavana psykologina”. Molempia yhdisti lisäksi jonkinlainen pettymys, joskaan ei katkeruus, psykologian vallitsevaan nykytilaan (Perttula, 2014). Perttulan ura oli pitkään pyrkimystä toteuttaa rauhalalaista psykologiaa nimenomaan psykologian alalla. Vuonna 2004 hän yritti saada Lapin yliopistoon eksistentiaaliseen fenomenologiaan perustuvaa psykologikoulutusta. Kun psykologiliitto torppasi aikomuksen, hän kuitenkin alistui siihen, ettei suomalainen psykologia ole valmis psykologikoulutuksen perustamiseen kokemuksen tutkimuksen ideaan (Perttula, 2014). Tuolloin Perttulan tavoite muuttui ja hän alkoi kehittää kokemuksen tutkimusta aiempaa selvemmin erillään vallitsevasta psykologiasta. Vuonna 2013 kehitystyö oli niin pitkällä, että Perttula lopetti yliopiston psykologia-nimisen sivuaineen ja keskittyi täysin soveltavan psykologian pääaineeseen. Uudistus voi kuulostaa dramaattiselta, mutta koska psykologian opetus oli sisällöllisesti sama kuin soveltavan psykologian ja kumpaakin opetettiin samoissa opetusryhmissä, Perttula ymmärrettävästi näki kahden päällekkäisen oppiainemikkeen ylläpidon turhaksi. Myöskään Perttulan pesäero perinteiseen psykologiaan ei ollut kaikkinsa niin jyrkkä kuin hän itse antoi toisinaan ymmärtää: huolimatta tutkimuksensa painotuksista hän julkaisi säännöllisesti myös *Psykologia*-lehdessä.

Vaikka rauhalalais-perttulalainen kokemuksen tutkimus edustaa psykologian kentällä omaperäistä ajattelua, näiden kahden ajattelijan pyrkimykset voidaan nähdä osana jatkumoa, joka on elänyt koko kokeellisen psykologian olemassaolon ajan. Tämä jatkumo muodostuu ajatteliijoista, joita yhdistää pyrkimys erottaa ihmistieteellinen kokemuksen tutkimus luonnontieteellisestä tutkimusorientaatiosta ja luoda kokemuksen tutkimukselle relevantti teoria ja käsitteistö. Esimerkiksi varhaisiin fenomenologisiin filosofeihin lukeutuva Brentano kehitti psykologiseen empiriseen tutkimukseen soveltuva teoriaa ja käsitteistöä, jonka tarkoituksena oli tarkastella kokemusta

suoraan kokevan yksilön näkökulmasta – ei ulkopuolisen tarkkailijan, kuten luonnontieteellinen ideaali edellyttää (Huemer, 2015). Brentanon jälkeen ihmistieteellistä tutkimusta koskevaa filosofiaa ovat kehittäneet muun muassa Husserl (1995), Heidegger (2000) ja Gadamer (1981), joiden teoksiin Rauhalakin usein viittaa. Rauhala ja Perttula eivät siis missään tapauksessa ole olleet ajatuksineen yksin, vaan ihmistieteissä on aina ollut ajattelijoita, jotka ovat kyseenalaistaneet luonnontieteellisen paradigman soveltumisen ihmiselämän kompleksisten ilmiöiden tarkasteluun. Filosofien lisäksi tällaisia ajattelijoita on ollut jatkuvasti myös empiirisen tutkimuksen kentällä.

Vuoden 2014 kokemuksen tutkimuksen konferenssissa Perttula kertoi olevansa tyytyväinen kokemuksen tutkimuksen nykytilaan. Tyytyväisyys kohdistui etenkin siihen, että kokemuksen tutkimus näyttäytyi konferenssissa osallistujien ja työpapereiden perusteella moninaisena ja tieteenalojen välisiä rajoja yhdistävänä periaatteena. Moninaisuus kertoi Perttulan mukaan siitä, että kokemuksen tutkimus on levinnyt hyvin laajalle eri ihmistieteisiin, eikä sitä enää tulisikaan pyrkiä rajaamaan vain psykologiaan tai psykiatriaan. Enemmän tulisi kehittää ja laajentaa kokemuksen tutkimusta monitieteisenä, jollaiseksi se on luontevasti muutenkin kehittynyt.

Suomalaisen kokemuksen tutkimuksen kehittymisen kannalta on traagista, että Perttula, joka oli suuntauksen ehkä toimeliain ja tunnetuin puolestapuhuja, kuoli niin varhain. Hän ei ehtinyt saavuttaa ikäkautta, joka kenties olisi ollut – jos olisi seurannut Rauhalan esimerkkiä – hänen uransa tuotteliain. Olemassaolon tylyihin reunaehtoihin kuitenkin kuuluu, että ihminen yksityisine kokemusmaailmoineen ja ajatuksineen kerran kuolee, jolloin hänen potentiaalinsa sammuvat hänen mukanaan. Toisaalta olemassaoloon sisältyy jatkuvuus: vaikka yksilöt ajatuksineen jättävät maailman, uusia ajatuksia syntyy niin kauan kuin on ajattelevia ihmisiä. Niinpä jokainen itsensä kokemuksen tutkijaksi tunnistava voi miettiä, miten voi omalta osaltaan olla mukana kehittämässä kokemuksen tutkimuksen traditiota eteenpäin.

Jatkuvuuden ylläpitämisessä ajattelu on kuitenkin vasta ensimmäinen askel. Kokemuksen tutkimus ei elä ja kehity pelkästään ajattelemalla vaan tarvitaan myös aktiivisuutta. Nykytutkimuksen kentässä aktiivisuus tarkoittaa esimerkiksi verkottumista, kuten yhteydenpitoa toisiin samoin ajatteleviin. Lisäksi aktiivisuus merkitsee toimeliaisuutta opettamisessa ja julkaisutoiminnassa. Kuten tiedetään, Rauhala kirjoitti filosofiset pääteoksensa suomeksi ja on nykyään tunnettu nimenomaan kansallisesti. Yhtenä Perttulan toteutumistaan vaille jääneenä haaveena olikin kääntää ja tuoda Rauhalan ajattelua ja käsitteistöä saataville myös englanninkielellä. Tätä tarkoitusta varten hän alun perin suunnitteli käsillä olevan juhlaakirjan julkaisemista englanniksi, mutta aika ja olosuhteet eivät olleet vielä kypsiä idealle. Yksi tapa kehittää rauhalalais-perttualaista kokemuksen tutkimuksen suuntausta voisikin olla, että heidän käyttämäänsä käsitteistöä käännettäisiin myös englanniksi ja että empiiristä kokemuksen tutkimusta julkaistaisiin suomen rinnalla myös englanniksi.

Tässä artikkelissa painottuu Rauhalaan perustuva, traditioltaan hermeneuttis-fenomenologinen kokemuksen tutkimus. Kokemuksen tutkimuksen jatkuvuutta ajatellen on hyvä muistaa, että tutkimuksessa voi käyttää luovuutta. Esimerkiksi analyysissa ei välttämättä tarvitse hyödyntää Perttulan kehittämää analyysimetodia (ks. Perttula, 2000) tai sen muunnelmaa. Vaikka Perttula kehittäikin yksityiskohtaisen hermeneuttis-fenomenologisen analyysimetodin, hän korosti, että tieteellisyys ei ihmistieteissä merkitse metodien käyttötaitoa vaan taitoa analysoida ontologisesti sitä, mitä tutkii, sekä etsiä tai luoda ilmiön tutkimukseen sopivat menetelmät (Perttula, 2014). Tutkimuksessa ei siis ole tärkeää tietyn metodin seuraaminen vaan tutkijan kiinnostus kokemukseen ja elämismailmaan. Tätä kiinnostusta voi toteuttaa hermeneutiikkaa monin tavoin soveltaen, esimerkiksi narratiivisen tutkimuksen keinoin (esim. Tökkäri, 2012).

Käsitän itse itseni tässä kohtaa elämää ja tutkijuutta ennemmin ”kokemuksen narratiivisuuden” tutkijana kuin fenomenologina, mutta Rauhala

ja Perttula ovat suuresti vaikuttaneet ymmärrykseeni psykologiasta tieteenalana. Muistan, kuinka soveltavan psykologian opiskelun alkuvaiheessa oli valaisevaa huomata, ettei vallitseva psykologian paradigma ole ainoa mahdollinen vaan että on kehitetty myös ihmisen kokemusta ymmärtävää tutkimusta. Toisin sanoen elämismaailmasta irrotetun, kuvitellun ”yleisen” ihmisen lisäksi tutkitaan myös elävää, yksilöllistä kokemusta. Rauhala (1993, 152–153) korosti, että tajunnallisuuden tutkimuksessa ihmisten kokemusia ei pidä pyrkiä irrottamaan heidän yksilöllisistä situaatioistaan intersubjektiviivisen yleistämisen avulla. Elämäntilanteista irrotetun eli abstrahoidun ”universaalin” ihmisen tutkimus ei sovi Rauhalan ajatteluun, sillä hänen mukaansa *ihminen tulee kohdata ainutlaatuisena olentona yhteisessä elämismaailmassa*. Minusta tämä ajatus kiteyttää hyvin rauhalalais-perttulalaisen filosofian perustan ja sopii sovellettavaksi kaikessa työssä ja vuorovaikutuksessa, jossa ihminen kohtaa toisen ihmisen.

Epilogi¹

- Kuule, Juha. Yritän tässä aloitella artikkelia, jossa käsittelen Lauri Rauhalan elämäntyön merkitystä kokemuksen tutkimukselle. Sinä kun tunnet hänen elämänsä ja tuotantoaan paremmin kuin minä, kertoisitko miten kiteyttäisit hänen merkityksensä kokemuksen tutkimukselle?
- Pistitpä, Virpi, vaikean. Rauhalla on ollut niin suuri merkitys, että sitä voi tuskin kovin tiiviisti kiteyttää.
 - No jos ihan spontaanisti miettisit, mikä sinulle itsellesi on tärkeää hänen ajatuksissaan.

1 Juha Perttulan vuorosanat perustuvat pääosin hänen esitykseensä Lauri Rauhalan 100-vuotisjuhlaseminaarissa.

– No, tietysti Rauhalan tuotannosta nousee tärkeäksi ihmiskäsitys ja se, että ihmiskäsitys on aina filosofisen, ihmisen kokonaisuutta koskevan ajattelemisen tulos. Toisin sanoen ihmisen tutkijan ja auttajan tehtävä olisi ennen mihinkään työhön ryhtymistä ajatella itselleen selväksi se, millainen olento ihminen on. Tässä puuhassa ei auta lähteä tutkimaan empiirisesti asioita, vaan asia pitää ajatella itse reflektiivisesti, teoreettisesti, omaa ajattelua käyttäen. Rauhala korosti, että ihmiskäsityksen ja ihmiskuvan välinen looginen suhde tulee aina rakentua niin, että *ensin* pitää ajatella ja tehdä itselleen kirkkaaksi, mitä olettaa siitä, mitä tutkii. Vasta tämän *jälkeen* tulee valita sellaiset menetelmät, joiden avulla voi tutkia tutkimuskohdetta kohteenmukaisena eli sen mukaisena, joksi kohde oletetaan.

– Eli ihmistutkijan tai vaikkapa kokemuksen tutkijan pitää ensin miettiä ihan ontologiasta lähtien, mitä ihminen tai kokemus on.

– Niin, tai mitä jokin muu tutkimuskohde on. Rauhalan näkökulmasta ei ole olemassa yleisiä tieteellisiä tutkimus- tai auttamistapoja tai menetelmiä, jotka soveltuisivat jokaiseen tutkimuskohteeseen. Tieteellisyys, uskottavuus tai pätevyys on olemassa vain suhteessa tutkijan tai auttajan ontologiseen oletukseen tutkimuskohteestaan. Tämä on nerokas ajatus, ja jos tätä kaikki tutkimusmaailmassakin toteuttaisivat, niin tutkimus olisi paljon nykyistä vaikuttavampaa.

– Aika vaikuttavaahan tutkimus kyllä nykyiselläänkin on, jos ajatellaan, mitä vauhtia tieteen saavutukset popularisoituvat. Mutta olen samaa mieltä, että *vakuuttavampaa* tutkimus kyllä voisi olla, jos tuo perusajatus toteutuisi tutkimuksessa. Mitä muuten käytännössä tarkoittaa tuon kuvaamasi ajatuksen toteuttaminen? Tarkoittaako se, että jokaisen tutkijan pitäisi perehtyä filosofiin kysymyksiin, siis ainakin omaa tutkimusaihettaan koskien?

– Kyllä se sitä tarkoittaa. Filosofia on aivan olennainen ajattelutapa jokaiselle erityistieteen tutkijalle tai ihmisten kanssa vaikkapa auttamis- tai koulu-

tustyötä tekeväille. Mikään erityistiede ei pärjää ilman filosofiaa. Ensin pitää ymmärtää omat oletuksensa siitä, mitä tutkii eli mikä ilmiön perusrakenne on. Tämän jälkeen voi miettiä, mitä olisivat ne keinot, joiden avulla kyseistä ilmiötä voisi parhaalla tavalla tutkia. Toisin sanoen tieteellisyys ei ole metodien käyttötaitoa vaan se on taitoa analysoida ontologisesti sitä, mitä tutkii, ja etsiä siihen sopivat menetelmät. Jokaisen meistä tulisi siis olla vähintään pieni filosofi – suureksi ei tarvitse kasvaa, mutta *edes* pieni tulee olla.

– Tuo vaatimus voi kyllä kuulostaa aika pelottavalta tai ainakin haastavalta tutkijasta, joka ei ole filosofisesti suuntautunut. Voin käsittää, että ”pieni filosofisuus” on tärkeää rauhalalaisesti orientoituneille ihmistutkijoille, mutta eikö se ole turhan iso vaatimus kaikille erityistieteiden tutkijoille?

– Ei minusta, mutta täytyy muistaa, että Rauhala ei vaatinut, että erityistieteiden tutkijoiden tulisi olla jonkinlaisia ammattifilosofoja. Sen sijaan hän piti ihmiskäsityksen kirkastamista ja siitä seuraavaa ihmisen ymmärtämistä arkisena ja tärkeänä ihmistyyöhön ja -tutkimukseen kuuluvana toimintana.

– Puhuit tuossa tutkijan oman ajattelun vaatimuksesta tutkimuksen lähtökohtana. Voitko sanoa vielä jotain siitä, miten tutkijan sitten tulisi toimia suhteessa tutkimuskohteeseen? En tiedä, onko ihmistutkimuksessa oikeastaan kovin sopivaa puhua ”kohteesta”, mutta käytän nyt vaikka tätä sanaa paremman puutteessa.

– Kyllä, Rauhalalla on myös tärkeä ajatus liittyen tutkijan positioon tutkimuskohteeseen nähden. Tätä ajatusta voi kuvata sanoilla *elämismaailman keskeisyys*. Ajattelen, että Rauhalan työuran kulku eli se, että hän oli pitkään kliininen psykologi ja näki tutkimiaan ilmiöitä käytännössä, toi hänen ajatteluunsa elämismaailman korostamisen omakohtaisesti koetulla tavalla. Hänen teoreettinen ajattelutapansa kehittyi niin, että hän näki ensin ne ”todellisuuden” ilmiöt eli sen, miten maailma makaa ja mitä siellä elävässä elämässä tapahtuu. Käytännön ymmärtämiseksi hän alkoi etsiä näille ilmiöille

teoreettista perustaa. Hän ei siis alkanut kehittää teorioita tai käsitteitä siinä vaan hänellä oli edessään elämismaailman kenttä, jota hän ihmetteli ja jota hän halusi ymmärtää teoreettisesti ja käsitteellisesti.

– Eikö aika moni tutkimus toisaalta saa lähtökohtansa käytännön elämässä kohdatuista pulmista? Mitä erityistä tämä Rauhalan elämismaailman käsite tuo tutkimukseen?

– Usein tutkija saattaa ajatella, että hän on tutkimuskohteensa ”ulkopuolinen” tarkkailija ja jotenkin irrallaan tutkimuskohteesta. Rauhala sen sijaan korosti koko ajan enemmän tai vähemmän eksplisiittisesti, että tutkija ei koskaan pääse sellaiseen positioon, että voisi hypätä yhteisen elämismaailman ulkopuolelle. Tutkiminen ja auttaminen tapahtuvat aina siinä samassa elämismaailmassa, jossa ovat tutkittavat ilmiöt tai autettavat ihmiset. Tämän päivän yliopistoissa on jo tultu pitkälle behaviorismin kulta-ajoista, ja meille tuntuu tutulta ajatus, että tutkija ei ole mikään norsunluutorniin hyppääjä eikä kaksisuuntaisen peilin takaa katsoja. Silti minusta tämä on edelleen ajatus, joka kannattaa ajatella omankin tutkimuksen kohdalla joka kerta uudelleen. Eli ajatella, mitä tarkoittaa, että minä tutkijana *en* pääse saman koetun todellisuuden ulkopuolelle, johon kuuluu ilmiö, jota tutkin.

– Niin, totta. Tuossa näkemyksessä tavallaan kulminoituu se, mitä eksistentiaalisuus Rauhalan fenomenologiassa tarkoittaa tutkijan position kannalta. Mitä muuten ajattelet, mitä Rauhalan näkemys elämismaailmasta ja tutkijan asemoitumisesta merkitsee tutkimusmetodiselta kannalta?

– Tutkimusmetodeista puhuttaessa minusta on keskeistä, että kokemuksen tutkimuksessa *metodi on tutkija*. Tämä johtopäätös on ehkä karrikoitu mutta tosi. Kun tutkija kehittää itseään ja omaa ajattelutapaansa, hän kehittää tieteellistä metodologiaan. Metodi ei siis ole mikään omaan kokemuskapasiteettiin ja omaan kokemisen tapaan nähden ulkopuolinen asia. Tähän liittyen Rauhala vielä erittäin johdonmukaisesti tuo esille itsetuntemuksen ja itse-

tutkimuksen merkityksen osana tutkijan tieteellisen metodin kehittämistä. Jos ajatellaan, että yliopistokoulutuksessa ei millään tavalla rakennettaisi pedagogiikkaa siten, että opiskelijat oppivat myös ymmärtämään itseään paremmin, niin koulutus olisi hyvin ”antirauhalalaista”. Tällaiseen itsetuntemukseen ja -tutkimukseen orientoituminen on metodisen välineen kehittämistä tutkijalle. Tutkija itse ei useinkaan ole tutkimuskohde ihmistieteissä, koska tutkimuskohde on yleensä itsen ulkopuolella eli tutkitaan toisten ihmisten tapoja kokea jokin asia. Itsetuntemus ja itsensä kehittäminen ovat kuitenkin ehdoton edellytys tieteellisen metodin kehittymiselle, ja voi sanoa että myös tieteellisyydelle.

– Sanoit nyt, että tutkimuskohde on itsen ”ulkopuolella”, aivan kuin tutkija kuitenkin olisi jonkinlainen ulkopuolinen tarkkailija.

– Tarkoitin, että ”ulkopuolella” siinä mielessä, että tutkija ja tutkimuskohde eivät ole identtisiä, vaikka jakavatkin saman elämismailman.

– Eli toisaalta tutkija ja kohde ovat jotenkin ”samaa” tai ainakin yhteydessä toisiinsa, mutta toisaalta erillisiä. Tämä on vähän vaikea ymmärtää, koska ajatus vie herkästi siihen suuntaan, että jotakin itsestä eroavaa on mahdollista tutkia ulkoapäin, jonkinlaisesta valheellisen objektiivisuuden näkökulmasta. Ei ihmeäkään, että asia pitää ajatella jokaisen tutkimuksen kohdalla uudelleen, niin kuin sanoit. Millaista muuten on ”rauhalalainen” kokemuksen tutkimus? Missä ja keiden toimesta sellaista tehdään?

– Kokemuksen tutkimus tarkoittaa Rauhalan termein sitä, että kuka ja mikä porukka ottaa huolehtiakseen tutkia ihmistä tajunnallisena olentona, filosofisesti ja empiirisesti. Rauhalan näkökulmasta on kyse ihmisen psyykkis-henkisen olemassaolon tutkimisesta sekä filosofisesti että erilaisen erityistieteiden avulla. Kun katsoo Rauhalan tuotantoa, hän tuo esille, että hän tarjosi tätä tehtävää erityisesti psykiatrilialle ja psykologialle. Hänen mielestään olisi luonnollista, että nämä tieteenalat ottaisivat tehtävän hoi-

taakseen. Rauhala huomasi kuitenkin vuosikymmenten työnsä aikana, ettei näin tapahtunut ja pettyi kerta toisensa jälkeen aika raskaasti. Koskaan hän ei kuitenkaan katkeroitunut, vaan jatkoi rummuttamista, vaikka joutui ehkä loppuun asti pettymään.

– Entä mitä nyt tämän suhteellisen pitkän kokemuksen tutkijan kokemuksi perusteella sanoisit kokemuksen tutkimuksen nykytilasta, jos tarkastellaan laajemmin kuin meidän yliopistossa tehtävää tutkimusta?

– Se moninaisuus, jota vaikkapa Rauhalan juhlaseminaarissa työpapereiden perusteella oli, kertoo että kokemuksen tutkimusta lienee turha edes yrittää sovittaa minkään yksittäisen tieteenalan vastuulle. Sen sijaan kokemuksen tutkimus näyttää olevan aidosti tieteenalojen välinen ja niitä yhdistävä tutkittavien ilmiöiden kenttä. Jos ajattelen jatko-opintojen ohjausta, jota olen 15–20 vuoden aikana tehnyt, niin laskin jossain vaiheessa, että olin ollut 13 tai 14 eri tieteenalaan kuuluvan väitöksen esitarkastajana tai vastaväittäjänä, ja kaikki nämä tutkimukset liittyivät kokemuksen tutkimukseen jollakin tavalla. Kokemuksen tutkimus on siis levinnyt lähes kaikkiin ihmistieteisiin. En malta kuitenkaan olla piruilematta psykologialle sitä, että esimerkiksi juhlakonferenssissa ei ollut psykologian tutkimuksen työryhmää. Psykologiaa ei kokemuksen tutkimus kiinnosta, mutta ei tarvitsekaan – ei minua haittaa, enää.

– Mutta olihan konferenssissa yhtenä puhujana Tony Dunderfelt, joka on psykologi. Ja käsittääkseni kliinisessä psykologiassa ja monissa psykoterapioissa holistinen ihmiskäsitys, tai jokin vastaava, ei ole vieras ajatus.

– Toki psykologiassakin kokemuksen tutkimusta on, ja Tony muuten oli yksi Rauhalan innostuneimpia oppilaita hänen akateemisella jaksollaan. Silti akateeminen psykologia on kyllä yhä enemmän kehittynyt biologiseksi ja neurotieteelliseksi sekä toisaalta käyttäytymistieteelliseksi tutkimukseksi,

joka mittaa ihmistä ikään kuin ulkoapäin, vastoin rauhalalaista logiikkaa. Mutta niin kuin sanoin, ongelmaa ei ole: kaikki on erittäin hyvin, kun on keksitty ja aktiivisessa käytössä tällainen kattokäsite kuin kokemuksen tutkimus. Minulla ei ole pienintäkään huolta siitä, etteikö tämä tule edelleen laajenemaan ja kehittymään. Vahvasti uskon näin siitäkin huolimatta, etten itse enää ole mukana tässä työssä, paitsi ehkä kirjoitusteni ja esimerkkini kautta.

– Niin, koska olet kuollut.

– Noh, ”kuollut” rajatussa, arkisessa mielessä. Ihmisyksilö tavallaan kuolee, mutta luonnon mittakaavassa elämä jatkuu aina jossain muodossa. Muis-tatkin ehkä, että kirjoitin vuonna 2010 julkaistuun, olemisen osa-alueita käsittelevään *Ihmistyminen*-kirjaan (s. 58) tästä aiheesta näin: ”Luonnon ajassa, jota elävä ruumis ihmisessä edustaa, on yksittäisen rinnalla toinen ajan ulottuvuus. Kutsun sitä ikuisuudeksi. Sekin on luonteeltaan syklistä, kiertävää ja vähittäin muuntuvaa, mutta se ei koske yksittäistä olevaa, vaan kaikkia yksittäisiä yhdessä olkoon yksittäisen nimi Kaija, *tuo* pihakoivu tai *se* kovakuoriainen. Luonto on elämää, joka ilmenee yksittäisissä ja jatkaa olemistaan yksittäisten elävien ruumiiden poistuttua näyttämöltä. Tarkasti ajatellen yksittäiset eivät poistu minnekään, vaan jatkavat elämän suuressa kierrossa pohjavirtana, josta uudet elävät ruumiit ja luonnon tapahtumat ammentavat aikansa ja kiertonsa.”

– Joo, tuo kiteyttää aika hienosti yhden puolen ihmisyydestä tai ihmistymisestä, jota sanaa tuossa kirjassa käytettiin. Entäpä nyt, kuol-tuasi, miten ajattelet ikuisuudesta omakohtaisen kokemuksesi valos-sa?

– Ethän vain koeta ylittää rajaa, jota kokemuksen tutkija ei voi ylittää? Muis-ta, ettemme tässä oikeasti juttele, vaan tämä keskustelu on, ja minä olen, vain mielikuvituksesi tuotetta. En voi vastata sinulle, koska vastaus olisi si-nun itsesi luoma vastaus.

– Muistan tietysti. Toisaalta kuitenkin, jos tutkija on metodi, eivätkö myös tutkimustulokset ole aina ainakin jossakin määrin tutkijan luomia? Eikö näin ollen kuvaukseni tai tulkintani toisen ihmisen kokemuksesta – kuten nyt sinun kokemuksestasi – ole aina jollakin tavalla *minun* luoma vastaukseni? Mutta ehkä palaamme tähän aiheeseen toisella kertaa. Suurkiitokset joka tapauksessa näistä kiteytyksistä! Näiden avulla pääsen varmasti kirjoittamisen alkuun.

Lähteet

- GADAMER, H.-G. (1981). *Truth and method*. Lontoo: Sheed and Ward.
- GIORGI, A. & GIORGI, B. (2003). Phenomenology. Teoksessa J.A. Smith (toim.), *Qualitative research: A practical guide to research methods* (s. 25–50). Lontoo ja Thousand Oaks: SAGE.
- HEIDEGGER, M. (2000). *Oleminen ja aika* [1927]. (Käännös R. Kupiainen). Tampere: Vastapaino.
- HUEMER, W. (2015). Franz Brentano. Julkaisussa E. N. Zalta (toim.), *The Stanford encyclopedia of philosophy* (Fall 2015 edition), URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/fall2015/entries/brentano/>>.
- HUSSERL, E. (1995). *Fenomenologian idea: viisi luentoa* [1907]. (Käännös J. Himanka, J. Hämmäläinen & H. Sivenius). Helsinki: Loki-kirjat.
- PERTTULA, J. (1999). Mitä opettajuus on? Ydinkysymyksiä ja vastausten alkuja. Teoksessa P. Räsänen, J. Arikoski, P. Mäntynen & J. Perttula (toim.), *Opettajuiden psykologia* (2. painos) (s. 12–61). Jyväskylä: Julkishallinnon koulutuskeskus.
- PERTTULA, J. (2000). Kokemuksesta tiedoksi: fenomenologisen metodin uudelleen muotoilu. *Kasvatus. Suomen kasvatus-tieteellinen aikakauskirja* 31(5), 428–442.
- PERTTULA, J. (2002). Yksilön ja yhteisön vaikea suhde: humanistisen ja eksistentiaalisen ihmiskäsityksen oletuksia pahasta. Teoksessa M. Laitinen & J. Hurtig (toim.), *Pahan kosketus: ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä* (s. 142–167). Jyväskylä: PS-kustannus.
- PERTTULA, J. (2004). Tutkijana olemisen taito. Teoksessa M. Taajamo (toim.), *Suunnistuksia: tiede, kasvatus, taide* (s. 139–145). Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- PERTTULA, J. (2009). *Satu aikuisille: kuvia työelämästä*. Kuvitus: L. Aura. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- PERTTULA, J. (2010). Ihmiseksi luonnossa. Teoksessa J. Perttula, A. Pietiläinen, T. Salonen, E. Sorjonen & V. Tökkäri (toim.), *Ihmistyminen: suhteisuusteoreettisia punoksia* (s. 46–58). Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- PERTTULA, J. (2011). Tutkija – tieteellisyyden uhka vai mahdollisuus. Teoksessa T. Latomaa & T. Suorsa (toim.), *Kokemuksen tutkimus II: Ymmärtävän psykologian syntyhistoriaa ja kehityslinjoja* (s. 97–145). Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- PERTTULA, J. (2012). Mikä tekee kokemuksen tutkimuksesta fenomenologista? Fenomenologisen ajattelun kehityspolkuja. Teoksessa L. Kiviniemi, K. Koivisto, T. Latomaa, M. Merilehto, P. Sandelin & T. Suorsa (toim.), *Kokemuksen tutkimus III: Teoria, käytäntö, tutkija* (s. 319–336). Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- PERTTULA, J. (2014). *Lauri Rauhalan elämäntyön merkitys kokemuksen tutkimukselle*. Suullinen esitys Kokemuksen tutkimus V -konferenssissa, Lauri Rauhalan 100-vuotisjuhla-seminaarissa 11.9.2014. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- RAUHALA, L. (1983). *Ihmiskäsitys ihmistyössä*. Helsinki: Gaudeamus.
- RAUHALA, L. (1993). *Eksistentiaalinen fenomenologia hermeneuttisen tieteenfilosofian menettelmänä: maailmankuvan kokonaisrakenteen erittelyä ihmistä koskevien tieteiden kysymyksissä*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- RAUHALA, L. (1995). *Tajunnan itsepuolustus*. Helsinki: Yliopistopaino.
- RAUHALA, L. (2005). *Ihminen kulttuurissa – kulttuuri ihmisessä*. Helsinki: Yliopistopaino.

SACKS, O. (2006). *Antropologi Marsissa: seitsemän paradoksaalista tarinaa* [1995]. (Käännös S. Kerttula). Helsinki: Absurdia.

TÖKKÄRI, V. (2012). *Käsittämätöntä! Mielekkyyden luomisen keinot ja funktiot työyhteisön kertomuksissa*. Acta Universitatis Lapponiensis 227. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.

VUORILA, H. (2013). Ainutlaatuinen filosofi. *Uusi Safiiri* 1/2013, 6–11.

Lauri Rauhalan merkitys ymmärtävän psykologian kehittelylle

Timo Latomaa

Johdanto

Syyskuun 11. New Yorkissa sortui kaksi pilvenpiirtäjää. Kokemuksen tutkimuksen viides seminaari oli Rovaniemellä 11.9. Lauri Rauhala syntyi 11.9. Tuolla päivämäärällä on tapahtunut lukemattomia asioita, sanottu paljon asioita ja kirjoitettu monia sanoja. Joidenkin näiden tapahtumien, tekojen ja sanojen historiallinen vaikutus on ollut kauaskantoinen emmekä kaikkia niitä vielä tunnista. Esimerkkinä tästä on New Yorkin kaksoistornien sortuminen, ja sen vielä tuntemattomat vaikutukset. Jotkin 11.9.:n päivän tapahtumat, teot ja sanat ovat vaikuttaneet monien, jotkin vain joidenkin, ihmisten elämään. Toisaalta useimmille tuon päivän tapahtumilla ei ole ollut erityisempää myöhempää vaikutusta, ne eivät ole saaneet erityisempää merkitystä tai ne ovat kokonaan unohtuneet. Niin paljon on tuona mainittuna päivänä tapahtunut, joka vuosi.

Tapahtumien, tekojen, henkilöiden tai aatteiden vaikutusta, vaikutushistoriaa tai historiallista vaikutusta voidaan tarkastella eri tavoin. Itse käytän tarkastelussa tavallisesti ”vaikutushistoria” -termin sijaan termiä ”merkityshistoria”, sillä toisin kuin luonnon konkreettisen tapahtumisen kausaaliset vaikutukset myöhempisiin luonnon tapahtumiin, ihmisen historiassa tapahtumat, teot, sanat – myös tekemättömät ja sanomattomat – saavat ”vaikutuksensa” jälkipolvien tutkintoina ja uudelleentulkintoina. Ihmisen historiassa merkitykset ja niiden tulkinnat ja uudelleentulkinnat ovat niitä, jotka rakentavat historiaa – sattumaa unohtamatta. Vaikka vaikutushistori-

alla historiantutkimuksessa tarkoitetaan muuta kuin kausaalista vaikutusta luonnontieteellisessä merkityksessä, katson merkityshistoria- ja merkityshistoriallisen-termit asianmukaisempina ihmisen historian tapahtumia tarkasteltaessa juuri edellä mainitsemani perusteella. Kun kysytään jonkin tai jonkun ”merkitystä” historiassa, kysytään ”minkä aseman (asema, paikka, tarkoitus, merkitys) jokin tai joku on saanut jossakin jonkun tulkintana tai tulkitsemana”.

Puhuttaessa yksilöstä kokemushistoria-termi, jota Rauhala käyttää ja jolta olen sen omaksunut, kuvaa elämäntilanteissa eli situaatioissa tapahtuneiden, tekojen ja sanojen tai niiden poisjäämisen, tulkittua ja uudelleentulkittua asemaa yksilön mielessä. Kokemushistoria kuvaa niiden merkityshistoriaa, tosin sanoen niiden saamaa asemaa, paikkaa yksilön mielenrakentumisessa ja uudelleenrakentumisessa. Kokemushistoria kuvaa merkityshistoriaa yksilön tasolla. Siten merkityshistoria-termi on mielekäs sekä yksilön (mentaalista)historiaa että instituutioiden, yhteisöjen, kulttuurien, ideoiden, aatteiden ym. (tapahtuma- ja aate)historiaa tutkittaessa, ei kausaaliyhteyksinä vaan merkitys- ja mielekkyyssyhteyksinä.

Olen alkanut pitää Rauhalalta saamaani kokemushistoria-käsitettä¹ niin tärkeänä, että olen kirjoittanut psykologiatieteiden olevan kokemushistoriallista tutkimusta riippumatta siitä, mistä yksilön mentaalista merkityksiä antavasta maailmasuhteesta kulloinkin on kysymys. Kun koetamme ymmärtää, miksi jalkapallonpelaaja tekee pelitilanteeseen nähden epärationaalisen ratkaisun, miksi kirjailija ei ota asiallista kritiikkiä vastaan tai miksi naapuri arvostelee läheisten ihmisten tekoja eri tavalla kuin vieraiden, voimme ymmärtää näitä vain tutkittavan kokemushistoriallisesta perspektiivistä.

1 En tiedä keneltä Rauhala itse on kokemushistoria-termin omaksunut tai mikä sen alkuperä on.

Aate- ja oppihistoriallinen vai teorianhistoriallinen vaikutus – vai merkitys?

Viittasin edellä sekä historialliseen että aate- ja oppihistorialliseen vaikutukseen tai merkitykseen. Historiallinen vaikutus tai merkitys viittaa tosiasiallisten, konkreettisten, historiallisten tapahtumien kulkuun, ihmisten tekoihin ja valintoihin, instituutioiden tekemisiin päätöksiin, ja niin edelleen. Asiakirjoissa, tapahtumien ja päätösten kuvauksissa eri dokumenteissa ja henkilöiden muistelmassa, saatetaan viitata edeltäviin vaikuttavina tai merkityksellisinä tapahtumina, tekoina, päätöksinä, tai vaikutushistoria voidaan niiden avulla jälkikäteen rekonstruoida ja perustella. Aate- ja oppihistoriallinen tarkastelu viittaa myös tosiasialliseen vaikutus- tai merkityshistorialliseen kuvaukseen tapahtumien kulusta: miten henkilöt ovat saaneet vaikutteita toisiltaan ja miten asiat ovat johtaneet toisiin aatteiden, oppien, ideoiden, teorioiden ja ajatusten tasolla. Kirjoituksissa saatetaan mainita henkilöitä ja tekstejä, joilta ja joista vaikutteita on saatu tai joilla on ollut merkitys omalle ajattelulle. Tekstiviittausten ja historiallisten yhteyksien perusteella voidaan merkityshistoriaa rekonstruoida ja perustella historiallisesti sekä aate- ja oppihistoriallisesti.

Teoria- ja käsitehistoriallisen (teoria- ja käsitellogisen) vaikutuksen tai teorianhistoriallisen merkityksen tarkastelu on toisenlaista. Esimerkiksi psykologiassa se tarkoittaa tieteenteoreettisten näkemysten sekä teorioiden ja käsitteiden kehityksen ja vähittäisen rakentumisen loogista rekonstruktiota mielekkäänä jatkumona. Teoria- ja käsitehistoriallinen tarkastelu kuvaa teorioiden, käsitteiden ja ajattelutapojen (ontologia, epistemologia, metodologia ja kohdeteoriat) loogisia yhteyksiä – ei niiden vaikutuksia toisiinsa tai viittauksia merkitysyhteyksiin henkilöiden ajattelussa.

Jos Rauhalalla historiallisessa ja aate- ja oppihistoriallisessa merkityksessä ei ole ollut asemaa akateemisessa psykologiassa, kuten alla osoitan, niin teoria- ja käsitehistoriallisessa mielessä Rauhalan merkityksestä psykologiassa voidaan perustellusti puhua. Toisin sanoen teoria- ja käsitehis-

toriallisessa merkityksessä Rauhalaa tarkasteltaisiin siitä näkökulmasta, miten hänen ajattelunsa on osa psykologisten teorioiden, käsitteiden ja psykologian tieteenteorian loogista kehitystä ja jäsentymistä. Tosin, jos tämän tarkastelun halutaan onnistuvan, psykologialla tulee tarkoittaa sisällöllisesti psykologista tutkimusta riippumatta siitä, onko sitä tehty akateemisen psykologian piirissä vai sen ulkopuolella.

Kun sovimme viidennen *Kokemuksen tutkimuksen* seminaarin järjestäjäksi Lapin yliopiston, ajankohdan päättäminen ja ohjelman laatiminen tuli Juha Perttulan vastuulle. Keskustelut psykologi Tony Dunderfeltin kanssa kesällä 2013 Lauri Rauhalan tulevan 100-vuotispäivän muistamisesta johtivat ajatukseen seuraavasta *Kokemuksen tutkimuksen* seminaarista Lauri Rauhalan juhlakonferenssina. Viides seminaari päätettiin siis järjestää Lauri Rauhalan syntymäpäivänä 11.9.2014 Rovaniemellä. Konferenssissa Rauhalan merkitystä käsiteltäisiin eri näkökulmista, eri tieteissä, mutta myös käytännön työelämän alueilla. Alun perin Perttula esitti minulle ehdotuksen tarkastella Rauhalan merkitystä psykologialle. Otin tehtävän vastaan.

Miettiessäni tehtävää aloin pitää sitä kovin haasteellisena, sillä äkkiselään ajateltuna Rauhalan ajattelulla ei ole ollut juuri mitään roolia psykologiassa – ei, vaikka tarkasteltaisiin akateemista psykologiaa kansainvälisesti tai edes vain Suomessa. Ajattelin, että tehtävä olisi vielä haastavampi, jos psykologialla tarkoitettaisiin myös tutkimusta, jota on tehty akateemisen psykologian ulkopuolella. Rauhala kirjoitti hyvin vähän kansainvälisiin julkaisuihin tieteen valtakielillä, mikä ei johtunut ainakaan kielitaidon puutteesta. Ajattelin siksi, ettei Rauhalan vaikutuksesta ja merkityksestä akateemisessa psykologiassa ei oikeastaan voida edes puhua. Kansainvälisesti tarkasteltuna Rauhalalla ei ole ollut vaikutusta akateemisen psykologian historiaan. Aate- ja oppihistoriallisesti Rauhalalla ei ole asemaa akateemisen psykologisen ajattelussa, ei sen valta- tai marginaalivirrassa. Historiallisesti hänen mahdollinen merkityksensä näytti rajoittuvan Suomeen ja suomalaiseen akateemiseen psykologiaan.

Rauhalan juhlakonferenssin esitystä miettiessäni totesin myös teoria- ja käsitehistoriallisen tarkastelun olevan vaativa ja aikaa vievä tehtävä. Tehtävä edellyttäisi laajaa perehtymistä psykologian historiaan. Mietin tulisiko siitä riittävän kattavaa, perusteltua ja esittäväksi kelpaavaa, sillä aikaa oli rajallisesti ja kaksi kirjaprojektia oli samanaikaisesti menossa. Minut pelasti Juha Perttulan lähettämä Rauhala konferenssin tarkennettu ohjelma, jossa minun esitelmäni aiheeksi oli kirjattu *Lauri Rauhalan merkitys ymmärtävän psykologian kehittelylle*². Ymmärtävä psykologia on tietty käsitys psykologiasta tieteenä, joka syntyi 1800-luvun loppupuolella psykologiatieteen syntyessä ja jolla on yhtä pitkä historia kuin akateemisella psykologialla. Tosin ymmärtävään psykologiaan ei psykologian historian oppikirjoissa viitata.

Keskittyminen ymmärtävään psykologiaan rajasi tehtävää, mutta ei tehnyt sitä edellistä paljoakaan helpommaksi. Lisäksi termi ”ymmärtävä psykologia” ei kansainvälisessä kirjallisuudessa ole yksiselitteinen, kuten olen aiemmin todennut (Latomaa, 2013). Tehtävääni helpottaakseni tein omavaltaisesti rajauksen suomalaiseen ymmärtävään psykologiaan. Lisäksi rajasin tehtävän koskemaan akateemista psykologiaa ja eksplisiittisesti itsensä ymmärtävään psykologiaan identifioiviin ja siihen eksplisiittisesti viittaaviin.

Lauri Rauhalan töistä en ole löytänyt termiä ymmärtävä psykologia³ enkä sitä, että hän sijoittaisi itsensä osaksi ymmärtävän psykologian perinnettä. Rauhalalla on kuitenkin ollut tärkeä asema ymmärtävän psykologian kehityksessä, jota Suomessa vain kaksi henkilöä on tuonut esiin.

2 Ymmärtävällä psykologialla tarkoitan 1800-luvun loppupuolella syntynyttä ”henkietieteisiin” sijoitettua psykologiatiedettä, ”Geisteswissenschaftliche Psychologie”. Tämä liittyi kysymykseen ”Naturwissenschaft – Geisteswissenschaft” -erottelusta, jossa siis psykologia sijoitettiin ihmistieteisiin. Tuolloin tuli esille myös termi ”Verstehende Psychologie”, joka on perinnettä hyvin kuvaava, vaikka se liitetään erityisesti Wilhelm Diltheyn psykologiaan. Englannin kielessä on käytetty nimitystä ”Hermeneutic Psychology”, ruotsinkielessä ”Hermeneutik psykologi”.

3 En ainakaan muista löytäneeni sitä. Ylipäätään ymmärtävään psykologiaan tieteenä viitataan vähän, jos ollenkaan. Kullervo Rainio (2005) käytti ilmaisua ”ymmärtävä psykologia” kuvatessaan psykologian tutkijan uraansa esitelmässään Jyväskylässä 1994, mutta ei tieteenperinteeseen viittaavasti.

Ensinnäkin Lapin yliopiston psykologian professorina toimineen Juha Perttulan tuotanto sijoittuu ymmärtävään psykologiaan sekä sisällöllisesti että eksplisiittisesti, sillä hän alkoi käyttää ymmärtävä psykologia -termiä 2010-luvulla käymissämme keskusteluissa. Perttula on ollut merkittävin ymmärtävän psykologian edustaja Suomessa. Hän on tehnyt tunnetuksi Rauhalan eksistentiaalis-fenomenologista ihmiskäsitystä ja amerikkalaisen, mutta Kanadassa vaikuttaneen, Amedeo Giorgin fenomenologisen psykologian metodia. Perttulan kautta Rauhalan merkitys on levinnyt Suomessa selvästi psykologian ulkopuolelle sosiaali- ja kulttuuritieteisiin. Lauri Rauhalan merkitys Juha Perttulan ymmärtävän psykologian konseptille on hyvin dokumentoitu ja selvitettävissä hänen kirjoituksistaan.

Toisena ymmärtävän psykologian edustajana, jolla on ollut jonkinlainen paikka ja muodollinen asema akateemisessa psykologiassa, olen sitten minä. Käytin ohimennen termiä ymmärtävä psykologia, tosin vielä viittaa-matta sen perinteeseen, 1990-luvulla liseniaatin tutkielmassani (Latomaa, 1995). Tutkielma keskittyi rajatun psykodynaamiseen psykologiaan ja psykodynaamiseen ymmärtämiseen. Väitöskirjassani vuonna 2000 ymmärtävä psykologia oli näkyvämmän esillä, jossa termi viittasi myös empiirisen psykologian tieteenteoreettiseen perinteeseen. Tämän jälkeen olen viitannut ymmärtävään psykologiaan tieteenperinteenä selkeämmin, tarkastellut sen perusteita systemaattisemmin ja myös kytkenyt sitä kansainvälisiin ymmärtävään psykologiaan sijoittuviin virtauksiin (Latomaa, 2005; 2011; 2013).

Asettamieni rajausten jälkeen tarkastelen siten seuraavaksi, miten ymmärtävää psykologiaa on kehitetty Oulussa. Vaikka työskentelin Oulun yliopistossa pitkään, yli kaksikymmentä vuotta, ei voida sanoa, että ymmärtävää psykologiaa olisi juuri siellä kehitetty. Kuitenkin, Juha Perttula mukaan lukien, ymmärtävän psykologian kehittelystä Suomessa voidaan puhua pohjoissuomalaisena ilmiönä. Siksi tarkastelussa liikutaan pääasiassa Oulussa – ja Perttulan ajattelua seurattessa Rovaniemellä. Tarkasteluni etenee sen mukaan, miten ymmärtävän psykologian kehittelystä on Oulussa edetty ja

mikä asema Rauhalalla tässä kulloinkin on ollut. Tarkastelu on aate- ja oppihistoriallista, mutta myös jonkin verran teoria- ja käsitehistoriallista – erityisesti, kun viitataan psykologiatieteen tieteenteoreettiseen jäsentämiseen.

1980-luvun puoliväli ja *Ihmiskäsitys ihmistyössä* -teos

Ensimmäinen kosketukseni Lauri Rauhalan ajatteluun tapahtui 1980-luvun alkupuolella. Oulun yliopiston silloinen psykologian assistentti Kari Kotiranta esitteli meille opiskelijoille Rauhalan tuoreeltaan ilmestyneen teoksen *Ihmiskäsitys ihmistyössä* psykologian aineopinnoissa syksyllä 1983. Kotiranta kertoi teoksen olevan suunnattu terveydenhoitolalle mutta sopivan psykologian opiskeluun, siksi pä luimme sitä. Mieleeni teoksesta jäi holistinen ihmiskäsitys, joka sisälsi ajatuksen ihmisen kolmesta olemuspuolesta, niihin liittyvistä ongelmakentistä ja kysymyksenasetteluiden erilaisuudesta sekä tämän merkityksestä käytännön ihmistyössä. Psykologiatieteen näkökulmasta Kotirannan esittelystä jäi mieleen Rauhalan marginaalinen, jopa syrjitty, asema suomalaisessa psykologiassa ja kuinka hän tästä huolimatta oli toiminut Helsingin yliopistossa psykologian laitoksella psykologian apulaisprofessorina. Sen verran kiinnostuin Rauhalasta, että teoksen innoittamana tutustuin hänen teokseensa *Psykykinen häiriö ja psykoterapia filosofisen analyysin valossa*, joka oli ilmestynyt 1974, ja *Filosofinen orientoituminen psykosomaatiikan ongelmaan*, joka oli ilmestynyt omakustanteena 1976. Teokset olivat opiskelijalle vaikeatajuisia, mutta herättivät kiinnostusta vahvasti behavioristisesta psykologiasta poikkeavalla tavalla tarkastella ihmistä, tieteenteorian merkityksen korostamisella sekä erityisesti psykologian tieteenteorian ja teorian näkökulmasta havainnon rakentumisen (karakteristiikan) fenomenologisella analyysillä.

Ymmärtävästä psykologiasta ei akateemisessa psykologiassa tuolloin puhuttu enkä törmännyt siihen myöskään psykoanalyysin kiinnostukseni myötä, vaikka psykoanalyysissä puhuttiin tulkinnasta ja ymmärtämisestä.

Jälkeenpäin tarkasteltuna useat ymmärtävän psykologian oululaiset juuret voidaan paikantaa 1980-luvun puoleenväliin ja Lauri Rauhalaan psykoanalyysin ohella. Oma kiinnostukseni ei vielä tuolloin suuntautunut tämän enempiä Rauhalaan. Esimerkiksi eksistentiaalifilosofin ja psykologin Rollo Mayn (1959) esittämänä ”maailmojen” jäsenyys (Umwelt, Mitwelt ja Eigenwelt, joihin ihminen on merkityksiä antavassa suhteessa) tarttui psykologiseen ajatteluuni Rauhalan jäsenyyttä (kehollisuus, tajunnallisuus ja situationaalisuus) paremmin. Ehkä suurin peruste psykoanalyysikiinnostukseni ohella siirtää Rauhala syrjään ensitutustumisen jälkeen oli hänen varhaisen fenomenologisten tieteenteoreettisten kirjoitustensa vaikeatajuisuus ja se, ettei hän erityisesti viitannut psykologiaan, vaikka itse olikin psykologi. Luulin, ettei Rauhalalla olisi minulle mitään annettavaa.

Kiinnostukseni tuolloin siis suuntautui psykoanalyysiin. En vielä ollut tietoinen, että Rauhala oli kirjoittanut Carl Gustav Jungista, vaikka oma ensimmäinen pro gradu -tutkielmani (Latomaa, 1987) käsitteli analyttistä psykologiaa, sen teoreettista ja käsitteellistä rakennetta. Metodologiaan en tutkielmassani viitannut enkä käyttänyt ymmärtävä psykologia -termiä. Termin myöhemmän kehittelyn kannalta tutkielmastani löytyvät tärkeimmät huomiot ovat kuitenkin, että viitataan ”inhimilliseen kokemukseen”, ”ihmisen psykologian ymmärtämiseen”, tulkintaan menetelmänä ja se, että psykologia on kokemuksia tutkiva tiede. Näiden lisäksi viitataan James Hillmaniin (1982), kuinka tutkijan mieli on ihmisen ymmärtämisen tutkimusväline. Esillä olivat kaikki ymmärtävän psykologian keskeiset käsitteet, tosin jäsentymättä kokonaisuudeksi ja liittymättä ymmärtävän psykologian perinteeseen. Verstehende Psychologie -perinnettä en tuntenut ja Rauhalan merkitystä en vielä tajunnut. Hänen aikansa ei vielä ollut tullut, eksplisiittinen ymmärtävän psykologian kehittäminen odotti vielä kehittämistään.

1980-luvulla psykologiassa oli edelleen näkyvässä behaviorismin vaikutus ja kokeellinen psykologia oli vähäisten suomalaisten psykologian oppikirjojen tieteenihanne. Kognitiivinen psykologia, jossa kognitio näh-

dään mielen sisäisenä⁴, oli vasta tulossa eikä tullessaankaan muuttanut psykologian tiedeihannetta. Jonkinlaista murtumaa empiiris-analyttisessä psykologiassa edusti Antti Eskolan teos *Persoonallisuustyypeistä elämäntapaan* (1985), mutta sen merkitys psykologian valtavirrassa jäi vähäiseksi. Cronbachin *Essentials of Psychological Testing* (1970) ja Eskolan klassikot *Sosiologian tutkimusmenetelmät 1 ja 2* (1962; 1967) olivat metodiset oppaan, joita meille opiskelijoille taottiin päähän psykologian, sosiologian, kasvatustieteen ja yhteiskuntatieteen opinnoissa moneen kertaan. En ymmärtänyt miksi, sillä mitä tekemistä niillä oli ihmisen ymmärtämisen kanssa?

Akateemisen psykologian valtavirrasta sivussa oululainen psykologia oli poikkeus Suomessa⁵. Kokeellista laboratoriota ei Oulun yliopistossa 1980-luvulla ollut, tosin tutkimukseen ei tuon ajan kasvatustieteellisessä tiedekunnassa edes sen tiedepohjaisessa käyttäytymistieteiden laitoksella erityisemmin panostettu. Neuvostopsykologian jäänteet suomalaisessa psykologiassa näkyivät joissakin tenttikirjoissa, ei niinkään laitoksen teoreettisessa opetuksessa. Psykologian opettajat harrastivat vapaasti sellaista psykologiaa, josta he olivat kiinnostuneita. Tämä antoi myös meille opiskelijoille vapauden suunnata omaa psykologian kiinnostustamme vapaasti. Psykologian lehtori Juhani Lindqvistin *Ajattelun psykologian historian*, *Myyttien psykologian* ja *Taiteen havaitsemisen psykologian* sekä hänen ystävänsä, laitoksella vierailleen semiootikko Altti Kuusamon luennot *Taiteen semiotiikasta* olivat aivan jotain muuta kuin akateeminen psykologia tuolloin tarjosi, ja he avasivat merkitysten ja semiotiikan maailmaa. Tosin niiden merkitys psykologian teorianmuodostukselle ja tieteenteorialle paljastuivat minulle paljon myöhemmin. Teknisen tiedekunnan työpsykolo-

4 Meille opiskelijoille puhuttiin ”mustasta laatikosta”, joka oli S-O-R -kaaviossa keskellä ärsykkeen ja reaktion välissä. Myös oppikirjoissa se esiintyi. Psykologian opintomme olivat alussa, mutta sen verran me opiskelijat ymmärsimme, ettei moisissa puheissa tai kirjoituksissa ollut mitään järkeä.

5 Harkitsin psykologian opintoja Helsingissä, mutta sen opinto-ohjelma ei vetänyt puoleensa.

gian professorin Johan Weckrothin työpsykologian luennot, hänen kirjoittamansa neuvostopsykologiaan nojautuva, omanlaatuinen opintomoniste teoreettisine kehittävineen, laboratorioharjoitukset ja havaintopsykologiset demonstraatiot jättivät lähtemättömän vaikutuksen ja vahvistivat kiinnostusta psykologian teoreettiseen pohdintaan sekä ymmärrystä tieteenteorian ja käsitteellisen ajattelun merkityksestä psykologialle.

Timo Järvilehdon tulo Helsingistä Ouluun psykologian professoriksi muutti tilanteen kertaheitolla, herätti uinuvan psykologian oppiaineen ja yhtenäisti oululaista psykologiaa hänen myöhemmin ”systeemiseksi psykologiaksi” kutsumansa käsitteen alle. Itse en hänen opetuksestaan ja opetusmenetelmistään päässyt nauttimaan. Toimiessani hänen Oulussa olonsa aikana kasvatopsykologian ja psykologian eri tehtävissä olin opetuksen sivustakatsoja, mutta monia mielenkiintoisia tieteenteoreettisia keskusteluja Järvilehdon kanssa kävimme tuona aikana.

1990-luvun puolivälissä Rauhalan uudelleen löytäminen

Löysin Rauhalan uudelleen 1990-luvun puolessa välissä. En kylläkään omaaloitteisesti tai omatoimisesti. Rauhalan uudelleen löytäminen lähti siitä, että opiskelijat pyysivät minua ohjaamaan heidän kasvatopsykologian pro gradu -tutkielmiaan. Aloimme miettiä, mistä löytää tieteenteoreettisia, metodologisia ja metodisia lähtökohtia sekä käytännön ohjeita empiiriseen psykologiseen tutkimukseen, kun tilastolliseen analyysiin perustuvaa tutkimusta ei pidetty mielekkäänä. Psykoanalyttistä menetelmää, johon olin tutustunut ja jonka tieteenteoreettisia ja metodologisia käsitteellistyksiä luin ensin lisensiaatintutkielmaani ja sitten väitöskirjaani varten, pidimme liian vaativina opiskelijoiden opinnäytteisiin. Rauhalan uudelleen löytäminen liittyi tähän. Hän ei antanut metodisia, empiirisen tutkimuksen ohjeita tutkielmien tekemiseen. Rauhalan kuitenkin tutustuttiin, ja häntä käytettiin tieteenteoreettisesti ja metodologisesti. Empiiriset menetelmät jouduttiin

etsimään muualta, Rauhalan ohjaamana aluksi fenomenologiasta, sitten fenomenologisesta psykologiasta ja fenomenografiasta.

Sanottakoon jo tässä, että fenomenografiaan törmäsin 1990-luvun alussa, mutta en pitänyt sitä silloin kiinnostavana. Myöhemmin 1990-luvun lopulla Terhi Jokelainen sai minut vakavasti miettimään fenomenografian merkitystä osana ymmärtävää psykologiaa. Fenomenografisen tutkimuksen juuret ovat fenomenologiassa, psykologisessa ajattelun tutkimuksessa ja hahmopsykologiassa. Rauhala tarjosi myös tieteenteoreettisia lähtökohtia sijoittaa fenomenografia osaksi ymmärtävää psykologista tutkimusta. Vähitellen tarkastelumme tuli siis myös muita kuin Rauhala: Juha Perttula, fenomenologinen psykologi Amedeo Giorgi (1985; 1986), johon Perttula metodikuvauksissaan usein viittasi, eksistentiaalipsykologi Paul F. Colaizzi (1978) ja fenomenografi Ference Marton (1978; 1981; 1984). Rauhalan eksistentiaalis-fenomenologisen tieteenteorian avulla he saivat paikkansa osana ymmärtävän psykologian traditiota. Myöhemmin sijoitin nämä edellä mainitut hermeneuttiseen ymmärtävän psykologian perinteeseen, josta löytyy tieteenteoreettiset ja metodologiset perusteet ja empiirisen tutkimuksen suuntaviivat nimityksillä fenomenografinen psykologia, fenomenologinen psykologia ja fenomenologis-eksistentiaalinen psykologia⁶. Hermeneuttisina ne pyrkivät tutkittavan tietoisien kokemuksen rekonstruointiin sellaisena kuin tutkittava on sen kokenut.

Rauhalan uudelleen lukemiseni ja fenomenologiseen psykologiaan perehtymiseni alkoi opiskelijoiden Tiina Palosaaren, joka teki ensimmäisen ymmärtävään psykologiaan sijoittuvan fenomenologisen tutkielman (1997), Tiina Kellokumpu-Tyvelän, Katja Oikarisen ja Pirjo Pehkosen aloitteesta. Se jatkui Outi Pietilän ja Ulla Pietilän, Nina Määttä sekä Maritta Männistön kanssa, jotka niin ikään käyttivät psykologisesti tulkittua fenomenologiaa tutkielmissaan. Ilman yhteistyötä opiskelijoiden kanssa käsitykseni ymmärtävästä psykologiasta olisi suppeampi, enkä olisi käsitteellistänyt tieteen-

6 Eksistentiaalisen psykologian sijoitan fenomenologis-eksistentiaaliseen psykologiaan.

teoreettisesti hermeneuttista psykologiaa myöhemmissä kirjoituksissani olevassa muodossa. Juha Perttulan teos *Kokemus psykologisena tutkimuskohteena* (1996) ja sen innoittamana hänen artikkelinsa *Fenomenologinen psykologia: kokemuksen systemaattista tutkimusta* (1995a) avasivat fenomenologista psykologiaa, tarjosivat menetelmällisiä lähtökohtia empiiriseen tutkimukseen ja tekivät myös Rauhalan tieteenfilosofiset kirjoitukset ymmärrettävämmiksi.

Fenomenografisen psykologian käsitteellistäminen (hermeneuttisena ymmärtävänä psykologiana) tapahtui yhteistyössä opiskelijoiden Vuokko Tiilikaisen, Erja Karppisen ja Tanja Kähkösen kanssa. Samalla fenomenografiasta poistettiin siinä olleet empiiris-analyttiset piirteet. Tuon yhteistyön aikana alettiin rekonstruoida omaa näkemystä psykologisesta kokemuksen tutkimuksesta ja psykologiasta ymmärtävänä tieteenä. Metodisena ratkaisuna ajatus hermeneuttisista kategorioista sai alkunsa keskusteluissa Colaizzista Anneli Alasalmi-Husson, Taina Morottajan, Arja Kosolan ja Marja Ohtamaan kanssa. Tämä perustuu käsitykseen hermeneuttisesta käsitteenmäärittelystä, josta löytyivät tieteenteoreettiset perustelut. Hermeneuttiset kategoriat eivät ole toisiaan poissulkevia ja tulevat ymmärretyiksi osana ”käsiteperhettä” (wittgensteinilaisittain ”perheyhtäläisyys”).

Pohdimme Essi Kallion ja Vuokko Tiilikaisen kanssa syvähermeneuttisen psykologian mahdollisuutta kognitiivisen psykologian ja Sirkka Niskasen kanssa Rauhalan eksistentiaalis-fenomenologiaan perustuvan psykologian pohjalta. Tämä avasi tietä ymmärtävän psykologian syvähermeneuttiseen traditioon, jota olimme tähän asti vältelleet, koska tunsimme siitä vain psykoanalyysin. Empiiristen syvähermeneuttisten psykologisten tulkintamenetelmien kehittämistä aloiteltiin todenteolla Jari Tuhkasen, Anne-Mari Korkiakosken ja Marika Virtasen kanssa, mutta ratkaisevana askeleena oli yhteistyö ja keskustelut Leena Kultalahden kanssa, joka tuolloin oli, edellä mainittujen ohella, opiskelija, myöhemmin kollega. Syvähermeneuttisen psykologian käsitteellistämiseni on ollut tärkeä merkitys keskusteluilla

tutkijoiden ja opiskelijoiden muodostamassa Uni-ryhmässä, jossa luettiin parin vuoden ajan lähinnä psykoanalyysiä, sekä 1990-luvulla monivuotisella yhteistyöllä Mika Raappanan kanssa psykoanalyttisen menetelmän empiiristen sovellutusten kehittämisessä. Ainekset ymmärtävän psykologian tieteenperinteen jäsentämiseen hermeneuttiseen ja syvähermeneuttiseen empiirisen erityistieteen ja menetelmän tasolla oli 2000-luvun taitteessa perustoiltaan valmis. Väitöskirjassani (2000) toin tämän ensimmäistä kertaa esille Jürgen Habermasin (1975) tieteenteorian tukemana.

Rauhalan merkityksen ymmärtävän psykologian kehittämisessä ymmärsin olevan siinä, että hän oli tarkentanut Edmund Husserlin teoriaa tajunnan rakenteesta ja merkityksenannosta psykologian tarkasteluun soveltuvalla tavalla. Tajunta on mieliä (noema). Mielen (merkityksen) avulla ymmärrämme jonkin joksikin (syntyy merkityssuhde). Mielet ilmenevät aina jossakin tajunnan tilassa, elämyksessä (noesis). Toisin sanoen tajunta on elämyksissä ilmeneviä mieliä. Omassa psykologia-tieteen sanastossani tämä tarkoittaa, että ihmisen mieli rakentuu merkityksenannoista, kokemuksista (joka on yhtä kuin elämys ja merkitys, ja ilmenee mielikuvina). Merkityksenantoja, kokemuksia on erityyppisiä: havaintoelämyksiä, tunteita, arvostuksia, uskomuksia, mielipiteitä, käsityksiä, ajattelua – ne saattavat olla tietoisia tai tiedostamattomia. Martin Heideggerilta Rauhala toi situaation käsitteen, jonka Rauhalan, ja sittemmin Perttulan, tulkitsemassa muodossa otimme osaksi empiiristä psykologista tutkimusta. Kokemukset ovat kokemuksia jostakin jossakin tilanteessa eli elämäntilanteessa. Saimme mielestämme käyttökelpoisen tieteenteorian ihmiskäsityksineen ja siihen pohjaavan menetelmän empiiriseen psykologiseen subjektiivisen kokemuksen tutkimukseen.

Rauhalan uudelleenlöytämisen myötä luin hänen teoksensa *Eksistentiaalinen fenomenologia hermeneuttisen tieteenfilosofian menetelmänä* (1993), jossa oli myös viittauksia psykoanalyysiin. Pidin tässä teoksessa olleita kirjoituksia mielenkiintoisina – erityisesti sitä tulkintaa, jonka teimme: fenomenologiasta poiketen Rauhalan ajattelussa on tiedostamattoman käsite. Hän puhui

epäselvistä, selkiytymättömistä, refleктоimattomista, vääristyneistä merkityssuhteista. Muistin, että aiemmin hän puhui mielikarasteresteikasta, mielen vähittäisestä selkiytymisestä, esimerkiksi ennen kuin näköhavainto selkiytyy. Rauhalaan pohjautuen teimme eksistentiaalis-fenomenologisesta psykologiasta Sirkka Niskasen kanssa syvähermeneuttisen tulkinnan. Tämän tulkinnan mukaan eksistentiaalis-fenomenologisen psykologian tavoitteena on tiedostamattoman kokemuksen rekonstruktio, jos sellainen ilmauksen taustalle voidaan tai täytyy olettaa. Rauhalaa seuraten empiirisessä psykologisessa tutkimuksessa pyrkimyksenä saattoi siis olla tutkittavan kuvaaman (ilmaiseman) merkityksen eksplikoiminen myös sen tuottaneen kokemuksen syvätasolla. Tämä osoittautui myöhemmän ymmärtävän psykologian tieteenteorian perusjäsenyyksen kannalta tärkeäksi huomioksi. Kiinnostukseni oli edelleen vahvasti psykoanalyysissä ja sen tieteenteoreettisissa tarkasteluissa, joita ajattelussani hyödynsin. Rauhalalla ei ollut tässä tarkastelussa edelleenkään kovinkaan keskeistä asemaa, mutta mieleeni jäi hänen näkemyksensä psykoanalyysistä esimerkkinä ja mallina ymmärtävästä psykologisesta tutkimuksesta – sekä toki myös hänen freudilaisen psykoanalyttisen teorian joidenkin näkemysten kritiikki, jonka tunnistin kumpuavan hänen humanistisesta psykologisesta ajattelustaan.

Väitöskirjani *Psykologinen ymmärtäminen vuonna 2000*

Rauhalan uudelleenlöytämällä oli merkitystä tuolloin valmistelemani väitöskirjan kannalta. Tätä edeltäneessä liseniaatin tutkielmassani, Rauhalaa ei ollut mukana. Väitöskirjani *Psykologinen ymmärtäminen: Metapsykologinen ja näyttämöllinen psykologinen ymmärtäminen* (2000) koetti jäsentää niitä näkökulmia ja lähestymistapoja, joista psykoanalyysiin pohjautuvaa psykodynaamista psykologista ymmärtämistä tulisi tarkastella (vrt. Lorenzer, 1974, 1984, 1995; Ricoeur, 1970; Steele, 1982). Toisin sanoen tarkastelin näkökulmia spesifisti psykodynaamisen psykologisen ymmärtämisen

tieteenteoreettiseen ja metodologiseen rekonstruktioon, mutta ymmärsin niiden soveltuvan myös ymmärtävään psykologiaan yleisesti. Rauhalan tieteenfilosofinen ajattelu oli yhtenä näkökulmana viittaamalla fenomenologian (hermeneuttisen fenomenologian) merkitykseen psykodynaamisessa psykologisessa ymmärtämisessä ja sen käsitteellistämässä. Tämä, muiden väitöskirjassani esiin ottamieni näkökulmien tavoin, jäi tarkastelultaan luonnosmaiseksi, mutta viritti uudelleen ymmärryksen Rauhalan merkityksestä ymmärtävän psykologian tieteenperinteen rekonstruktiossa sekä sen historiassa.

Väitöskirjassani jäsensin psykologian tieteenperinteitä Jürgen Habermasin (1975) tieteenteoreettisen ajattelun avulla ja käytin hänen tunnettua tiedonintressiteoriaansa. Alaviitteissä jo viittasin parempaan ja myöhemmin käyttämäni tapaan jäsentää psykologiaa Habermasin (1979) myöhemmän empiiris-analyyttinen ja rekonstruktiiivinen tiede -jaon perusteella. Tämä oli uusi tulkinta Wilhelm Diltheyn ja eräiden muiden 1800-luvun puolivälin tieteenteoretikkojen esittämään tieteiden jaosta luonnontieteisiin ja henkittieteisiin (historiatieteisiin, kulttuuritieteisiin; ks. Latomaa, 2011, 2013). Rauhala viittaa kirjoituksissaan usein tähän tieteenperinteiden eroon ja esittää ihmistieteet tieteiksi, jotka käsittelevät merkityksen ongelmaa, toisin kuin luonnontieteet.⁷

7 Kuriositeettina mainittakoon, että vastaväittäjänäni toimi Juha Perttula, jonka tapasin väitöspäivänä ensimmäisen kerran. Juha kysyi väitöstilaisuudessa, minkä merkityksen näen väitöskirjallani? Sanoin, ettei väitöskirjallani tule olemaan mitään merkitystä psykologiatieteessä. Juha oli vastauksestani hiukan hämillään. No, yhden sähköpostin sain väitöskirjaani liittyen. Kesällä 2015 Jani Kukkola kertoi, että erään yliopiston filosofian professori oli pitänyt väitöskirjaani merkittävänä. Tunnustus tuli, kun akateeminen urani oli jo päättynyt.

2000-luvun taite ja Psii-ryhmä

2000-luvun taitteessa Oulun yliopistossa muodostuneella ja hetken aikaa toimineella *Psii*-ryhmällä oli tärkeä merkitys Rauhalan aseman vakiintumisessa ymmärtävän psykologian kehittämissä. Nytkin kävi niin, etten aloitteisesti tarttunut Rauhalan teoksiin, vaan Rauhalasta kiinnostuneet psykologian ja kasvatopsykologian tutkijakollegat osoittivat uudelleen minulle hänen merkityksensä. Psii-ryhmä alkoi rekonstruoida psykologian ymmärtämisen perusteita. Psii-ryhmään osallistuneita yhdisti tyytyväisyys nykypsykologiaa ja sen kehityssuuntaa kohtaan. He olivat kiinnostuneita psykoanalyysistä, fenomenologiasta ja hermeneutiikasta sekä psykologian ja kasvatopsykologian perusteista ja käytännöstä. Heidän keskuudessaan virisi ajatus näiden systemaattiseen tarkasteluun, joka konkretisoitui säännöllisesti kokoontuneeseen ryhmään, jonka nimeksi Marianne Tensingin ehdotuksesta tuli mainittu Psii-ryhmä (kreikan kielen sana psii, eli kirjain psi ψ , tarkoittaa sielua ja se esiintyy venäjänkielisessä psykologiaa tarkoittavassa sanassa психология, psikhologiya). Psii-ryhmän toimintaan osallistuivat aktiivisimmin Terhi Jokelainen, Leena Kultalahti, Marianne Tensing ja minä, mutta myös Sirkka Niskanen ja Mika Raappana olivat mukana. Psii-ryhmällä oli kunnianhimoisia ajatuksia ja tavoitteita psykologian ja kasvatopsykologian kehittämiseksi ymmärtävänä tieteenä ja toiminnan järjestäytymiseksi. Tärkeänä pidettiin systemaattista perehtymistä mannermaisen filosofian, psykoanalyysin ja ymmärtävän psykologian historiaan (esim. Ashworth & Lucas, 1998; Bleicher, 1980; Kvale, 1986, 1996; Nordenfelt, 1982; Terwee, 1990). Rauhalan tieteenteoria ja fenomenologinen psykologia olivat yhtenä lähtökohtana psykoanalyysin ja hermeneutiikan ohella. Alusta asti tärkeäksi nähtiin keskusteluyhteys Lapin yliopiston psykologian professori Juha Perttulan kanssa. Seurasi useita vierailuja Lapin yliopiston ja Oulun Psii-ryhmän välillä, yhteistoiminnan suunnittelua ja pohdintoja siitä, miten kokemuksen tutkimuksen ja ymmärtävän psykologian asemaa

voitaisiin parantaa, tosin vielä tuolloin alussa nimitystä ymmärtävä psykologia käytin vain minä.

Samaan aikaan jatkoimme opiskelijoiden kanssa hermeneuttisen psykologian kehittämistä fenomenologisena, eksistentiaalis-fenomenologisena ja fenomenografisena psykologiana. Aikamuotojen käytön pohtiminen fenomenologisessa kokemuksen kuvauksessa alkoi Eeva Rädyn ja edellä mainitun Psii-ryhmän kanssa, mutta sai lopullisen toimivan muodon keskusteluissa Tuulia Kiiskilän ja Tanja Kähkösen kanssa. Näin saimme lisää ilmaisuvoimaan subjektiivisten kokemusten kuvaukseen tutkielmissa. Mainittakoon, että Kähkönen löysi Rauhalalta esimämme epäintentionaalisten merkityssuhteiden käsitteen, jonka taustojen selvittäminen ratkaisi mieltämämme ongelman niiden merkityssuhteiden luonteesta, joilla ei ole viitasta reaaliin kohteisiin tilanteissa. Nämä valmistelivat ensimmäiseen *Kokemuksen tutkimus* -teokseen (2005) laatimaani ymmärtävän psykologian tieteenteoreettista ja metodista yleisesitystä ohjeistoksi empiiristä ymmärtävää psykologista tutkimusta tekeville. Artikkelissa kävin läpi joitakin keskeisiä ymmärtävän psykologian perinteeseen sijoittamiani tieteenteoreettisia ja metodien kuvauksia sekä tein niihin huomautuksia ja lisäyksiä.

2000-luvun puoliväli ja *Kokemuksen tutkimus* -projektin alkaminen

Kokemuksen tutkimus -seminaarien historia juontaa 2000-luvun taitteeseen Oulun yliopiston silloisessa Psykologian ja kasvatuspsykologian jaoksessa toimineisiin tutkijoihin. Kokemuksen tutkimuksen projekti säännöllisine seminaareineen ja *Kokemuksen tutkimus* -teossarja saivat alkunsa Psii-ryhmän ja Juha Perttulan tapaamisista. Psii-ryhmä lopetti pian toimintansa eikä se ehtinyt toteuttaa ohjelmaansa rekonstruoida käsitystä ymmärtävästä psykologiasta ja kasvatuspsykologiasta tieteenä ja käytäntönä. Vuoden 2003 *Kokemuksen tutkimuksen* ensimmäisen seminaarin tieteenteoreettisiin ja

tieteenhistoriallisiin kysymyksiin ja toteutettuihin tutkimuksiin keskittyvät esitelmät koottiin kirjaksi nimeltä *Kokemuksen tutkimus: merkitys – tulkin-ta – ymmärtäminen* (Perttula & Latomaa, 2005). Teoksen nimestä käytiin jonkin verran keskustelua toimittajien kesken, mutta Juha Perttula hyväksyi ehdotukseni, jossa mielestäni näkyivät nuo kolme keskeistä ymmärtävän psykologian käsitettä.

Projekti olisi saattanut tyrehtyä Psii-ryhmä hajaannuttua ja minun jäätyä ryhmästä yksin Oulun yliopistoon, mutta Oulussa opiskellut Teemu Suorsa palasi Ouluun opiskeltuaan muutaman vuoden Helsingissä. Tällä oli tärkeä merkitys kokemuksen tutkimuksen projektin jatkumiselle. Alkusyöksyllä 2009 järjestettiin toinen *Kokemuksen tutkimus* -seminaari nimellä *Kokemus psykologisena käsitteenä ja psykologian tutkimuskohteena*, jossa tarkasteltiin ymmärtävän psykologian syntyhistoriaa ja filosofisia taustavaikutteita. Seminaarissa esitelmän pitäjinä ja kirjassa kirjoittajina oli mukana ymmärtävän psykologian syntyhistoriaan liittyneiden tausta-aatteiden ja filosofien tuntijoita, filosofeja sekä kasvatus- ja sivistysteoreetikkoja.

Aluksi ajattelin, että seminaarisarja jatkuisi ymmärtävän psykologian kehityksen systemaattisena tarkasteluna, mutta päätimme toisin. Tämä oli hyvä ratkaisu, sillä laajentamalla kokemuksen tutkimuksen perustaa muihin tieteisiin ymmärtävä psykologia tuli saamaan tukea muista ymmärtävistä tieteistä. Etsimme kokemuksen tutkimuksesta kiinnostuneita ja kokemusta tutkineita Oulun yliopistosta. Muistin nähneeni Kaisa Koiviston väitöskirjan psykoosipotilaiden kokemuksista Oulun yliopiston lääketieteellisessä tiedekunnassa. Otimme häneen yhteyttä. Mukaan kokemuksen tutkimuksen projektiin tulivat hoitotieteilijät Kaisa Koivisto, Pirkko Sandelin ja Liisa Kiviniemi, joilla oli rauhalalainen ja fenomenologinen tausta, ja jotka tunsivat myös Perttulan hyvin. Yhteistyönä heidän kanssaan 2011 järjestettiin kolmas *Kokemuksen tutkimus* -seminaari, joka oli monitieteinen ja osanottajataustaltaan aikaisempia seminaareja laajempi. Laajentuneesta yhteistyöstä seurasi keskusteluita kokemuksen tutkimuksesta, fenomenologiasta

ja Rauhalasta, jotka laittoivat minut miettimään ja täsmentämään omaa käsitystäni psykologisesta kokemuksen tutkimuksesta ja sen systemaattista tieteenteoreettista jäsentämistä myös suhteessa ymmärtävään sosiaalija kulttuuritutkimukseen. Palautin mieleeni omat kulttuuritutkimuksen opinnot ja jossain määrin taka-alalle ja uinumaan jääneen kulttuuriantropologin osaamiseni.

Huhtikuussa 2013 järjestettiin neljäs *Kokemuksen tutkimus* -seminaari, jolle annoin nimen *Annan kokemukselle mahdollisuuden*. Seminaarin suunnitteluun pyysin mukaan filosofiaa edustaneen Jani Kukkolan (ent. Koskela) ja sosiologiaa edustaneen Veli-Matti Ulvisen. Seminaarin pohjalta julkaisiin *Kokemuksen tutkimus IV* -teos kesällä 2014. Seuraava *Kokemuksen tutkimus* -seminaari, josta tuli edellä mainittujen tapahtumien johdosta Lauri Rauhalan -konferenssi, järjestettiin syksyllä 2014 Lapin yliopistossa Rauhalan 100-vuotissyntymäpäivän kunniaksi. Tämän artikkelin kirjoitushetkellä on Oulussa ollut jo kuudes *Kokemuksen tutkimus* -seminaari 16.–17.4.2015 ja seitsemäs on sovittu niin ikään Ouluun 24.–25.9.2016. Alusta asti *Kokemuksen tutkimus* -projektissa mukana olleena olen mielihyvällä seurannut tapahtunutta kehitystä. Ymmärtävä kokemuksen tutkimus saa tieteenteoreettista perustaa, vaikka ymmärtäminen ei erityisemmin ole ollut esillä muutamia seminaari- ja artikkelipoikkeuksia lukuun ottamatta. Käsitteiden ”merkitys, tulkinta ja ymmärtäminen” merkitys ja asema kokemuksen tutkimuksessa ymmärrettäneen ja otettaneen esille aikanaan, niin uskon.

Kokemuksen tutkimuksen projektissa on ollut osallistujiansa mukana fenomenologinen painotus, jossa Rauhalalla on ollut näkyvä osa. Kokemuksen tutkimuksen projekti ei kuitenkaan ole sen enempää fenomenologinen kuin rauhalalainenkaan, vaan monitieteinen, tieteenteoreettisesti ymmärtävään tutkimukseen keskittynyt projekti, jossa tutkimuskohdetta kuvaava subjektiivisen ja jaetun kokemuksen käsite on ollut osallistujia yhdistävä tekijä, tieteenalasta ja ammattikäytännöstä riippumatta. Tämä on näkynyt *Kokemuksen tutkimus* -seminaarien esityksissä ja *Kokemuksen tutkimus* -teosten

artikkeleissa. Kokemuksen tutkimuksen ensimmäisen kymmenen vuoden historiaa on kuvattu lyhyesti *Kokemuksen tutkimus IV* -teoksen (Kukkola & Latomaa, 2014) johdannossa.

2006 artikkeli Lauri Rauhalasta *Psykologia*-lehdessä

Psykologia-lehden silloinen tuore päätoimittaja Jukka Tontti pyysi minulta keskusteluavausta psykologiatieteestä. Edellisen kerran *Psykologia*-lehdessä oli 1990-luvulla ollut, tosin hedelmättömäksi osoittautunut, keskusteluyritys psykologiasta tieteenä, johon muutama psykologian professori osallistui. Tontti esitti, että kirjoittaisin Lauri Rauhalasta esittelyn lehteen ja avaisin sitä kautta keskustelun psykologiatieteestä. Rauhalalta oli hiljattain ilmestynyt *Ihminen kulttuurissa – kulttuuri ihmisessä* -teos (2005c) sekä uusintapainoksia keskeisistä hänen aiemmin ilmestyneistä teoksistaan *Hermeneuttisen tieteenfilosofian analyysejä ja sovellutuksia* (2005a), *Ihmiskäsitys ihmistyössä* (2005b) ja *Tajunnan itsepuolustus* (2005d). Otin nämä teokset tarkasteluuni ja kirjoitin Rauhalaa esittelevän ja arvioivan puheenvuoron *Psykologia*-lehteen (Latomaa, 2006). Taaskaan en Rauhalaa ottanut tarkasteluun omasta aloitteisesti vaan minulle esitetystä pyynnöstä. Tehtävä oli minulle toki mieluisa. Kuvittelin, että nyt voin esitellä Rauhalaa ja ymmärtävää psykologiaa suomalaiselle akateemiselle psykologialle sekä aikaansaada keskustelua psykologiatieteestä, sen unohdetusta ja tuntemattomasta puolesta.

Rauhalan uudelleenlukeminen, hänen esittely ja merkityksen arvioiminen psykologiatielelle jäivät kertaukseksi, sillä kirjoitukseni ei johtanut erityiseen keskusteluun. Keskustelun avaukseen ei vastannut kukaan. Sain vain yhden sähköpostin Vesa Talvitieltä – ja käsin kirjoitetun kirjeen, tuolloin jo 90 vuotta täyttäneeltä, itse Lauri Rauhalalta. Hän kirjoitti olevansa mielissään siitä, että hänen ajatteluaan otetaan esille ja esitellään *Psykologia*-lehdessä. Esittelin Rauhalan ajattelua ja arvioin hänen merkitystään psykologiatielelle. Lisäksi esitin, että hänen esittämänsä ajatusta ihmistieteistä

merkityksen ongelmaa tutkivina tieteinä tulisi täydentää ja edelleen kehittää semiotiikan avulla. Erityisesti psykologian kannalta pidin semiotiikkaa tärkeänä, psykologian perustana, jota tulisi opettaa tieteellisessä koulutuksessa ja ammatillisessa psykologikoulutuksessa – tilastomatematiikan sijaan. Olin jo pitkään ajatellut, että Rauhalan tieteenteoria ei ollut kehittynyt hänen perusideoidensa jälkeen. Rauhala tuntui toistavan itseään teoksesta ja kirjoituksesta toiseen. *Ihminen kulttuurissa – kulttuuri ihmisessä* -teos oli poikkeus. Siinä Rauhala esitti selvästi uusia ajatuksia ihmisestä ja kulttuurista. Ajattelin, että semiotiikka tarjoaisi Rauhalan tieteenteoreettisten ajatusten avulla välineen, jolla edelleen kehittää ja täsmentää käsitteellistettyä psykologiatiedettä. Semiotiikka voisi myös luoda siltaa psykologian tieteenteorias- ta empiiriseen tutkimukseen ja psykologityön ammattikäytäntöön. Rauhala kiinnitti kirjeessään huomiota semiotiikkaehdotukseeni, mutta hän näytti ajattelevan, että olisin korvaamassa semiotiikalla hänen näkemyksiään. Tätä en tarkoittanut.

2010-luvun taite ja psykologian opetus

2010-luvun taitteessa Oulun yliopistossa tehtiin psykologian perus- ja ai- neopintoihin opetussuunnitelman muutos. Muutos noudatteli aiemmin päätettyä linjaa seurata suomalaisissa psykologian pääaineopetusta antavis- sa laitoksissa noudatettua psykologian arvosanaopetuksen opetussuunnitel- maa. Muutokset olivat lopulta pieniä, mutta psykologian johdantokurssin ni- meksi tuli *Psykologisen tutkimuksen perusteet* -kurssi, jossa kurssin sisällöksi kirjattiin: psykologia tieteenä, psykologian tieteenteoria ja tieteenperinteet, psykologian tutkimuskohde ja psykologian peruskäsitteet, psykologian tie- teellisen ajattelun perusteet, psykologiassa käytetyt tutkimusmenetelmät ja tutkimuksenteon vaiheet. Kurssi ei ollut enää perinteinen johdantokurssi, jossa esitellään psykologiaa johdanto-oppikirjojen tavoin, vaan johdatte- lu tutkimuksen perusteisiin. Kurssivastuussa olivat kurssin ensimmäisenä

opetusvuonna psykologian ja kasvatuspsykologian professorit. Ensimmäisen vuoden jälkeen vastuu kurssista tuli minulle.

Kun sain kurssivastuun, aloin miettiä sen sisältöä. Kurssi olisi nimenomaan tutkimuksen perusteita koskeva, siis tieteenteorian kurssi. Pe-rehtyessäni kurssia varten Psykonetin psykologian laitoksille tarjoaman psykologian persusopintojen *Psykologisen tutkimuksen perusteet* -kurssin toteutukseen huomasin sen olevan tilastolliseen tutkimukseen orientoiva menetelmäkurssi. Mukana oli hiukan niin sanotuista ”kvalitatiivisista me-netelmistä”, tutkimuksen etiikasta ja psykologian asemasta markkinoilla. Mutta Psykonetin tarjoama kurssi ei ollut psykologisen tutkimuksen perus-teita käsittelevä kurssi. En jäänyt ihmettelemään tätä enempää, vaan aloin laatia Oulussa toteutettavan kurssin luento-osuuden sisältöä. Sain vapaat kädet rakentaa kurssin tieteenteoreettiseksi, niin kuin kurssin tavoite- ja si-sältökuvaus antoi olettaa. Kirjoitin kurssia varten opintomonisteen *Ymmär-tävä psykologia: psykologia rekonstruktivisena tieteenä*, joka sai myöhemmin nimen *Ymmärtävä psykologia: psykologia semioottisesti tarkasteltuna*. Näin semiotiikan asema ymmärtävän psykologian perustana sai sille kuuluvan näkyvän aseman opintomonisteen nimessä. Sivuja monisteelle kertyi 170. Se sisälsi keskeiset psykologisen tutkimuksen perusteita koskevat ajatukse-ni ja oli johdatus ymmärtävän psykologian tieteenteoreettisiin perusteisiin sisältäen myös aiemmin kirjoittamiani metodisia ohjeita empiirisen psyko-logisen ymmärtävän tutkimuksen tekemiseen.

Rauhalan eksistentiaalinen fenomenologia oli esillä kurssimonistetta kirjoittaessani tieteenteoreettisena apuna jäsentämässä psykologiaa tieteenä ja sijoittaessani ymmärtäviä psykologisia lähestymistapoja tieteenteoret-tisesti omille paikoilleen. Sijoitin myös Rauhalan ja fenomenologis-eksis-tentiaalisen tieteenteorian osaksi ymmärtävän psykologian tieteenteorian historiaa, siis teoria- ja käsitehistoriallisesti, sillä aate- ja oppihistoriallisesti hänen merkityksensä on rajoittunut Suomeen ja tässä artikkelissa mainit-semiini henkilöihin. Käytin fenomenologis-eksistentiaalinen -termiä ku-

vatakseni paremmin historiallista kehityskulkua, mutta loogisessa mielessä termi voisi hyvin olla myös Rauhalan itsensä käyttämä eksistentiaalis-fenomenologinen. Kurssimonistetta käytettiin monta vuotta ja psykologian opiskelijat saivat tutustua ymmärtävään psykologiaan, kunnes huomasin kurssivastuun siirtyneen itseltäni pois ja oman osuuteni kurssilla vähentyneen muutamaaan luentotuntiin.

Psykologian tieteenteoreettisen historian rekonstruktio

Ajatus psykologian tieteenteoreettisen historian rekonstruktioista osana ymmärtävän psykologian tieteenteorian tutkimuksia oli elänyt mielessäni pitkään, jo 1990-luvulta saakka psykoanalyysin tutkimuksissa, Rauhalaan tutustumisessa, keskusteluissa opiskelijoiden ja Psii-ryhmän kanssa sekä *Kokemuksen tutkimus* -projektissa. Sen konkreettinen toteutuminen liittyi kuitenkin *Psykologisen tutkimuksen perusteet* -kurssin materiaalin kirjoittamiseen. Tuotoksena oli kurssimonisteen lisäksi kolme kirjoitusta *Kokemuksen tutkimus* -kirjasarjaan, joissa vähitellen hahmottelin kokonaiskuva psykologiatieteen synnystä ja tieteenteoreettisesta historiasta. Tuloksena oli tavoittelemani kokonaiskuva psykologiatieteen suurista kehityslinjoista lähinnä teoria- ja käsitehistoriallisesti, yksityiskohtaisen aate- ja oppihistoriallisen tarkastelun jäädessä odottamaan tekijöitään. Olin tyytyväinen, sillä vastaavia esityksiä psykologiatieteen synnystä ja tieteenteorian historiasta ei löytynyt, hyviä yksittäisiä kirjoituksia kyllä jonkin verran.

Artikkeli *Ymmärtävä psykologia: psykologia rekonstruktioivisena tieteenä* (2005) teoksessa *Kokemuksen tutkimus: merkitys – tulkinta – ymmärtäminen*, artikkeli *Ymmärtävä psykologia: syntyhistoria ja taustatraditiot* (2011) teoksessa *Kokemuksen tutkimus II* sekä artikkeli *Ymmärtävä psykologia: subjektiivisen kokemuksen ja toiminnan subjektiivisen mielekkyyden tutkimusta* (2013) teoksessa *Kokemuksen tutkimus III* sisältävät tämän projektin tulokset. Tärkeä merkitys oli normatiivis-analyttisen tieteenteorian ymmär-

täminen ymmärtävän psykologian tieteenteoriaksi. Tässä on ollut tärkeä asema Jürgen Habermasin ja Jouni Peltosen kirjoituksilla ja keskusteluilla filosofi Jani Kukkolan kanssa. Tähän kirjoitukseen korjasin vielä muutaman kohdan ja täydensin kuvausta filosofi Toivo Salosen kommentin johdosta (ks. kuvio 1).

Ymmärtävän psykologian kehityskaari

Tehtävänäni on ollut tarkastella Lauri Rauhalan merkitystä ymmärtävän psykologian kehittelylle. Toisin sanoen kysyin, mikä asema Rauhalalla on ollut ymmärtävän psykologian kehittämissä. Rauhala kehitti eksistentiaalis-fenomenologiseksi kutsumaansa tieteenfilosofiaa, joka soveltuisi kaikkiin ihmistieteisiin, joissa on kysymys merkityksen ongelmasta. Ihmistieteet tarkoittavat psykologiatieteitä ja sosiaalitieteitä (kulttuuritieteitä). Rauhalan merkitys ulottuu psykologiaa laajemmalle, mutta erityinen hän on juuri psykologiatieteille. Hän on pitänyt yllä yhteyttä mannermaiseen filosofiseen ajatteluun psykologiassa ja *Verstehende Psychologie* -perinteeseen, johon yhteys Suomessa katkesi toisen maailmansodan jälkeen.

Psykologialla voidaan tarkoittaa akateemista psykologiaa riippumatta siitä, mitä tutkitaan; sisällöllisesti psykologista tutkimusta, jossa viitataan psykologiaan, eli psykologiatieteeseen; tai sisällöllisesti psykologista tutkimusta, riippumatta siitä käytetäänkö siitä nimitystä psykologia ja minä tieteen piirissä sitä tehdään. Rajasin tehtäväni koskemaan psykologiaa suomalaisessa akateemisessa maailmassa – siihen, miten ymmärtävää psykologiaa on kehitelty. Rauhala toimi lyhyen aikaa akateemisen psykologian sisällä Helsingin yliopistossa soveltavan psykologian professorina, mutta ei kirjoittanut eksplisiittisesti ymmärtävästä psykologiasta eikä kehittänyt empiirisen ymmärtävän psykologisen tutkimuksen menetelmiä. Hänen merkityksensä kuitenkin näkyy ymmärtävän psykologian kehittämissä, ja hänelle voidaan varata paikka ymmärtävän psykologian tieteenteoreettisessa histo-

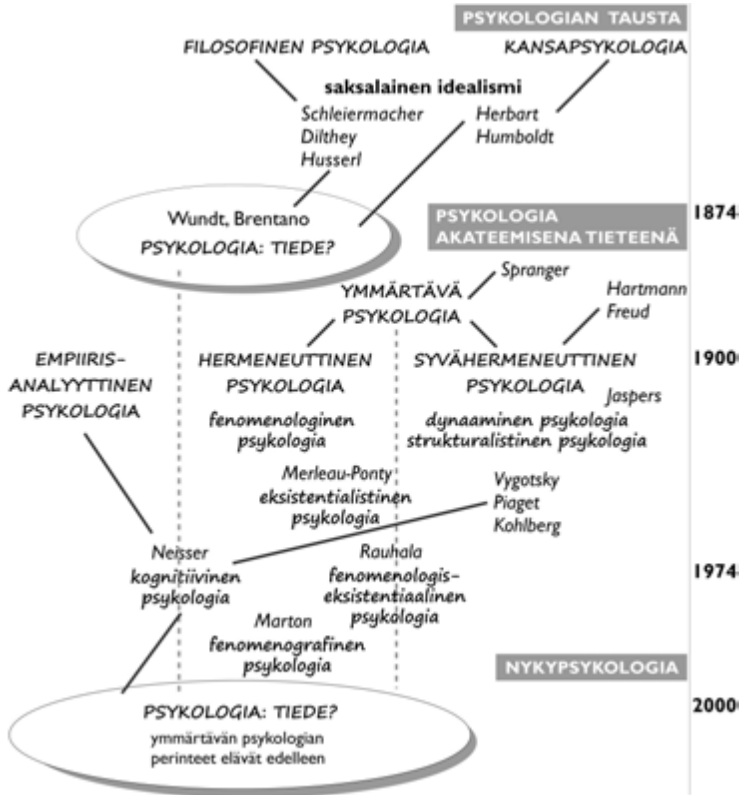
riassa sitä teoria- ja käsitehistoriallisesti tarkasteltuna. Aate- ja oppihistoriallisesti Rauhalan merkitys akateemisessa psykologiassa on ollut suppea, suorastaan marginaalinen ja unohdettu. Lyhyen, Helsingin yliopistossa vietämänsä muutaman vuoden, ajan jälkeen Rauhalan merkitys on rajoittunut Oulun ja Lapin yliopistoihin.

Selkeimmin ja laajimmin Rauhalan merkitys suomalaiseen akateemiseen psykologiaan on välittynyt Juha Perttulan tuotannon kautta, joskin lähinnä Lapin yliopistoon. Myös Perttulan merkitys akateemisessa psykologiassa on jäänyt vähäiseksi. Enemmän hänen vaikutuksensa on näkynyt psykologian ulkopuolella. Juha sanoi minulle, ettei häntä kiinnosta, miten psykologia Suomessa kehittyy, kun vielä naiivina kysyin, miten voisimme edistää ymmärtävän psykologian asemaa psykologiatieteessä Suomessa. Hän halusi kehittää ja kehitti omaa ajatteluaan yhä omaperäisempään suuntaan tieteenfilosofisesti, joskaan ei metodisesti, jossa hän seurasi aika tarkkaan Amedeo Giorgia systematisoiden tätä. Tähän kehittelyyn Lapin yliopiston pohjoinen syrjäinen sijainti kaukana suomalaisen akateemisen psykologian keskuksista antoi hyvän mahdollisuuden. Valitettavasti tämä työ jäi häneltä kesken.

Kuviossa 1 olen esittänyt yhteenvetoni ymmärtävän psykologian kehittelyn aikana muodostuneesta käsityksestäni sen tieteenteoreettisesta historiasta ja pääsuuntauksista sekä siihen paikannettuna muutamia keskeisiä henkilöitä. Kuvio 1 on aate- ja oppihistoriallinen, mutta osin myös käsite- ja teorianhistoriallinen. Tämä on kuviota luettaessa syytä muistaa. Aikaisemmasta (2013) poiketen olen lisännyt Rauhalan omalle paikalleen ja korjannut Ulrich Neisserin oikealle paikalle. Myös Nikolai von Hartmann⁸ on asettunut ansaitsemalleen paikalle syvähermeneuttisen psykologian historiassa. Minusta on huomionarvoista, että on perusteltua sijoittaa Rauhalan teoria- ja käsitehistoriallisesti ja -loogisesti osaksi sekä hermeneuttista että syvähermeneuttista ymmärtävää psykologiaa, vaikka aate- ja oppihistoriallisesti tosiasiallisia historiallisia kehityskulkuja seuraten Rauhalan sijoitta-

8 Tästä lisäyksestä kiitän Toivo Salosta.

minen ymmärtävän psykologian historiaan ei olekaan mahdollista, Suomea lukuun ottamatta.

Kuvio 1. Ymmärtävän psykologian tieteenteorian teorianhistoriallinen rekonstruktio.

Ymmärtävän psykologian historia Suomessa on kapea ja lyhyt. Siitä ei kannata kuviota esittää. Muutama sana riittää: psykologian professoreista edesmennyt Risto Vuorinen, jo eläkkeelle jääneet kognitiivis-analyttinen psykoterapeutti Mikael Leiman ja psykoanalyttikko Jukka Aaltonen sijoituvat osaksi ymmärtävää psykologiaa, vaikka he eivät sitä itse tehneet tai

pitivät jopa psykologian tieteen ihanteena empiiris-analyyttistä tieteenteoriaa. Eksplisiittisesti ymmärtävään psykologian perinteeseen itsensä identifioineet ja sitä akateemisessa Suomessa kehittäneet ovat Juha Perttula ja minä, jos tällä tarkoitetaan henkilöitä, joilla on ollut jonkinlainen asema psykologian akateemisessa maailmassa. Rauhalan merkitys suomalaisen ymmärtävän psykologian kehittälylle tulee esille juuri Perttulan kirjoituksissa. Perttula viittaa usein Rauhalaan ja antaa tälle keskeisen merkityksen ajattelussaan (Perttula, 2012). Perttulan asema ymmärtävässä psykologiassa on hyvin dokumentoitu ja Rauhalan merkitys on helposti todennettavissa. Perttulan kautta Rauhalalla on siirtynyt Lapin yliopiston psykologian ja soveltavan psykologian opetukseen ja soveltavan psykologian oppinnyttäisiin. Perttulalla, ja Rauhalalla hänen kauttaan, on ollut myös merkitys psykologian ulkopuolella. Itse asiassa heidän molempien merkitys on ollut suurempi psykologiatieteen ulkopuolella kuin sen sisällä, jos tarkastellaan väitöskirjojen määrää. Usein ne ovat sisällöllisesti olleet psykologisia, ja olisivat saaneet enemmän ryhtiä eksplisiittisesti psykologisen metodisen käsitteistön avulla.

Omassa ymmärtävän psykologian kehittälyssäni Lauri Rauhalalla ei ole ollut keskeistä asemaa mutta muiden aiemmin mainittujen oululaisten ajattelussa enemmän. Hän on ollut enemmänkin ja kaiken aikaa taustalla ohjaamassa ja pitämässä raiteilla ymmärtävää psykologiaa koskevaa tieteenteoreettista ajattelua. Ja yhä uudelleen minun on ollut otettava kantaa Rauhalaan, vaikka eksistentiaalis-fenomenologia minusta ei ole tullut. Hänellä on ollut samanlainen tieteenteoreettista ajattelua jäsentävä merkitys kuin esimerkiksi Sigmund Freudin psykoanalyttistä tiedettä koskevilla ajatuksilla, jonka merkityksestä ymmärtävän psykologian kehittälylle voisi tehdä samanlaisen analyysin.

Joitakin julkaisuja (Kultalahti, 2001; Mattila & Pietarinen, 2004) ja oppinnyttäviä, joissa eksplisiittisesti viitataan ymmärtävään psykologiaan, löytyy. Useimmissa tieteenteoreettisesti ymmärtävään psykologiaan sijoittamissani

tutkimuksissa viitataan fenomenologiseen psykologiaan tai johonkin muuhun ymmärtävän psykologian perinteeseen, ei ymmärtävään psykologiaan tieteenteoreettisena perinteenä (esim. Lehtomaa, 2005). Tämä on harmi, sillä tutkimusten selvempi identifioiminen 1800-luvulla syntyneeseen ymmärtävän psykologian pitkään perinteeseen auttaisi lähestymistapojen kehittämistä ja vahvistaisi sen menetelmällistä asemaa akateemisessa psykologiatieteessä tai tekisi ainakin sitä tunnetummaksi. Tieteenteoreettisesti perustellumpi ymmärtävä psykologinen tutkimus parantaisi sen asemaa akateemisessa psykologiassa ja osoittaisi sen merkityksen psykologian ammattikäytännölle sen metodisena perusteluna. Akateemisen psykologian nykytrendit tuntien tämä tosin saattaa olla vielä kovin pitkässä kuusessa. Olen arvellut, että psykologiatieteen niin sanottuun kolmanteen syntyyn menee vielä kolmekymmentä vuotta. Muistamme, että behaviorismin valtakausi ja lopulta ajautuminen umpikujaan kesti seitsemänkymmentä vuotta, tosin behaviorismi on tehnyt paluun psykologiatieteeseen uusbehaviorismina tai piilobehaviorismina (Vuorisen ilmaus) nyt kielenkäytöltään ja terminologialtaan sofistikoituneena ja yrittäen myös kolonialisoida psykologian ymmärtävän käytännön⁹.

Loppusanat

Ymmärtävän psykologian kehittäminen Oulussa akateemisessa maailmassa eteni vähitellen eikä tarkkaa alkamisajankohtaa voida nimetä. Matkan varrella mukana oli useita henkilöitä ja tutkimuksia, joitakin teoksia ilmestyi, kirjoitettiin useita artikkeleita sekä tehtiin kymmeniä opinnäytteitä. Vähitellen joukko harveni ja tutkimus lopahti, kun jäin 2000-luvun alussa ainoak-

9 Viitataan *American Psychological Association*'in tieteelliseen ohjelmajulistukseen, jossa psykologia halutaan STEM-tieteiden (Science, Technology, Engineering, Mathematics) joukkoon ja sen jalkautuvan psykologian akateemiseen maailmaan myös Suomessa sekä lääketieteen empiiris-analyttisen mallin mukaisen ”näyttöön perustuvan” ajattelun markkinoimiseen psykologian ammattikäytännön mallina.

si ymmärtävän psykologian edustajaksi Oulun yliopistossa ja vuonna jäin 2007 pois syventävien opintojen opetuksesta ja psykologiatieteen oppinnäytteiden ohjauksesta. Sen sijaan ymmärtävän psykologian historian päättämisaikankohta Oulussa voidaan tarkkaan paikantaa. Ymmärtävän psykologian kehittäminen Oulun yliopistossa päättyi torstaina 7.5.2015 klo 9:32, jolloin minulle kerrottiin, että tutkimukseni ei edusta tiedekunnan ja psykologian oppiaineen tulevaa tutkimusstrategista linjausta, en myöskään kuulunut tiedekunnan tutkimusryhmiin, mikä olikin totta. Vielä suurempi isku ymmärtävän psykologian historiaan Suomessa saatiin, kun Juha Perttula, ainoa ymmärtävää psykologiaa Suomessa edustanut psykologian professori, menehtyi loppukesästä 2015.

Jälki ymmärtävästä psykologiasta Oulussa katoaa nopeasti tutkimuksen ja opetuksen päätyttyä. Lapin yliopistossa psykologia akateemisena oppiaineena on päättynyt. Sisällöllisesti ymmärtävä psykologia jatkuu soveltavan psykologian nimen alla.¹⁰ Syntykö ymmärtävä psykologia uudelleen Oulussa? Tuskin, ainakaan en ole sitä näkemässä. Sen sijaan ymmärtävä psykologia jatkaa kehittymistään akateemisen maailman ulkopuolella. Tuona kuuluisana, kirjoitukseni alussa mainittuna päivänä 11.9. vuonna 2013 perustettiin Oulussa *Kokemuksen tutkimuksen Instituutti*. Perustajina olivat tässäkin kirjoituksessa esiintyneet Liisa Kiviniemi, Kaisa Koivisto, Jani Kukkola, Timo Latomaa, Juha Perttula, Pirkko Sandelin ja Marianne Tensing sekä Harri Hyyppä. *Kokemuksen Tutkimuksen Instituutti* keskittyy monitieteiseen kokemuksen tutkimukseen ja kokemuksen aseman edistämiseen tiedeissä, taiteissa ja ammattikäytännöissä. Kun syksyllä 2015 mukaan tulivat Johanna Pudas ja Satu Perttunen, joilla on kiinnostusta psykologiseen ja filosofiseen tutkimukseen, ymmärtävällä psykologialla on instituutissa vahva asema. Mitä muotoja ymmärtävän psykologian tutkimus instituutissa saa ja mikä merkitys sillä on psykologiatieteen kehitykselle, jää nähtäväksi. Joka

10 Ks. tarkemmin Lapin yliopiston soveltavan psykologian kehityksestä tämän kirjan sivulta 26.

tapauksessa *Kokemuksen tutkimuksen Instituutti* tulee jatkamaan Rauhalan perinnettä siinä, että se pitää yllä psykologiatieteen yhteyttä mannermaiseen filosofiseen ajatteluun ja *Verstehende Psychologie* -perinteeseen – valmiina, kun psykologian kolmannen syntymän aika koittaa.

Lähteet

- ASHWORTH, P., GIORGI, A. & KONING, A. J. J. (1986). *Qualitative research in psychology: Proceedings of the international association for qualitative research*. Pittsburg, PA: Duquesne University Press.
- ASHWORTH, P. & LUCAS, U. (1998). What is the 'world' of phenomenography? *Scandinavian Journal of Educational Research* 42(4), 415–431.
- BLEICHER, J. (1980). *Contemporary hermeneutics: Hermeneutics as method, philosophy and critique*. Lontoo, Boston ja Henley: Routledge & Kegan Paul.
- ESKOLA, A. (1962). *Sosiologian tutkimusmenetelmät 1*. Porvoo: WSOY.
- ESKOLA, A. (1967). *Sosiologian tutkimusmenetelmät 2*. Porvoo ja Helsinki: WSOY.
- ESKOLA, A. (1985). *Persoonallisuustyypeistä elämäntapaan: persoonallisuuden tutkimuksen metodologia opetuksia*. Porvoo-Helsinki-Juva: WSOY.
- COLAIZZI, P. F. (1978). Psychological research as the phenomenologist views it. Teoksessa R. Valle & M. King (toim.), *Existential-phenomenological alternatives for psychology* (s. 48–71). New York: Oxford University Press.
- CRONBACH, L. J. (1970). *Essentials of psychological testing*. New York: Harper & Row.
- GIORGI, A. (toim.) (1985). *Phenomenology and psychological research: Essays by Christopher Aanstoos, William F. Fischer, Amadeo Giorgi, and Frederick J. Wertz*. Pittsburg, PA: Duquesne University Press.
- GIORGI, A. (1986). Theoretical justification for the use of description in psychological research. Teoksessa P. Ashworth, A. Giorgi & A. J. J. Koning (toim.), *Qualitative research in psychology: Proceedings of the international association for qualitative research* (s. 3–22). Pittsburg, PA: Duquesne University Press.
- HABERMAS, J. (1975). *Erkenntnis und Interesse: mit einem neuen Nachwort*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- HABERMAS, J. (1979). *Communication and the evolution of society* [1976]. (Käännös T. McCarthy). Lontoo: Heinemann Educational books.
- HILLMAN, J. (1982). *The Myth of Analysis*. Evanston: Northwest University Press.
- KUKKOLA, J. & LATOMAA, T. (2014). Kokemuksen mahdollisuudet. Teoksessa K. Koivisto, J. Kukkola, T. Lomama & P. Sandelin (toim.), *Kokemuksen tutkimus IV: annan kokemukselle mahdollisuuden* (s. 7–27). Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- KULTALAHTI, L. (2001). *Miten minusta tuli yliopisto-opettaja? Urakulku ja itsekokemus*. Oulu: Oulun yliopisto, Opetus- ja opiskelijapalvelut.
- KVALE, S. (1986). Psychoanalytic therapy as qualitative research. Teoksessa P. Ashworth, A. Giorgi & A. J. J. Koning (toim.), *Qualitative research in psychology: Proceedings of the international association for qualitative research* (s. 155–184). Pittsburg, PA: Duquesne University Press.
- KVALE, S. (1996). *Interviews: An introduction to qualitative research interviewing*. Thousand Oaks: SAGE.
- LORENZER, A. (1974). *Die Wahrheit der psychoanalytischen Erkenntnis*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- LORENZER, A. (1984). *Intimität und soziales Leid: Archäologie der Psychoanalyse*. Frankfurt am Main: Fischer.
- LORENZER, A. (1995). *Spracherstörung und Rekonstruktion: Vorarbeiten zu einer Metatheorie der Psychoanalyse* (4. painos). Frankfurt am Main: Suhrkamp.

- LATOMAA, T. (1987). *Analyttisen psykologian käsitys psyykestä: peruskäsitteiden tarkastelu*. Julkaisematon kasvatustieteen syventäviin opintoihin kuuluva tutkielma, Oulun yliopisto, Kasvatustieteiden tiedekunta.
- LATOMAA, T. (1995). *Psykodynaaminen ymmärtäminen: teoreettisten ja metodologisten lähtökohtien hahmottelua*. Julkaisematon kasvatustieteiden lisensiaatin tutkielma, Oulun yliopisto, Kasvatustieteiden tiedekunta.
- LATOMAA, T. (2000). *Psykologinen ymmärtäminen: psykodynaamisen metapsykologisen ja näyttämöllisen ymmärtämisen perusteet*. Acta Universitatis Ouluensis E 42. Oulu: Oulun yliopisto.
- LATOMAA, T. (2005). Ymmärtävä psykologia: psykologia rekonstruktiivisena tieteenä. Teoksessa J. Perttula & T. Latomaa (toim.), *Kokemuksen tutkimus: merkitys – tulkinta – ymmärtäminen* (s. 17–88). Helsinki: Dialogia.
- LATOMAA, T. (2006). Psykologia – tieteen perusteita vai käsiterunoutta? *Psykologia* 41(5), 374–382.
- LATOMAA, T. (2011). Ymmärtävä psykologia: syntyhistoria ja taustatraditiot. Teoksessa T. Latomaa & T. Suorsa (toim.), *Kokemuksen tutkimus II: ymmärtävän psykologian syntyhistoriaa ja kehityslinjoja* (s. 9–32). Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- LATOMAA, T. (2013). Ymmärtävä psykologia: subjektiivisen kokemuksen ja toiminnan subjektiivisen mielekkyyden tutkimusta. Teoksessa L. Kiviniemi, K. Koivisto, J. Kukkola, T. Latomaa & P. Sandelin (toim.), *Kokemuksen tutkimus III: teoria, käytäntö, tutkija* (s. 15–48). Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- LEHTOMAA, M. (2005). Kokemuksen fenomenologinen tutkimus: haastattelu, analyysi ja ymmärtäminen. Teoksessa T. Latomaa & J. Perttula (toim.), *Kokemuksen tutkimus: merkitys – tulkinta – ymmärtäminen*. Helsinki: Dialogia.
- MARTON, F. (1981). Phenomenography: describing conceptions of the world around us. *Instructional Science* 10, 177–200.
- MARTON, F. (1988). Phenomenography: A research approach to investigating different understandings of reality. Teoksessa R. R. Sherman & R. B. Webb (toim.), *Qualitative research in education: focus and methods* (s. 141–161). Lontoo: Falmer.
- MARTON, F. (1994). Phenomenography. Teoksessa T. Husen & T. N. Postlethwaite (toim.), *The international encyclopedia of education*, Volume 8 (2. painos, s. 4424–4429). Oxford: Pergamon, Elsevier Science Ltd.
- MATTILA, A. & PIETARINEN, J. (2004). *Lastenkotiäika osana nuoren minäidentiteetin kehitystä: psykodynaaminen kokemushistoriallinen tutkimus*. Oulu: Nuorten ystävät.
- MAY, R. (1959). Contribution of existential psychotherapy. Teoksessa M. Rollo (toim.), *Existence* (s. 37–93). New York: Basic Books.
- NISKANEN, S. (2005). Hermeneuttisen psykologian tieteenfilosofinen traditio. Teoksessa J. Perttula & T. Latomaa (toim.), *Kokemuksen tutkimus: merkitys – tulkinta – ymmärtäminen* (s. 89–114). Helsinki: Dialogia.
- NORDENFELT, L. (1982). *Kunskap – värdering – föståelse: introduktion till humanvetenskapernas teori och metod*. Malmö: LiberFörlag.
- PALOSAARI, T. (1997). *Psykiatristen nuorten tuettu vuokra-asuntokokeilu asukkaan kokemana*. Julkaisematon pro gradu -tutkielma, Oulun yliopisto, Kasvatustieteiden tiedekunta.
- PERTTULA, J. (1993). Fenomenologinen psykologia: kokemuksen systemaattista tutkimusta. *Psykologia* 28(4), 267–274.

- PERTTULA, J. (1995a). *Kokemus psykologisena tutkimuskohteena: johdatus fenomenologiseen psykologiaan*. Tampere: Suomen Fenomenologinen Instituutti.
- PERTTULA, J. (1995b). Kokemuksen tutkimuksen luotettavuudesta. *Kasvatus* 26(3), 39–47.
- PERTTULA, J. (1996). Deskriptio ja tulkinta: psykologian avaimia kokemukseen. *Psykologia* 31(1), 9–18.
- PERTTULA, J. (1998). *The experienced life-fabrics of young men*. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 136. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- PERTTULA, J. (2012). Mikä tekee kokemuksen tutkimuksesta fenomenologiaa: fenomenologisen ajatteluni kehityspolkuja. Teoksessa L. Kiviniemi, K. Koivisto, J. Koskela, T. Latomaa & P. Sandelin (toim.), *Kokemuksen tutkimus III: teoria, käytäntö, tutkija* (s. 319–336). Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- PERTTULA, J. & LATOMAA, T. (2005). *Kokemuksen tutkimus*. *Merkity – tulkinta – ymmärtäminen*. Helsinki: Dialogia.
- RAINIO, K. (2005). Pakinaa psykologian ja psyyken piiloleikistä. (Alkup. esitelmä, Jyväskylä 1994). *Psykologia* 40(3), 240–242.
- RAUHALA, L. (1974). *Psyykinen häiriö ja psykoterapia filosofisen analyysin valossa*. Helsinki: Weilin+Göös.
- RAUHALA, L. (1976). *Filosofinen orientoituminen psykosomatiikan ongelmaan*. Omakustanne, Helsinki.
- RAUHALA, L. (1983). *Ihmiskäsitys ihmistyössä*. Helsinki: Gaudeamus.
- RAUHALA, L. (1989). Hermeneuttinen näkökulma merkityksen ongelmaan. *Tiedepolitiikka* 3, 3–14.
- RAUHALA, L. (1990). *Humanistinen psykologia*. Helsinki: Yliopistopaino.
- RAUHALA, L. (1993). *Eksistentiaalinen fenomenologia hermeneuttisen tieteenfilosofian menetelmänä*. FITTY 41, SUFI 8. Tampere: Tampereen yliopiston jäljennepalvelu.
- RAUHALA, L. (2005a). *Hermeneuttisen tieteenfilosofian analyysejä ja sovellutuksia*. Helsinki: Yliopistopaino.
- RAUHALA, L. (2005b). *Ihminen kulttuurissa – kulttuuri ihmisessä*. Helsinki: Yliopistopaino.
- RAUHALA, L. (2005c). *Ihmiskäsitys ihmistyössä* (4. painos). Helsinki: Yliopistopaino.
- RAUHALA, L. (2005d). *Tajunnan itsepuolustus* (3. painos). Helsinki: Yliopistopaino.
- RICOEUR, P. (1970). *Freud and philosophy: an essay on interpretation*. (Käännös D. Savage). New Haven: Yale University Press.
- STEELE, R.S. (1982). *Freud and Jung: conflict of interpretation*. Lontoo: Routledge & Kegan Paul.
- TERWEE, S.J.S. (1990). *Hermeneutics in psychology and psychoanalysis*. Berlin-Heidelberg: Springer-Verlag.

Situationaalinen säätöpiiri:

Rauhalan filosofinen kädenjälki¹

Jussi Backman

Rauhala käsitteiden luojana

Filosofia on käsitteellistä toimintaa. Se on käsitteellistä ajattelua ja ymmärtämistä, mutta myös käsitteellistä tekemistä ja rakentamista. Antiikin filosofit korostivat ajattelun reseptiivistä luonnetta: heille käsitteiden välisien yhteyksien ja erojen kartoittaminen oli pohjimmiltaan todellisuuden oman, käsitettävän rakenteen hahmottamista. Uudella ajalla, alkaen myöhäiskeskiajan nominalismista ja etenkin Kantin ”kopernikaanisen kumouksen” jälkeen, käsitteet on nähty pikemminkin ajattelun ja todellisuuden väliin sijoittuvana rakenteena, verkostona tai kehikkona, jonka lävitse todellisuus jäsentyy ajattelulle käsitettävään muotoon tai jonka ajattelu peräti aktiivisesti tuottaa. Tällöin korostuu filosofian tekevä ja luova ulottuvuus: uusimmista ajattelijoiden Gilles Deleuze ja Félix Guattari (1991; 1993) ovat jopa määritelleet filosofian käsitteiden *luomiseksi*. Filosofia on heille jatkuvaa *uudelleen*käsitteellistämistä, uusien ajattelutapojen ja käsitteellisten mallien tuottamista; filosofit eivät vain omaksu käsitteitään valmiina edeltäjiltään vaan tuottavat aiempien jäsenysten pohjalta uusia, ja kunkin filosofin tuot-

1 Tämän kirjoituksen aiheita olen käsitellyt laajemmin ja seikkaperäisemmin kirjoituksessa Backman, 2009, jossa käyn laajalti läpi myös Rauhalan elämäkertaa. Kiitän Lauri ja Esteri Rauhala, Leila Haaparanta, Riitta Koikkalaista, Tuomas Seppää ja Suomen tiedetoimittajain liittoa kyseisen tekstin ja sen taustatyön mahdollistamisesta. Käsilläolevan tekstin lähtökohtana on esitelmä, jonka pidin Rauhalan 100-vuotisjuhalle omistetussa Kokemuksen tutkimuksen konferenssissa Lapin yliopistossa 11.9.2014. Kiitän lämpimästi Juha Perttula mahdollisuudesta osallistua kyseiseen tapahtumaan; tämä kirjoitus on omistettu hänen muistolleen.

tamat uudet käsitteellistykset ovat hänen varsinainen kädenjälkensä maailmaan. Monen ajattelijan tärkeimmät ajatukset voidaan koota yhden tai muutaman ydinkäsitteen ympärille: tällaisia ovat Platonin *idea*, Descartesin *cogito*, Hegelin absoluuttinen idea, Nietzschen ikuinen paluu, Wittgensteinin kielipeli, Heideggerin *Ereignis*...

Tarkasteltaessa Lauri Rauhala filosofina on näin ollen hedelmällistä kysyä, mikä on hänen ydinkäsitteensä, hänen tärkein käsitteellinen tuotosensa. Esitän tässä, että kyseessä on *situationaalisen säätöpiirin* malli – ja uskon monen Rauhalan ajatteluun perehtyneen jakavan tämän näkemyksen. Situationaalisen säätöpiirin käsite kiteyttää hänen koko uransa johtototeeman: näkemyksen ihmisestä kolmitahoisena mutta yhtenäisenä olentona, johon länsimaisessa filosofisessa perinteessä korostuneiden ulottuvuuksien, *ruumiillisen* ja *tajunnallisen* olemisen lisäksi kuuluu *situationaalisuus*, tilanteellisuus, kietoutuminen ja sijoittuminen konkreettisiin olosuhteisiin, aikaan, paikkaan, kulttuuriin, kieleen, historiaan, yhteisöön, yhteiskuntaan ja ihmissuhteisiin. Mallin olennainen merkitys ei kuitenkaan ole vain siinä, että se nostaa kahden olemispuolen rinnalle kolmannen, vaan pikemminkin sen *dynaamisessa* luonteessa. *Säätöpiirin* käsite kytkeytyy läheisesti 1960- ja 1970-luvuilla pinnalle nousseeseen uuteen kybernetiikkaan ja systeemiteoriaan, joiden taustalla vaikutti mm. biologi Jakob Johann von Uexküllin (1864–1944) ”toimintapiiri” (*Funktionskreis*)² mallina eliön ja sen ympäristön välisestä vuorovaikutuksesta. Säätöpiiri viittaa vastavuoroiseen, kaksisuuntaiseen prosessiin, jossa dynaamisen järjestelmän osatekijät alin omaa säätelevät ja muokkaavat toisiaan. Tällaiseen piiriin kuuluvina ruumiillisuus, tajunnallisuus ja situationaalisuus eivät ole substantiaalisen oli-

2 von Uexküllin toimintapiiristä ks. Uexküll, 1920, 116–117. von Uexküllin ympäristömallin huomattavasta vaikutuksesta 1900-luvun filosofiaan ks. Buchanan, 2008; vrt. Lagerspetz, 2001. On kiinnostavaa huomata, että 1980-luvulla von Uexküllin poika Thure von Uexküll (1908–2004) kehitti isänsä mallin pohjalta – Rauhalan työtä ilmeisesti tuntematta – oman ”situaatiopiirin” (*Situationskreis*) käsitteensä kuvaamaan ihmisen merkityksellisen ympäristökokemuksen tasoa; ks. Uexküll & Wesiack, 2003, 33–34.

on erillisiä, itsenäisiä osia, joiden välillä vallitsisi yksisuuntaisia kausaalisia syy-seuraus-suhteita, vaan toisistaan riippuvaisia osatekijöitä elävässä vuorovaikutustapahtumassa. Tästä prosessiluonteesta taas seuraa, että kyseessä ei ole staattinen, itseidenttinen totaliteetti vaan alati muokkautuva järjestelmä, kullakin hetkellä ainutkertaisesti erilainen kokoonpano. Situationaalisen säätöpiirin suurin filosofinen painoarvo on väitteeni mukaan juuri siinä, että se mallintaa ihmisenä olemisen *ainutkertaisen* tapahtumaluonteen.

Ajatus ihmisestä dynaamisena ja ainutkertaisena tilanteen olentona – tilannesidonnaisena, tilapäisenä, tapauskohtaisena – versoo Hegelin jälkeisen filosofian perinteestä ja kasvaa täysiin mittoihinsa 1900-luvun fenomenologiassa, eksistentiaalifilosofiassa ja filosofisessa hermeneutiikassa. Kuten kaikki filosofian käsitteelliset innovaatiot kautta aikojen, situationaalisen säätöpiirin malli ei synny tyhjästä vaan poimii erilleen, tiivistää ja saamaa yhteen joukon ajatuksia, jotka olivat jo nousseet pinnalle filosofian perinteessä mutta jääneet pitkälti hajalleen, vaille kokoavaa käsitteellistä jäsennyttä. Kuten Rauhala itse asian ilmaisee: ”Periaatteessa – – lähes kaikki eksistenssin filosofit ajattelevat situationaalisen säätöpiirin käsitteen edellyttämällä tavalla, vaikka he eivät ole eksplikoineet tuota käsitettä riittävän yksityiskohtaisesti.” (Rauhala, 2005a, 206 viite 10.) Rauhalan tärkeimmän käsitteen esittelyä on siksi syytä taustoittaa ja kontekstualisoida lyhyellä katsauksella sen sisältämien keskeisten ajatuksellisten komponenttien historiaan. Tässä tapauksessa on tarpeen aloittaa kaukaa nähdäkseen kunnolla lähelle.

Situationaalisuuden lyhyt historia

Inhimillisen elämän tilannesidonnaisuus on aina ollut filosofian tiedossa, mutta syntyhetkistään saakka filosofia oli taipuvainen pyrkimään siitä pois. Vuoden 500 eaa. vaiheilla eläneet esisokraatikot, efesoslainen Herakleitos ja elealainen Parmenides, esittävät molemmat filosofisen ajattelun tienä pois ”kuolevaisten” tai ”enemmistön” arkisista, aikaan ja paikkaan sidotuista, ti-

lapäisistä ja muuttuvista näkökulmista kohti mielekkään todellisuuden yhdistävää, kokoavaa ja muuttumatonta perimmäistä olemusta – sen puhdasta ajateltavuutta ja käsitettävyyttä (Parmenides) tai sen käsitteellis-diskursiivista rakentumista ja järjestystä järjestyttä, *logosta* (Herakleitos). ”Vaikka *logos* on yhteinen ja yleinen”, kirjoittaa Herakleitos, ”elää ihmisten enemmistö ikään kuin heillä olisi oma erityinen ymmärryksensä.” (Herakleitos 22 B 2, teoksessa Diels & Kranz, 1951; suom. 7, muutettu.) Ateenalaisen filosofian kultakaudella tämä pyrkimys yksittäisestä ja tilapäisestä yleiseen, yhteiseen ja pysyvään sai poliittisia ja eettisiä sävyjä. 400-luvulla eaa. poliittinen osallistuminen lisääntyi Kreikan kaupunkivaltioiden kehittyessä ja syntyi uutta kysyntää sofistien, uuden matkustavien asiantuntijoiden ammattikunnan opetukselle, joka painotti kansankokouksissa ja oikeusistuuksissa tarpeellista puhetaitoa ja argumentointia ja levitti samalla uudenlaisia kulttuuri- ja moraalirelativistisia käsityksiä tapojen ja normien konventionaalisuudesta ja muuttuvuudesta sekä arvokysymysten näkökulma- sekä tilannesidonaisuudesta. Sokrateen (n. 470–399 eaa.) filosofinen toiminta muodostui vastareaktioksi tälle uudelle suuntaukselle: historiallisen Sokrateen kiinnostus yleisiin käsitelmärittelyihin liittyi kaikesta päätellen intellektualistiseen lähtökohtaan, jonka mukaan hyvää elämää yhteisössä ei palvele keskenään retorisesti kilpailevien näkökulmien moneus vaan asiantuntemukseen perustuva rationaalinen konsensus eettis-poliittisten käsitteiden yleisestä merkityksestä (ks. Platon, *Protagoras* 352c2–7; Aristoteles, *Metafyysikka* I, 7, 987b1–4).

Sokratesta seuranneisiin nuoriin kuulunut Platon (n. 427 – n. 347 eaa.) johti näistä määrittelypyrkimyksistä kaikelle myöhemmälle länsimaiselle filosofialle suuntaa-antavan metafyyssisen mallin, jossa todellisuuden perimmäinen olemus rakentuu niistä ideaalisista olemuksista ja viimekätisistä käsitteellisistä merkityksistä, *ideoista*, jotka antavat mielekkyyden ja viitepisteen aikaan ja paikkaan sidotulle muuttuvalle todellisuudelle ja tarjoavat ajattelulle mahdollisuuden kohota inhimillisen tilanne- ja näkö-

kulmasidonnaisuuden yläpuolelle. Platonin oppilaan Aristoteleen (384–322 eaa.) etiikka huipentuu esitykseen teoreettisesta mietiskelystä ihmiselämän korkeimpana toteutumana, jossa ihminen kohoaa arkisten ”ihmisten asioiden” yläpuolelle ja tulee mahdollisimman lähelle täydellisen itsერიittoiseksi ajatteluksi ymmärrettyä metafyyisistä jumaluutta (*Nikomakhoksen etiikka X*, 7, 1177a13–1178a4; 8, 1178b8–23). Valtiollisessa, toiminnallisessa elämässä ihmisen korkein intellektuaalinen hyve on *fronēsis*, käytännöllinen järki eli tilannetaju, joka on valmius tavoittaa ainutkertaiset toiminnan tilanteet ja niiden konkreettiset olosuhteet ja mahdollisuudet suhteessa hyvään elämään kokonaisuutena. Muuttuvaan ja yksittäiseen kiinnittyvänä näkökulmana *fronēsis* on kuitenkin alisteinen teoreettiselle viisaudelle, *sofialle*, valmiudelle ymmärtää todellisuuden ideaalista ja pysyvää perusrakennetta sen perimmäisten periaatteiden valossa (VI, 5, 1140b4–11; 7, 1141a9–b16; 13, 1145a6–11). Ihmiselämän korkein tavoite on vapautua inhimillisestä tilannesidonnaisuudesta ja saavuttaa suora suhde siihen, mikä on ainaista ja joka hetkellä läsnä.

Platonis-aristoteelinen malli hallitsi länsimaisen hengenhistorian valtavirtaa läpi myöhäisantiikin ja varhaiskeskiajan uusplatonismin ja täyskeskiajan aristoteelisen skolastiikan, jossa maallinen elämä näyttytyy vaelluksena kohti ”teoreettista” huipentumaansa Jumalan täydellisen olemuksen mietiskelevässä näkemisessä (Tuomas Akvinolainen, *Summa theologiae* Ia IIae 3, 8). Vaikka myöhäiskeskiajan nominalismi ja luterilainen uskonpuhdistus horjuttivat aristoteelisen tiedekäsityksen ja teologian asemaa, hallitsi ajatus tilannesidonnaisuuden ylittämistä ajattelun sisäisenä päämääränä filosofiaa vielä pitkään uudella ajalla ja saavutti tietynlaisen huipentuman G. W. F. Hegelin (1770–1831) *Hengen fenomenologiassa*, joka seuraa hengen dialektista kehitystä tietoisuuden kaikkein yksittäisimmistä muodosta, välittömästä aistihavainnosta, absoluuttiseen tietoon, hengen (*Geist*) tietoisuuden todellisuuden järjellisestä, käsitteellisestä ja käsitettävästä, perusrakenteesta.

Situationaalisuus, tilannesidonaisuus ajattelun olennaisena piirteenä, nouseekin filosofiseksi teemaksi vasta Hegelin vastaisen reaktion myötä. Tässä avainasemassa on Søren Kierkegaardin (1813–1855) ajattelu, jonka lähtökohdat ovat luterilaisessa uskonkäsityksessä. Uskonnollinen usko on yksittäisen yksilön ainutkertaisessa tilanteessa tai tilaisuudessa, ”silmänräpäyksessä” (*Øieblikket*; Kierkegaard, 1902, 350–363; 1964, 108–119), toteutuva välitön ja ei-diskursiivinen suhde absoluuttiin, jumaluuteen, ja jää tällaisena rationaalisen perustelun ja evidenssin ja yleisten, yhteisöllisten eettisten normien ulkopuolelle, kuten Abrahamin ja Iisakin tarina Vanhassa testamentissa (Kierkegaard, 1901, 53–168; 2001). Tällaisesta suhteesta Hegelin dialektiikka, jossa yksittäinen ja välitön pyritään aina sisällyttämään laajempaan, yleisempään ja käsitteellisesti välittyneempään kokonaisuuteen, ei saa otetta. Kierkegaardin vaikutuksesta ajatus inhimillisen mielekkyyskokemuksen ainutkertaisuudesta muodostui suuntaa-antavaksi 1900-luvun eksistenssifilosofialle ja eksistentialismille, erityisesti Karl Jaspersin (1883–1969) ja Jean-Paul Sartren (1905–1980) välityksellä. Eksistenssifilosofisesta näkökulmasta yksilön suhde oman elämänsä ja olemassaolonsa mielekkyyden viimekätiseen lähteeseen tai suuntaan ei perustu yleisiin yhteisöllisiin normeihin tai aristoteeliseen tai hegeliläiseen universaaliin teleologiseen rationaalisuuteen, vaan se muodostuu viime kädessä perustelemattomasta ja omakohtaisesta eksistentiaalisesta heittäytymisestä ja sitoutumisesta. Ainutkertainen olemassaolon tilanne ei tule mielekkääksi siten, että se suhteutetaan yleiseen ja universaaliin, vaan sen mielekkyys perustuu juuri sen *ainutkertaisuuteen*, sen konkreettisten olosuhteiden tarjoamiin toistumattomiin mahdollisuuksiin.

Luterilaisesta raamatuntulkinnasta polveutui myös Friedrich Schleiermacherin (1768–1834) ja Wilhelm Diltheyn (1833–1911) perustama moderni hermeneutiikka, joka lähti liikkeelle inhimillisen merkityksen historiallis-kulttuurisesta konteksti- ja tilannesidonaisuudesta ja painotti tulkinnan välttämättömyyttä vieraiden tilanteiden ymmärtämisessä. Hermeneuttinen

suuntaus otti lähtökohdakseen Giambattista Vicon (1668–1744), Johann Gottfried Herderin (1744–1803) ja Hegelin ajattelusta kasvavan modernin historiatietoisuuden, mutta hylkäsi hegeliläisen teleologian, jossa henki löytää dialektisen tiensä ”ulos” historiasta ja sen epätäydellisistä näkökulmista ja käsitteellistyksistä. Hermeneutiikalle inhimillinen kieli, merkitys ja ajattelu ovat olennaiselta luonteeltaan historiallisesti eläviä ja muuttuvia, eikä historiatiede voi pyrkiä luonnontieteiden mallin mukaiseen ”nomoteettiin” yleisten lakien hahmotteluun ja yksittäisen selittämiseen niiden valossa vaan on uuskantilaisen Wilhelm Windelbandin (1848–1915) ilmausta käyttäen luonteeltaan peruuttamattomasti ”idiografista”, tapauskohtaisia ja yksittäisiä (kr. *idion*) tilanteita kuvailevaa, tulkitsevaa ja ymmärtävää tutkimusta (ks. Windelband, 1924, 136–160).

Eksistenssifilosofiset ja hermeneuttiset suuntaukset kohtaavat Martin Heideggerin (1889–1976) ajattelussa, joka Heideggerin opettajan Edmund Husserlin (1859–1938) perustaman fenomenologisen lähestymistavan ohella antoi suunnan 1900-luvun ”mannermaisille” filosofisille suuntauksille. Juuri Husserl ja Heidegger voidaan nähdä Rauhalan työn tärkeimpinä filosofisina viitekohtina. Husserlin fenomenologia irrottautui toisaalta uuskantilaisesta filosofiasta, jossa kokemuksen perustavat mielekkyysrakenteet nähdään tietoisuuden kuuluvana kehikkona, jonka avulla tietoisuus aktiivisesti jäsentää ulkoapäin annetun aistimellisen sisällön mielekkääseen muotoon, ja toisaalta empirismistä ja naturalismista, joille mielekkyyden ideaaliset rakenteet näyttäytyvät puhtaasti empiirisinä, psykologisina tosiasioina. Fenomenologian lähestymistapa keskittyy siihen, miten todellisuus lähtökohtaisesti ja ennen selittäviä olettamia ilmenee itsessään mielekkäänä ja rakentuu todelliseksi intentionaaliselle, merkityksiin suuntautuneelle ja maailmaan kietoutuneelle tietoisuudelle. Husserlista poiketen Heidegger painottaa varhaisessa pääteoksessaan *Oleminen ja aika* (1927) mielekkyyttä kokevan inhimillisen täälläolon (*Dasein*) luonnetta konkreettisiin historiallisiin ja kulttuurisiin suhteisiin sijoittuneena tilannesidonnaisena olentona,

jonka perimmäisenä ontologisena rakenteena on dynaaminen ajallistuminen (*Zeitigung*) – ajallinen kontekstualisoituminen, jossa kokemuksellinen tilanne rakentuu ainutkertaisella tavalla mielekkääksi ajan kolmen ulottuvuuden (avoimet eksistentiaaliset mahdollisuudet, tosiasialliset olosuhteet ja nykyisyydessä kohdatut tehtävät tai hankkeet) välisessä yhteispelissä. Ihminen kokee mielekkyyttä kontekstuaalisesti ainutkertaisella tavalla, ja vastaavasti hänelle mielekkäänä avautuva todellisuus on itse kontekstisidonnainen, muuttuvien ja dynaamisten mielekkyytulottuvuuksien yhteispelissä kulloinkin ainutkertaisella tavalla jäsentyvää.

Ajatus kaiken mielekkyyden tulkinallisesta ja historiallisesti muuttuvaan kieleen sidotusta luonteesta on Heideggerin ja hänen oppilaansa Hans-Georg Gadamerin (1900–2002) perustaman 1900-luvun filosofisen hermeneutiikan lähtökohtana. Heideggerin myöhäisajattelun avainsanaksi nouseekin *Ereignis*, ”tapahtuma”, joka nimeää mielekkyyden dynaamisen prosessiluonteen, sen tavan ”kohdata” ihminen ainutkertaisena, tilannesidonnaisena ”tapauksena”, ja ilmaisee myös mielekkään todellisuuden ja ihmisen rakenteellista yhteenkuuluvuutta, niiden ”omiaan olemista” toisilleen. Klassinen platonis-aristoteelinen metafysiikka, joka etsi muuttuvalle ja tilapäiselle todellisuudelle absoluuttisen pysyvää ja muuttumatonta viitepistettä tai ankkuria, tulee Heideggerin mukaan Hegelin myötä ”valmiiksi” ja tiensä päähän. Kierkegaardista, erityisesti hänen ”silmänräpäyksen” käsitteestään, saa alkunsa kokonaan uusi filosofinen aikakausi, jonka ytimessä on todellisuuden ja ihmisen äärellisyys ja tilannesidonnaisuus (Heidegger, 2004, 225–226).

Nikkilän herätyksestä situationaaliseen säätöpiiriin

Rauhalan filosofinen työ on joskus nähty psykologian filosofiana, yrityksenä jäsentää psykologiatieteen ontologisia ja tietoteoreettisia lähtökohtia ja peruskäsitteitä. Luonnehdinta on liian kapea: vaikka hän suorittikin ensimmä-

mäisen yliopistotutkintonsa psykologiasta vuonna 1949, oli filosofia hänen akateeminen ”suuri rakkautensa”, joka syttyi Eino Kailan (1890–1958) vaikutusvaltaisilla sodanjälkeisillä luennoilla ja pysyi yllä Suomen Filosofisen Yhdistyksen kokouksien, fysiologian professori Yrjö Reenpään (1894–1976) 1950-luvulla pitämien Heidegger-luentojen, Helsingin kaupunginkirjaston johtajan Uuno Saarnion (1896–1977) perustaman filosofisen kerhon sekä arkkitehti Keijo Petäjän (1919–1988) filosofisen piirin tarjoamissa puitteissa. Suomessa psykologia ja filosofia myös eriytyivät akateemisesti vasta 1940-luvulla. Kuten Rauhala (1974, 30–34; 1978, 2–3) itse tuo toistuvasti ilmi, hänen kypsän kautensa filosofinen työ sijoittuu ennen kaikkea Kantista alkavaan filosofisen antropologian perinteeseen, joka näkee ihmistä ja ihmisen olemista aineellisena, orgaanisena ja tajunnallisena olentona koskevan kokonaisvaltaisen kysymyksen polttopisteinä filosofian metafysisille, tietoteoreettisille ja eettisille pohdinnoille. Tätä perinnettä edustivat myös hänen tärkeimmät filosofiset opettajansa, Erik Ahlman (1892–1952) ja Sven Krohn (1903–1999).

On kuitenkin totta, että Rauhalan filosofisen työn suuntaa-antavat kimmokkeet kumpusivat hänen sodanjälkeisestä työstään sairaalapsykologina. Käänteentekeviä kokemuksiaan Sipoon Nikkilässä toimineessa Helsingin kaupungin mielisairaalassa vuosina 1949–1955 hän on myöhemmin kutsunut ”Nikkilän herätykseksi”. Ennen 1950-luvulla tapahtunutta psykoanalyysin ja psykoterapian rantautumista Suomeen potilaiden henkisiä häiriöitä lähestyttiin lääketieteellisen psykiatrian ja sen diagnostisten luokitteluperiaatteiden näkökulmasta, ja vallitsevina hoitomuotoina olivat sähköshokit, lääkitykset, jopa nykyään pahamaineiset psykokirurgiset lobotomiat. Sairaalapsykologin toimenkuva ymmärrettiin vallitsevan positivistisen lähestymistavan valossa etupäässä potilaiden persoonallisuuden ja kognitiivisten kykyjen diagnostisena testaamisena, jonka hyödyllisyys oli selkeästi häiriintyneiden potilaiden kohdalla vahvasti kyseenalainen. Rauhalan ensimmäinen varsinainen tieteellinen tutkimustyö vuodelta 1953 kyseenalais-

ti tuolloin käytössä olleen Szondi-persoonallisuustestauksen diagnostisen soveltuvuuden: valokuvien herättämiin mielikuviin perustunut testi osoittautui kyvyttömäksi erottamaan skitsofreenisistä oireista kärsineitä potilaita muista vertailuryhmistä (ks. Rauhala, 1958).

”Nikkilän herätys” liittyi juuri diagnostisen luokittelun ongelmiin. Sen ytimessä oli vakaumus, jonka mukaan mielen häiriöistä kärsivien potilaiden kvantitatiivinen ja tilastollinen sullominen edeltä määritelyihin tautiluokituksiin ja standardoitujen hoitotoimien soveltaminen tämän luokituksen nojalla on riittämätön lähestymistapa mielen häiriöihin. Siinä missä lääketieteellinen tautiluokitus painottaa etiologiaa, diagnostisten luokitusten kytkemistä tiettyihin kiinteisiin syihin, joihin hoitotoimenpiteiden tulee ensisijaisesti kohdistua, ei psykiatria ainakaan nykyisellään kykene monenkaan psykkisen häiriön kohdalla osoittamaan tällaisia yksiselitteisiä aiheuttavia tekijöitä, ja esimerkiksi depression kaltaisen hyvin moniselitteisen ilmiön kohdalla on kyseenalaista, onko tämä edes periaatteessa mahdollista. Joka tapauksessa henkiset häiriöt eivät ilmiönä palaudu mahdollisiin kausaaliisiin syihinsä eikä niistä kärsivien auttaminen voi rajoittua syiden hoitamiseen, sillä nämä häiriöt ilmenevät kokonaisvaltaisesti yksilön todellisuuskokemuksen ja henkilöhistorian eri tasoilla. Vaikka esimerkiksi psykoottiset oireet tai akuutti masennus saataisiin taltutettua, jäävät psykoottiset ja masentuneet kokemukset osaksi potilaan henkilöhistoriaa ja hän joutuu antamaan niille jonkinlaisen merkityksen osana elämänsä kokonaisuutta. Siksi puhe henkisistä häiriöistä mielen ”sairauksina” on ongelmallista: ne on ymmärrettävä ensisijaisesti kuvailevina tyypittelyinä tietynlaisille mielekkään kokemisen ja käyttäytymisen muodoille. Jokainen mielen häiriöstä kärsivä – kuten kaikki muutkin ihmiset – on omassa ainutkertaisessa tilanteessaan, ja jokaisen kokemuksella on oma ainutlaatuinen merkityksensä häiriintyneenäkin, eli yksilön ja/tai hänen ympäristönsä hyvinvoinnin kannalta epäsuotuisana.

Rauhalan kriittistä suhtautumista positivistiseen tieteenihanteeseen vahvisti hänen vuonna 1954 tekemänsä opintomatka Lontoon yliopiston psykiatriseen Maudsley-instituuttiin, jossa hän seurasi erityisesti persoonallisuusteoreetikkona maailmanmainetta saavuttaneen Hans Jürgen Eysenckin (1916–1997) tutkimusryhmän työskentelyä. Instituutin tutkimustyön metodologisena lähtökohtana oli behaviorismi, jonka mukaan psykologian tulee rajoittua havaittavissa olevan käyttäytymisen tutkimiseen kvantitatiivisin, tilastollisin menetelmin; keskeisenä tutkimusmenetelmänä oli näin ollen tutkimushenkilöiden psykologinen testaaminen, eikä laadulliselle tutkimukselle kuten tutkittavien haastattelemiselle annettu painoarvoa. Vastapainona instituutin psykologiakäsitykselle Rauhala sai Lontoossa ollessaan tilaisuuden tutustua C. G. Jungin (1875–1961) psykoanalyttiseen teoriaan ja osallistui myös itse jungilaisiin analyysi-istuntoihin. Jungin syvyyspsykologiasta tulikin hänen ensimmäinen teoreettinen viitepisteensä antipositivistisen psykologiakäsityksen hahmottelussa ja myös hänen kirjallisen tuotantonsa lähtökohta.

Lontoosta palattuaan Rauhala luopui Nikkilän virasta ja toimi seuraavat vuodet tutkimus- ja opetustehtävissä Työterveyslaitoksella ja Yhteiskunnallisessa korkeakoulussa. Samalla alkoi muotoutua hänen vuonna 1961 ilmestynyt esikoiskirjansa *Mitä psykoterapia on ja kuka sitä tekee*, jossa ”Nikkilän herätyksen” ja Lontoon kokemusten pohjalta muodostunut teoreettinen vakaumus sai ensimmäisen ilmaisunsa. Teos esittelee yleisen näkemyksen psykoterapian tulkitsevasta ja tapauskohtaisesta luonteesta ja erottaa sen psykiatrian lääketieteellisestä näkökulmasta. Psykoterapia ei ole sairauden hoitamista vaan kärsivän ihmisen auttamista, tukemista ja elämäntaidon opettamista, joka ottaa huomioon autettavan oman tavan käsitteellistä merkityksellinen kokemuksensa omassa ainutkertaisessa tilanteessaan. Rauhalan tietämättä teoksen ilmestymisvuosi osoittautui sen aihepiirin kannalta käänteentekeväksi ja kytki sen osaksi laajempaa kansainvälistä suuntausta. Samana vuonna ilmestyi ranskalaisen filosofi Michel Foucault’n

(1926–1984) läpimurtoteos *Folie et déraison: histoire de la folie à l'âge classique* (Hulluus ja vähäjärkisyyks: hulluuden historia klassisella kaudella), joka kävi läpi ”hullujen” asemaa yhteiskunnallis-oikeudellisissa diskursseissa ja käytännöissä keskiajan lopulta alkaen ja hahmotteli tapaa, jolla lepran harvinaistuttua Euroopassa ”hulluista” tuli vähitellen ”uusitaalialisia”, jotka eristettiin yhteiskunnasta yhtä visusti kuin lepratautiset aiemmin, usein entisten leprasiirtoloiden tiloihin ja 1700-luvun lopulta alkaen mielenhäiriöiden hoidon medikalisoitumisen myötä varsinaisiin mielisairaaloihin. Niin ikään vuonna 1961 ilmestyi psykiatri Thomas Szaszin (1920–2012) *The Myth of Mental Illness*, joka kyseenalaisti ”mielisairauden” käsitteen ja mielenhäiriöiden lääketieteellisen tautiluokituksen. Molemmilla teoksilla, jotka esittävät psykiatrian yhteiskunnallisen vallankäytön ja kontrollin muotona, oli suuri vaikutus 1960-luvulla voimistuneeseen antipsykiatriseen liikkeeseen, joka kiinnitti huomiota myös psykiatrian poliittiseen väärinkäyttöön Neuvostoliitossa. Samaisena vuonna perustettiin myös Amerikan humanistisen psykologian yhdistys, joka Carl Rogersin (1902–1987) ja Abraham Maslow'n (1908–1970) kaltaisten teoreetikkojen johdolla nosti ”humanistisen psykologian” kolmanneksi voimaksi hallitsevien behaviorismin ja psykoanalyysin rinnalle: niistä poiketen suuntaus korosti holistista näkökulmaa ihmiseen kokonaisuutena persoonana, jonka olennaisimpia ominaisuuksia ovat vapaa tahto, luovuus ja kyky omatoimiseen kehittymiseen. Humanistinen psykologia oli keskeisessä asemassa amerikkalaisen populaaripsykologisen *self-help*- ja itsensäkehittämiskulttuurin kehittämisessä ja leviämisessä myös työelämään. Rauhalan ajattelu näyttäytyy näin kiinteänä osana 1960-luvun kriittisiä virtauksia, vaikka hän itse tuli tietoiseksi näistä yhteyksistä vasta myöhemmin.

Esikoisteos tarjosi lopulta Rauhalalle myös sillan filosofisen teoriapohjan valamiseen siinä esitetyille ajatuksille, sillä kirjan ilmestymisen jälkeen Turun yliopiston teoreettisen filosofian professorina toiminut Sven Krohn rohkaisi Rauhalaa aloittamaan filosofian väitöskirjatutkimuksen huomaut-

taen, miten lähelle hänen eräät näkemyksensä tulivat Husserlin ja Heideggerin fenomenologiaa. Krohnin ympärillä 1960-luvulla toimineen ”Turun fenomenologian” puitteissa – piiriin kuului Lauri Routilan (s. 1934), Matti Juntusen (1943–1979) ja Lauri Mehtosen (s. 1946) kaltaisia nuoria filosofejia – valmistui vuonna 1969 pitkällisen ja perusteellisen vaivannäön tuloksena väitöskirja *Intentionality and the Problem of the Unconscious*. Yrittäen osoittaa psykoanalyttisen tiedostamattoman käsitteen yhteensopivaksi Husserlin konstituutioanalyysin ja Heideggerin hermeneuttisen täälläolon analytiikan lähtökohtien kanssa kirja esittää, että juuri fenomenologia tarjoaa psykoanalyysin teorialle ja praktiikalle kohdallisen filosofisen perustan. Tämä tieteenfilosofinen teesi poiki lukuisia kansainvälisiä artikkeleita sekä mm. suomenkielisen teoksen *Psykoanalyysin hermeneuttinen tieteenfilosofia* (1972), jonka huomiot psykoterapeuttisen prosessin hermeneuttisesta kehämäisyydestä ennakoivat jo suoraan situationaalisen säätöpiirin ajatusta.

Situationaalista säätöpiiriä pohjustaa myös vuonna 1970 ilmestynyt saksankielinen kirjoitus *Die Seinsfrage in der sog. neueren Psychosomatik* (Olemiskysymys nk. uudemmassa psykosomaattisessa). Tässä Rauhala tarttuu nimenomaisesti Heideggerin ymmärrykseen täälläolon eksistentiaalisesta situationaalisuudesta ja kytkee sen saksalaisen Viktor von Weizsäckerin (1886–1957) perustamaan uudempaan psykosomaattiseen lääketieteeseen, joka ei enää lähde liikkeelle uudella ajalla vakiintuneesta kartesiolaisesta mieli–ruumis-dualismista vaan tarkastelee ihmistä holistisesti yhtenäisenä kokonaisuutena. Tällaisessa kokonaisuudessa hyvin- ja pahoinvoinnilla on erilaisia psyykkisiä ja ruumiillisia ilmenemismuotoja ja myös orgaaniset ja biologiset reaktiot näyttäytyvät mielellisten kokemusten tavoin konteksti- ja tilannesidonnaisina ja aiempien kokemusten suuntaamia. Ruumis ja mieli ovat ihmisen yhtenäisen kokonaistilanteen aspekteja, eivät toisilleen vastakkaisia tai radikaalisti erilaisia periaatteita noudattavia erillisiä substansseja. Rauhala näkee psykosomaattisen lähestymistavan täydentävän heidegge-

rilaista situationaalisuusajatusta, jossa ruumiillisuus ei saa kovin keskeistä sijaa.

Situaatio ja sen kolmikantainen säätöpiiri

Kirjoitus *Situationaalinen säätöpiiri psyykkisissä häiriöissä ja psykoterapiassa* ilmestyi vuonna 1973 Helsingin yliopistollisen keskussairaalan Psykiatrian klinikan julkaisusarjassa; englanninkielinen tiivistelmä julkaistiin samana vuonna Sven Krohnin 70-vuotisjuhlahjulkaisussa (Rauhala, 1973a). Teksti lähtee liikkeelle kysymällä, millä ihmistutkimuksen osa-alueilla heideggerilainen eksistentiaalinen fenomenologia on vallitsevaa positivismia hedelmällisempi teoreettinen lähtökohta. Eksistentiaalisen fenomenologian Rauhala ymmärtää dynaamisena versiona Kantin transsendentaalifilosofiasta: toisin kuin Kant, fenomenologia ei enää näe kokemuksen rakenteellisia ehtoja staattisina vaan prosessuaalisina, tapahtumaluonteisina, muuttuvina ja kehkeytyvinä, ja tähän juuri perustuu sen hedelmällisyys. Heidegger ei myöskään rajaa kysymyksenasettelua tietoteoreettiseksi – *Olemista ja aikaa* hallitseva ”fundamentaaliontologinen” projekti kysyy olemisymmärryksen, mielekkään todellisuuskokemuksen, mahdollistavaa mielekkään kokemuksellisen todellisuuden omaa rakennetta, olemisen mieltä tai mielekkyyttä (*Sinn von Sein*). (Rauhala, 1973b, 1–5.)

Psyykkisen häiriön kohdalla voidaan näin erottaa kolme tarkastelun tasoa: 1) fundamentaaliontologinen taso, joka kysyy psyykkisen häiriön kaltaisen ilmiön mahdollistavia perustavia olemisrakenteita; 2) ”reaaliontologinen” taso, joka kysyy psyykkisen häiriön omaa ilmiöllistä rakennetta ja olemistapaa; ja 3) empiirinen tutkimus, joka havainnoi yksittäisiä psyykkisiä häiriöitä. Koska tätä peruserottelua ei ole aiemmin riittävän selkeästi tehty, on psyykkisiä häiriöitä usein päädytty tulkitsemaan riittämättömän ontologisen viitekehyyksen puitteissa. (Emt., s. 3–5.) Rauhalan hahmotuksen mukaan on edettävä siten, että lähdetään liikkeelle ihmisen olemisen eli

heideggerilaisittain eksistenssin tarkastelusta ja edetään kysymään, millaiset eksistentiaaliset rakenteet tekevät psyykkisesti häiriytyneen kokemustilanteen mahdolliseksi ja millainen tilanne se on. Tällöin siis edetään yleisistä ehdoista yksittäiseen ilmiöön. Tarkastelussa on kuitenkin otettava huomioon Heideggerin (2000a, 196–197; 2001, 152–153) kuvailema mielekkyykokemuksen kaksisuuntaisuus, ”hermeneuttinen kehä” tilanteessa tapahtuvan tulkitsevan ymmärtämisen lähtökohtien ja sen lopputulemien välillä. Tarkasteltaessa psyykkisen häiriön eksistentiaalisia ehtoja inhimillisen eksistenssin yhtenä toteutumismuotona on katsottava myös, millä tavoin tämä ilmiö vaikuttaa takaisin kokemuksen eksistentiaalsiin ehtoihin ja vuorostaan muokkaa niitä. Tässä kohtaa astuu mukaan situationaalinen säätöpiiri, dynaaminen kehämalli, jonka avulla on mahdollista havainnollistaa, miten situationaaliset ehdot muokkaavat tilanteessa koettua mielekkyyttä ja miten koettu mielekkyys puolestaan muokkaa situaatiota. (Rauhala, 1973b, 5–7.)

Husserlilaista konstituutioanalyysia eli erilaisten ja eritasoisten merkitysten rakentumista koskevaa tarkastelua soveltamalla Rauhala lähestyy ensin kysymystä siitä, mitä fenomenologisesti tarkoittaa koetun mielekkyyden rakentuminen ”epäsuotuisaksi” – normaalista poikkeavaksi, rajoittavaksi, ahdistavaksi. Kyseessä on tällöin ennen kaikkea aiemman kokemuksen pohjalta rakentuneiden ja uutta kokemusta ohjailevien mielekkyykskontekstien eli horisonttien epäsuotuisa vaikutus, joka voi johtaa suhteellisuuden tajuun vääristymiseen, väärin tai puutteellisiin yleistyksiin, puuttuvaan tasapainoon järjen, tunteen ja intuition välillä ja muihin vastaaviin elämää häiritseviin kokemistapoihin. Kokemiskontekstin ja koetun mielekkyyden välille muodostuu kaksisuuntainen kehä: esimerkiksi masentunut ihminen voi kokea oman masentuneen horisonttinsa puitteissa yksittäiset asiat johdonmukaisesti pettymyksinä ja elämänsä tarkoituksettomuutta tai omaa huonommuuttaan alleviivaavina, ja nämä kasaantuneet pettymykset taas entisestään vahvistavat epäsuotuisaa kokemishorisonttia. Onnistuneessa psykoterapeuttisessa tilanteessa terapeutin esittämät kysymykset, ehdotuk-

set ja tulkinnat voivat kuitenkin ohjata henkilön reflektoimaan taustaansa tavalla, joka paljastaa hänelle hänen omien kielteisten lähtökohtiensa suhteellisuuden ja niiden henkilöhistoriallisen muodostumisen tavan. Tästä voi seurata kokemushorisontin kyseenalaistuminen, tarkistuminen ja lopulta sen uudistuminen. Vastaavasti terapeutti itse lähtee terapiatilanteessa tulkitsemaan autettavan tilannetta omasta horisontistaan – henkilökohtaisesta elämäkokemuksestaan, kulttuurin ja yhteisön jakamista yleisistä käsityksistä ja arvostuksista, koulutuksestaan ja taustateorioistaan sekä aiemmista ammatillisista kokemuksistaan – mutta hänen kohtaamisensa autettavan kanssa väistämättä muokkaa jälleen kehämäisesti näitä taustaoletuksia. Kolmas psykoterapeuttinen hermeneuttinen kehä muodostuu terapeutin ja autettavan välisestä dynamiikasta, ja juuri tätä kehää kuvaavat Freudin transferenssin eli tunteensiirron ja vastatransferenssin käsitteet. Terapeuttisessa tilanteessa autettavan tunnepitoiset taustakokemukset, esimerkiksi varhaiset suhteet omiin vanhempiin, saattavat terapeutin kysymysten ansiosta aktualisoitua uudelleen muuntuneessa valossa ja muokata autettavan emotionaalista suhtautumista terapeuttiin, ja vastaava ilmiö voi toteutua käänteisesti myös terapeutin kohdalla. (Emt., 8–13; vrt. kaavio, Rauhala, 1974, 111.)

Kaikki kolme kehää kuvaavat tietyn tilanteen, tilanteen – autettavan elämäntilanteen, terapeutin ammatillisen tilanteen, heidät yhteen saattavan terapeuttisen tilanteen – dynaamista muokkautumista ja kehkeytymistä. Heideggerilaisen eksistentiaalisen analytiikan puitteissa tilaatio tarkoittaa inhimillisen olemassaolon kosketuspintaa maailmaan ja itseensä, sitä yhtymäkohtaa, jonka puitteissa minkäänlaiset mielekkäät suhteet todellisuuteen ovat ylipäättään mahdollisia. Situaatio muodostuu konkreettisista ”olo-suhteista”³ kirjaimellisessa mielessä niinä suhteina, joihin yksilön olemassaolo tilanteessa asettuu. Käytännössä kyse on loputtomasta määrästä

3 Rauhala (1974, 129) tosin itse erottaa tilaation jyrkästi ”olosuhteista” ymmärtäen jälkimmäisillä niitä reaalisia, empiirisiä asiaintiloja, joiden alaisuudessa ihmiset elävät.

edeltäviä valintoja tai pikemminkin valikoitumia (ajankohta, sijainti, kulttuurinen tausta, yhteiskunnallinen tausta, uskonnollinen tausta, kieli, perhesuhteet, sukupuoli, ikä, terveys, koulutus, varallisuus, ammatti jne.), jotka eivät milloinkaan toistu kahdessa eri tilanteessa identtisenä yhdistelmänä ja joista ihmisen kokemuksellisen tilanteen ainutkertainen yksilöllisyys näin ollen muodostuu. Heideggerilaisittain puhuen situationaaliset olosuhteet muodostavat ”esiymmärtäneisyyden” (*Vorverständnis*), aina jo edeltä olemassa olevan mielekkyydestään, jota vasten voimme ”ymmärtää” ylipäättään mitään, so. kokea mitään mielekkyyttä konkreettisesti tilanteessa. (Rauhala, 1973b, 13–18.)

Olosuhteistamme osa on peruuttamattomasti lukkoon lyötyjä – emme voi vaihtaa vanhempiamme, geeniperimäämme tai syntymämme ajankoh-
taa – ja osa taas on muutettavissa. Henkilöhistoriaamme emme kuitenkaan voi muuttaa, vaan aiemmat olosuhteet ja niiden valossa saavutetut kokemukset jäävät aina osaksi tosiasiallista taustaamme. Tämä tausta on Heideggerin (2000a, 82, 175; 2001, 55–56, 135) käsittein olemisemme *faktinen* ulottuvuus, ”jo tehty ja tapahtunut” (lat. *factum*) tosiasiallisuus, josta emme voi luopua ja jota emme voi karistaa harteiltamme, vaan jonka kanssa meidän on tavalla tai toisella elettävä. Faktisuutemme ei kuitenkaan ole staat-
tinen monoliitti, pelkkä rykelmä yksiselitteisiä ”faktoja” tai sarja menneitä nykyhetkiä, vaan konkreettisiin tilanteisiin kuuluva lähtökohtainen ”aina jo” -ulottuvuus, jonka ilmenemistapa ja merkitys muokkautuvat situaati-
osta toiseen uusien elämäntilanteiden ja -kokemusten sulautuessa siihen. Dynaamisena olemisaspektina faktisuus palautuu olemassaolomme ”heitteisyyteen” (*Geworfenheit*) eli siihen, ettei ihmisenä olemisemme milloin-
kaan ala ”puhtaalta pöydältä” vaan on aina jo käynnissä, ”heitettynä” tai ”heitteille jätettynä” konkreettiseen tilanteeseen taustoineen, mutta samalla aina vielä liikkeessä ja matkalla, kesken. ”Heitettynä luonnoksena” (*geworfener Entwurf*), aina jo alkaneena ja aina vielä keskeneräisenä projektina, inhimillinen täälläolo aina myös elää eteenpäin, suunnittelee tai luonnostaa

olemistaan kohti tulevaisuudellisia mahdollisuuksiaan, jotka yhtäältä avautuvat aina konkreettisesta tilanteesta ja toisaalta myös suuntaavat tuossa tilanteessa käynnissä olevaa olemassaolon liikettä. (Heidegger 2000a, 175, 186–187, 190–191, 222–228, 249, 336–337, 345–346; 2001, 135, 144–145, 148, 175–180, 199, 276–277, 284–285.) Yhdenkään kohtaamamme tilanteen ja siinä saavutettujen kokemusten jälkeen ei kokemushorisonttimme ole *täsmälleen* samanlainen kuin ennen. Olemassaolomme on toki käytännössä pitkälti rutiinia, arkisia hetkiä, joiden läpi kuljemme totunnaisesti ja kaavamaisesti antamatta niille tilaisuutta olennaisesti muuttaa itseämme. Silti jokaiseen tilanteeseen, erityisesti psykoterapeuttiseen tilanteeseen, sisältyy syvemmän muuttumisen ja murroksen mahdollisuus. Tilanne voi puhutella meitä tavalla, joka johtaa meidät ajattelemaan omat lähtökohtamme, olettuksemme, käsityksemme, tottumuksemme, käsitteemme, puhetapamme ja käytäntömme uudelleen, jolloin suhteemme omaan taustaamme voi muuttua ja olemassaolomme sujuva ja uriinsa lukkiutunut automaatio purkautua.

Tämän mahdollisuuden tarjoaa juuri situationaalinen säätöpiiri, jonka Rauhala (1973b, 19–25) tässä vaiheessa esittää lähinnä hermeneuttisen kehän yhtenä muotona: se on mekanismi, jonka avulla konkreettinen tilanne voi ”säädellä” niitä lähtökohtia ja sitä esiyymmärtäneisyyttä, jonka valossa tuon tilanteen alun perin kohtaamme, jolloin taas palaamme tilanteeseen muuttuneesta taustasta käsin ja kohtaamme sen uudistuneessa valossa. Tästä kehämäisyydestään huolimatta situationaalinen säätöpiiri ei aktivoituessaan ole ”noidankehä”, *circulus vitiosus*. Sellaiseksi se voi toki luuttua jäädessään paikoillaan pyöriäksi ympyräksi, jossa ennakkoluulomme ja tottumuksemme tekevät kokemuksestamme köyhää ja monotonista siten, että avaudumme vain sellaisille kokemuksen puolille, jotka entisestään lujittavat olemassa olevia lähtökohtiamme. Tällainen lukkiutuminen voi saada patologiseksi katsottavia muotoja vaikkapa siten, että tulkitsemme tilannetta itsepintaisesti sille vieraasta horisontista käsin (esimerkiksi aikuiselämäm-

me tilanteita oman uudelleen aktivoituneen lapsuuden minämme näkökulmasta), herkistämme huomiokykymme neuroottisesti tai ahdistuneesti vain tietyille, pelkoihimme tai pakkomielteisiimme liittyville ärsykeille tai juutumme vihameliseen, katkeroituneeseen tai vainoharhaiseen kokemiseen. Näille kokemistavoille ja niitä ilmentävälle käyttäytymiselle psykiatrialla on monia erilaisia luokituksia, mutta niille yhteistä on säätöpiirin dynamiikan kaventuminen siten, että ”takaisinsyöttömekanismi” käsillä olevasta todellisuudesta takaisin esiyymmärtäneisyyden horisonttiin heikkenee, mistä seurauksena on todellisuudesta vieraantunut, harhainen tai köyhtynyt kokeminen. Juuri näihin situationaalisen säätöpiirin tapaus- tai eksistenssikohtaisiin ”häiriintyneisiin”, so. jonkintyyppistä kärsimystä tai puutteellisuutta aiheuttaviin muunnelmiin tulee psykoterapeuttisen auttamisen kohdistua (emt., 25–36). Psykoterapiassa tavoiteltava hedelmällinen, elämän ja todellisuusmyönteinen säätöpiiri voidaan ympyrän sijasta ajatella spiraalina, jossa piirin palautejärjestelmä elpyy siten, että taustan ja tilanteen välisen hermeneuttisen dynamiikan vastavuoroistuminen voi johtaa lähtökohtien uudelleentulkittumiseen ja mielekkyykokemuksen uudistumiseen ja syvenemiseen (vrt. Rauhala, 2005a, 59). Juuri tätä Heidegger (2000a, 197; 2001, 153) tarkoittaa sanoessaan, ettei hermeneuttisen kehän kannalta olennaista ole ulospääsy kehästä vaan ”oikea tapa tulla kehään”.

Rauhala päättää tutkielmansa vastaamalla alustavasti lähtökysymykseensä. Hän vertailee kausaalisen etiologisen selittämisen ja hermeneuttisen johtamisen ansioita mallinnettaessa kokemuksellisten merkityssuhteiden muutoksia ja katsoo olevansa oikeutettu väitteeseen, jonka mukaan situationaalinen säätöpiiri ainakin aivotutkimuksen nykytilanteessa tarjoaa kausaalisia selityksiä toimivamman mallin sen ymmärtämiseksi, millaisia prosesseja psyykinen häiriö ja psykoterapeuttinen auttaminen mielekkään kokemuksen tasolla ovat ja miten niiden dynamiikka etenee (Rauhala, 1973b, 36–37). On kuitenkin selvää, etteivät nämä lähestymistavat ole toisensa poissulkevia tai viime kädessä edes aidosti keskenään kilpailevia:

orgaanisen tai geneettisen perustan löytäminen skitsofrenialle tai masennukselle ei muuttaisi niiden kokemuksellista tilannesidonnaisuutta tai tulokinnallista roolia eikä poistaisi tarvetta niistä kärsivän tilannesidonnaiseen auttamiseen. Lisäksi avoimeksi jää nykypäivänä yhä varteenotettavammalta tuntuva mahdollisuus, jota Rauhala ei tässä huomioi: kausaalis-etiloginen ja hermeneuttinen malli voisivat tulevaisuudessa lähentyä ja tajunnan neuropsykologinen selittäminenkin voisi omaksua yhä enemmän situationaaliselle säätöpiirille ominaisia dynaamisia ja holistisia piirteitä, joissa esim. lähdetäisiin liikkeelle hermoverkkojen tapahtumien omasta kontekstisidonnaisesta ja relationaalisesta luonteesta. Silti luonnontieteellisen selittämisen ja hermeneuttisen situationaalisen ymmärtämisen välille näyttää väistämättä jäävän ”nomoteettisen” ja ”idiografisen” tarkastelutavan välinen ero. Ihmisen ainutkertaisuutta tulkitseva psykoterapeuttinen auttaminen on ”käytännössä aina yksilöivää ja privatisoivaa, so. asioita, suhteita, tapahtumia jne. nimeävää, ajoittavaa, paikallistavaa – –” (emt., 30).

Seuraavina vuosina ilmestyneet teokset *Psykykinen häiriö ja psykoterapia filosofisen analyysin valossa* (1974) ja *Filosofinen orientoituminen psykosomaattikan ongelmaan* (1976) sekä lyhyempi kirjoitus *Ihmistutkimuksesta eksistentiaalisen fenomenologian valossa* (1978) tarkentavat ja syventävät situationaalisen säätöpiirin käsitettä ja tekevät siitä aidosti psykosomaattisen mallin eriyttämällä tajunnan ja kehon erillisiksi situaatioissa olemisen ja situationaalisen ymmärtämisen ulottuvuuksiksi. Tilanteessa tarjoutuvan mielekkyyden tajunnallisen, intentionaalisen ymmärtämisen lisäksi myös kehon orgaanisten prosessien tasolla tapahtuu tilannesidonnaista ”ymmärtämistä” – elimistömme reagoi tilanteessa kohtaamiimme ärsykkeisiin tavoilla, jotka ovat itse sidoksissa situationaalisten tekijöiden ainutkertaiseen konfiguraatioon (Rauhala, 1974, 78). Tämän erottelun pohjalta Rauhala päätyy jakamaan situationaalisen säätöpiirin neljään osakehään, jotka muodostuvat 1) situaation ja tajunnan, 2) tajunnan ja kehon, 3) situaation ja kehon ja 4) kehon sisäisten orgaanisten järjestelmien välisestä kaksisuuntaisesta vuorovai-

kutuksesta. Kehä 1) on edellä käsitelty esiyymmärtäneisyyden, ymmärtämisen, lähtökohtien refleктоimisen ja testaamisen ja uudelleenymmärtämisen hermeneuttinen kehä, johon heideggerilainen filosofinen hermeneutiikka etupäässä keskittyy. Kehä 2) edustaa psykosomaatiikkaa perinteisemmässä mielessä, mielen ja ruumiin välistä dynamiikkaa, jossa kehollis-organainen tila toimii tajunnan ja ajattelun ehtona ja jossa tajunnallinen tila vastaavasti heijastuu kehon vointiin; emootioiden ja stressin kaltaisissa tiloissa näiden välinen vuorovaikutus on erityisen kiinteää. Kehä 3) kuvastaa kehollisuuden omaa tilannesidonnaisuutta, olosuhteiden vaikutusta keholliseen tilanteessa olemiseen ja vastaavasti tapaa, jolla keholliset ilmiöt – terveydentilan muutokset, nälkä, väsymys, erilaiset riippuvuudet – muodostavat uusia tilannesidonnaisia ehtoja. Kehä 4) kuvastaa eriytyneen ja elimellisen kehon sisäisten järjestelmien keskinäistä dynamiikkaa, esimerkiksi keskushermoston ja suoliston välisiä monimutkaisia vaikutus- ja takaisinsyöttömekanismia. Kaikki neljä kehää, Rauhala tähdentää, ovat saman kokonaisdynamiikan puolia ja läpäisevät toinen toisensa. (Emt., 147–155; Rauhala, 1976, 86–92, 96–105.) Kyseessä on vastavuoroisen mahdollistamisen verkosto: situaatio on tilannesidonnaista mielekkyyttä kokevan tajunnan ehto, tajunta taas situaation tuntemisen ja reflektionin ehto; kehollisuus on ruumiillistuneen ja orgaaniseen aistinelimistöön sidotun tajunnan ehto, tajunta taas mielekkään eletyn kehollisuuden ehto; situaatio mahdollistaa olosuhteisiin reagoivan orgaanisen olemisen ja keho taas konkreettisen sijoittumisen situaatioon; ja vastaavasti orgaaniset järjestelmät kuten ruoansulatus ja verenkierto mahdollistavat vastavuoroisesti toinen toisensa (Rauhala, 1978, 10–15).

Situationaalinen säätöpiiri on näin saavuttanut täyden jäsenyksensä ja kypsän muotoilunsa. Tässä päämuodossaan se kertaantuu miltei kaikissa Rauhalan myöhemmissä töissä, erilaisissa yhteyksissä ja eri painotuksissa. Erityisesti *Merkityksen ongelma psykologiassa ja psykiatriassa* (1981) ja *Ihmiskäsitys ihmistyössä* (1983) tuovat esille situationaalisen säätöpiirin ja situationaalisuus–kehollisuus–tajunnallisuus–kolmiyhteyden konkreettisia

sovellusmahdollisuuksia niinkin moninaisilla alueilla kuin ympäristösuunnittelu ja arkkitehtuuri, sosiaalityö, somaattinen lääketiede ja sairaanhoito, psykoterapia, sielunhoito, kasvatustieteet ja taidekasvatustieteet – kaikki nämä ovat ymmärrettävissä auttamisen muotoina, jotka kohdistuvat joko yksilön tilanteeseen, kehoon, tajuun tai näiden erilaisiin yhdistelmiin. Näillä aloilla Rauhalan vaikutus onkin Suomessa ollut suurin ja näkyvin, ja niiden piirissä hänen ajattelustaan on tuotettu huomattava määrä opinnäytteitä. Meidän tehtäväksemme jää tässä kuitenkin kiteyttää lyhyesti Rauhalan tärkeimmän käsitteellisen mallin *filosofinen* merkitys ja kaukupohja.

Situationaalinen säätöpiiri radikaalifenomenologisena käsitteenä

Rauhala itse näkee situationaalisen säätöpiirin tärkeimmän filosofisen merkityksen kahtalaisena. Yhtäältä se on tieto-opillinen mallinnus psykoterapian ja ihmistutkimuksen hermeneuttisesta, kehämäisestä tai spiraalimaisesta etenemistavasta. Toisaalta se on ontologinen mallinnus, jonka avulla voidaan ymmärtää ihmisen olemistavalle ominainen yhtenäisyys ja moninaisuus: situationaalinen säätöpiiri havainnollistaa ”miten on mahdollista, että ihmisen kokonaisuudessa vallitsee monius ja kääntäen, miten monius on kokonaisuus kieltämättä kumpaakaan” (Rauhala, 1976, 92). Rauhalan omassa tuotannossa jälkimmäinen, ontologinen merkitys nousee päällimmäiseksi. Hän sijoittaa toistuvasti situationaalisen säätöpiirin jäsentävän holistisen lähestymistavan, joka hahmottaa ihmisen olemistavan erilaisten toisistaan riippuvaisten aspektien vastavuoroisena dynamiikkana, perinteisten yhtenäisyyttä (monismia), kahtalaisuutta (dualismia) tai moninaisuutta (pluralismia) korostavien filosofisten ihmiskäsitysten yhteyteen (emt., 31–50; Rauhala, 1978, 6; 2005a, 24–30).

On huomattava, että koko kysymys ihmisen erityisestä ontologisesta kahtalaisuudesta tai yhtenäisyydestä, samoin kuin filosofinen antropologia

ylipäättään, rajautuu uuden ajan filosofian piiriin. Aristoteelisessa filosofiasa ihminen ei saa ontologista erityisasemaa eikä hänen olemistapaansa liity ontologista ongelmaa, joka ei koskisi kaikkea muutakin olevaa. Kaikkien materiaalistien ja substantiaalisten olioiden tavoin yksittäinen ihminen on muodon ja aineen synteesi, tietyn lajityypillisen olemuksen konkreettinen materiaallinen toteutuma. Lajina ihminen kuuluu laajempaan elävien olentojen sukuun, ja eläviä olentoja määrittää sielullisuus. Sielu (*psykhē*) ei kuitenkaan Aristoteleelle ole mikään erillinen substanssi vaan elävyyden prinssiippi, se muoto, joka tekee tietystä materian elämiseen kykenevän ruumiin (*Sielusta* II, 1, 412a20–21). Ihmisen sieluun, ihmisen elävyyteen, kuuluu muilta eläviltä olennoilta puuttuva rationaalis-diskursiivisen ajattelun taso, *logos* eli ”järki”, mutta sielun ja ruumiin yhteenkuuluvuus ei muodosta suurempaa ontologista ongelmaa kuin muodon ja aineen yleinen liitto: ne ovat vain yhtenäisen, konkreettisen olevan eri aspektoja, jotka eivät voi todellistua erillisinä. Vaikka ihmisellä onkin erityinen asemansa elävien olentojen hierarkiassa, Aristoteles tähdentää, ettei ihminen ole missään mielessä ontologisesti korkein tai perustavin olento vaan osa muuttuvaa, katoavaista ja ajallista todellisuutta (*Nikomakhoksen etiikka* VI, 7, 1141a20–22). Ihmiselle kuuluva intuitiivinen taju (*nūs*), kyky todellisuuden perimmäisten periaatteiden välittömään käsittämiseen, antaa hänelle kuitenkin mahdollisuuden lähestyä täydellistä, jumalallista olemista (X, 7, 1177b26–31).

Vasta René Descartesin (1596–1650) käännteentekevä lähtökohta, *cogito* (”ajattelen, tajuan”), joka asettaa ajattelevan minän välittömän ja epäilyksettömän suhteen omaan ajattelevaan olemassaoloonsa kaikkein perustavimmaksi tiedolliseksi varmuudeksi ja korostaa kaiken muun tietämisen välillisyyttä, johtaa moderniin substanssidualismiin. Ajattelevan minän aineeton ja tilaton olemassaolo näyttäytyy nyt kaikista muista, aineellisista ja ulotteisista substansseista (*res extensa*) erillisenä ajattelevana, tajuisena substanssina (*res cogitans*). Kun tajunta on tällä tavoin irrotettu aineellisesta todellisuudesta omaksi substanssiksi, on tajunnan ja ruumiin välinen yh-

teys ajateltava kahden olemistavaltaan radikaalisti erilaisen olion väliseksi kausaaliseksi vaikutukseksi, jonka ymmärrettäväksi saattaminen muodostaa Descartesille ylitsepääsemättömän ongelman. Uuden ajan monismit – Baruch Spinozan (1632–1677) ajatus tajunnallisesta ja aineellisesta yhden absoluuttisen substanssin puolina, George Berkeleyyn (1685–1753) idealistinen empirismi, joka kiistää tajunnasta riippumattoman materian mielekkyyden, valistusajan mekaaninen materialismi, loogisten positivistien fysikalismi, joka palauttaa todellisuuden jäännöksettä fysiikan mahdolliseksi kohdealueeksi, uudempi eliminatiivinen materialismi ja erilaiset identiteetteoriat, joiden mukaan mentaaliset tilat ovat identtisiä fysikaalisten tilojen kanssa – ovat kaikki pohjimmiltaan reaktioita kartesiolaiseen dualismiin, Descartesin myötä syntyneeseen mieli–ruumis-ongelmaan, ja liikkuvat viime kädessä kartesiolaisen viitekehyksen sisällä.

Rauhala (2005a, 28) luonnehtii omaa holistista malliaan ”monopluralistiseksi”: se ymmärtää ihmisen kokonaisvaltaisena ykseytenä, joka on kuitenkin luonteeltaan dynaaminen, elävä prosessi eikä siksi voi olla sisäisesti tasalaatuinen, homogeeninen, vaan useasta eri momentista rakentuva heterogeeninen yhteispeli, yhtenäisyys erilaisuudessa. Ihminen on Rauhalalle situationaalisuuden, kehollisuuden ja tajunnallisuuden ”kolmiyhteys”. On kuitenkin huomattava, ettei monopluralistinen malli enää asetu ensinkään samalle tasolle uuden ajan dualismien ja monismien kanssa, sillä se luopuu Descartesin peruslähtökohdasta: ihmisen olemiskomponentteja ei enää ymmärretä substantiaalisina ja itsenäisinä vaan prosessuaalisen systeemin toisistaan riippuvaisina osatekijöinä. Tältä osin Rauhala seuraa Husserlin fenomenologian antikartesiolaista murrosta, joka perustuu ymmärryksen tajunnasta intentionaalisenä, merkityksiin suuntautuneena ja niitä tarkoittavana, merkitykselliseen maailmaan erottamattomasti kietoutuvana aktien jatkumona vailla omaa, ”ulkomaailmasta” irrallista substantiaalista olemusta. Heideggeria seuraten Rauhala menee kuitenkin vielä pidemmälle ihmisen tajunnallisen kokemistavan hermeneuttisen situationaalisuuden, tilan-

nekohtaisuuden, tapahtumallisuuden ja ainutkertaisuuden, korostamisessa. Jäsentämällä kokonaisuuden systeemiteoreettisesti säätöpiirinä, jonka vastavuoroiseen dynamiikkaan kehollisuus ja situationaaliset olosuhteet osallistuvat tajuntaa modifioiden ja siitä modifioituen, Rauhala tulee luoneeksi täysin uuden ja omaperäisen, Heideggerin ajallisuusmallista poikkeavan hahmotuksen mielekkyykokemuksen tapahtumisesta.

Kolmikantaista situationaalista säätöpiiriä ei siksi pidä omimmillaan ymmärtää uudenlaisena ”vastauksena” kausaalista vaikutussuhdetta koskevaan mieli-ruumis-ongelmaan, sillä se asettaa koko ongelman perustavasti uudella tavalla. Tässäkin suhteessa Rauhalan käsitteellinen innovaatio noudattaa Deleuzen ja Guattarin (1991, 22; 1993, 27) lähtökohtaa, joka korostaa, etteivät filosofien luomat käsitteet ole erilaisia vastauksia samoihin kysymyksiin, vaan luovia ratkaisuja *muuttuviin* käsitteellisiin haasteisiin, uudella tavalla hahmotettuihin ongelmiin. On kuitenkin huomattava, että tästä murroksesta huolimatta Rauhala sitoutuu tiettyssä suhteessa vahvasti saksalaiseen Kantin jälkeisen idealismin perinteeseen. Vaikka hän väsymättä korostaa säätöpiirin komponenttien keskinäistä riippuvuutta ja vastavuoroisuutta, hän yhtä johdonmukaisesti alleviivaa tajunnallisuuden kokonaisvaltaista ensisijaisuutta. ”Situationaalisen säätöpiirin tapahtumisessa – – tajunnallisuus muodostuu ratkaisevan tärkeäksi. Tajunnallinen ymmärtäminen on kokonaisuuden kannalta koordinoiva ja johtava.” (Rauhala, 1976, 90, vrt. 54–58.) Tajunnallisuus tarjoaa tiettyyn rajaan saakka mahdollisuuden ohjailla säätöpiirin kaikkien neljän osakehän dynamiikkaa; vaikka sillä ei olekaan ”täydellistä herruutta” situationaalisessa säätöpiirissä, siihen kuitenkin sisältyy ”ihmisen omaan eksistenssiinsä vaikuttamisen olennaisin mahdollisuus” (emt., 91). Rauhalan myöhemmässä tuotannossa, erityisesti *Tajunnan itsepuolustuksessa* (1995) painottuukin tarve suojata nimenomaan tajunnan autonomiaa reduktiivisten materialismien hyökkäyksiltä (Rauhala, 2005b, 31–39). Toisaalta Rauhala (1976, 47–50; 2009, 160) suhtautuu kriittisesti myös Maurice Merleau-Pontyn (1908–1961) ruumiinfenomenologias-

ta ponnistaviin ”kehofilosofioihin”, jotka tähdentävät tietoisuuden läpeensä kehollistunutta ja aistihavaintoon sidottua luonnetta.

Rauhala paljastaa velkansa opettajilleen Ahlmanille ja Krohnille, ”henkisyiden analyysin suurmestareille” (Rauhala, 2009, 9), tarttuessaan hengen ja henkisyiden tematiikkaan teoksessaan *Henkinen ihmisessä* (1992). ”Henkiselä” Rauhala ymmärtää Max Schelerä (1874–1928) ja Nicolai Hartmannia (1882–1950) seuraten sitä pelkän psyykkisen kokemuksellisuuden yläpuolelle kohoavaa tajunnallisuuden tasoa, joka erottaa ihmisen eläimestä. Yhtäältä se on diskursiivis-rationaalis-kielellistä jäsentymistä, kreikkalaisten *logosta*, joka mahdollistaa pelkän tajunnallisen kokemisen lisäksi *jonakin* kokemisen, järjellisyden, joka kytkee välittömästi läsnä olevan ideaalisiin ja pysyviin merkityksiin ja tulkitsee sen niiden valossa. Toisaalta ”henkinen” on platonis-aristoteelinen *nūs*, intuitiivinen ja välitön perimmäisten periaatteiden tajuaminen, jonka Aristoteles ymmärtää ihmisen korkeimmaksi ja ”jumalallisimmaksi” kyvyksi ja jonka Plotinoksen (204–270 jaa.) uusplatonismi hahmottaa alkuperäisen transsendentin ykseyden ensimmäisenä emanaationa, yliyksilöllisenä tajuntana, joka vasta aineeseen ”langetessaan” yksilöityy erillisiksi tajunnoiksi. Kolmanneksi kyseessä on stoalaisesta filosofiasta varhaiskristilliseen ajatteluun periytyvä *pneuma*, ihmisolennon ruumiista ja ruumiillistuneesta sielusta erillinen ylipersonallinen ”elämän henkäys” tai elämänvoima, joka ymmärretään lopulta ihmisenä olemisen korkeimman mahdollisuuden muodostavana ”hengellisyytenä”, joka pyhän hengen ominaisuudessa toimii jumalallisen ja inhimillisen välittäjänä. (Emt., 11–56.) Rauhala suhtautuu vakavasti mutta varauksella Ahlmanin ja Krohnin ajatuksiin henkisyudesta ihmisenä olemisen ylipersonallisena ja universaalina ”ytimenä” (emt., 67–87). Lopulta hän palaa tarkastelemaan henkisyyttä persoonallisena ja yksilöityneenä, eksistenssikohtaisena ilmiönä (emt., 87–93).

Rauhalan myöhäisajattelussa muodostuu näin kiinnostava jännite yhtäältä yliyksilöllisen ja universaalien henkisyiden ja toisaalta situationaalisen

säätöpiirin sisäisesti heterogeenisestä ja dynaamisesta tapahtumaluonteesta seuraavan mielekkyyden tilannesidonnaisuuden välillä. Tahdonkin esittää, että tähän jännitteeseen paikantuu Rauhalan ihmiskäsityksen ratkaiseva ja osin ratkeamaton sisäinen ristiriita, joka kytkee sen yhtäältä länsimaisen hengenfilosofian klassiseen perinteeseen ja toisaalta tuossa perinteessä 1900-luvulla tapahtuneeseen syvään murrokseen. Tämän ristiriidan voidaan nähdä ilmentävän fenomenologisen filosofian sisällä vallitsevaa ”modernin” ja ”myöhäismodernin” tendenssin välistä ristiriitaa, joka kiteytyy Husserlin ja Heideggerin perustavissa näkemyseroissa fenomenologian omimmasta suunnasta ja potentiaalista.⁴ Husserlille fenomenologia tarjoaa mahdollisuuden elvyttää filosofian moderni, kartesiolainen ja kantilainen kutsumus ja tehtävä: olla ensimmäistä, transsendentaalista filosofiaa, mielekkyyden kokemuksen viimekätisten rakenteellisten ehtojen tutkimusta, ja siten universaalialia tiedettä, jonka perustukset ovat luonteeltaan absoluuttiset. Tästä tehtävästä luopuminen merkitsisi luopumista filosofian vakavasta, klassisesta hankkeesta ylipäätään. (Husserl, 1954, 15; 2011, 19.) Heideggerille fenomenologia taas päinvastoin avasi tien kohti ajattelutapaa, jonka hän näkee omimmillaan ”post-metafyysisenä” tai jopa ”post-filosofisena”, filosofian klassisesta hankkeesta erkanevana.⁵ Siinä missä länsimaisen ajattelun Platonista alkavaa metafyyssistä perinnettä yhdisti absoluuttisen viitepisteen etsiminen ajattelulle – aristoteelis-skolastisessa filosofiassa Jumalasta täydellisimpänä substanssina ja uudella ajalla ajattelevasta subjektiivisuudesta itsestään – merkitsee Kierkegaardista alkava eksistentiaalis-hermeneuttinen aikakausi mahdollisuutta länsimaisen ajattelun ”toiseen alkuun” (*der andere Anfang*), jossa ajattelu vapautuu perinteisen filosofian absoluuttisista pyrkimyksistä ja antautuu omalle perustavalle tilanne- ja kontekstisidonnaisuudelleen. Tällaisen ajattelun lähtökohtana olisi ihmisen ja hänelle avautuvan

4 Husserlin ja Heideggerin välisestä jännitteestä ks. Backman, 2010.

5 Filosofian lopusta ja postfilosofisesta ajattelusta ks. erityisesti Heideggerin myöhäinen kirjoitus ”Das Ende der Philosophie und die Aufgabe des Denkens” (Filosofian loppu ja ajattelun tehtävä, 1964), Heidegger, 2000b, 61–80.

mielekkään todellisuuden ainutkertainen tapahtumaluonne. Heideggerin filosofiset perilliset hermeneutiikassa (Gadamerin lisäksi voidaan mainita ranskalainen Paul Ricœur, 1913–2005, ja italialainen Gianni Vattimo, s. 1936) sekä dekonstruktiona tunnetussa ranskalaisessa suuntauksessa (termin isän Jacques Derridan, 1930–2004, lisäksi mainittakoon Jean-Luc Nancy, s. 1940) ovat hyvin eri tavoin kehittäneet edelleen hänen luonnostelemaansa ainutkertaisuuden ja radikaalin kontekstisidonnaisuuden ajattelua.

Näemme näin, että ne ajankohtaiset filosofiset haasteet, joihin Rauhalan situationaalinen säätöpiiri käsitteellisesti reagoi, liittyvät länsimaisen ajattelun yhä meneillään olevaan murrosvaiheeseen, jossa elävät rinnakkain positivistis-naturalistiset pyrkimykset integroida filosofia empiirisiin luonnontieteisiin, Husserlin klassisen fenomenologian pyrkimykset palauttaa filosofialle sen transsendentaalifilosofinen ensimmäisyys ja Heideggerin ja hänen seuraajiensa radikaalisoidun hermeneuttisen fenomenologian pyrkimykset luopua filosofian perinteisistä pyrkimyksistä absoluuttisuuteen ja universaalisuuteen ja etsiä niiden sijaan ajattelulle uutta muotoa ja tehtävää situationaalisuuden ajatteluna. Rauhalan myöhempi tuotanto lähestyy klassista orientaatiota, mutta alkuperäisessä muodossaan Rauhalan situationaalinen säätöpiiri voidaan nähdä yhtenä tähän mennessä jäsenyeyttä, johdonmukaisimmista ja pisimmälle kypsytellyistä käsitteellisistä kontribuutioista nimenomaan jälkimmäiseen, radikaalifenomenologiseen vaihtoehtoon: säätöpiiri mallintaa ihmisen mielekkyyskokemuksen dynaamisena systeeminä, jossa mikään inhimillisesti koettu mielekkyys ei edes periaatteessa voi säilyä tai toistua puhtaasti identtisenä. Tämä Rauhalan ajattelussa havaittava sisäinen jännitteisyys ei kuitenkaan kerro filosofisesta epävarmuudesta tai ristiriitaisuudesta, vaan on ominainen piirre monille viime vuosisadan filosofisille suunnannäyttäjille, jotka etsivät filosofian paikkaa sen modernissa ja myöhäismodernissa murroksessa. Se alleviivaa Rauhalan asemaa yhtenä maamme innovatiivisimmista ajatteliijoista 20. ja 21. vuosisadan taitteessa.

Lähteet

- ARISTOTELES (1894). *Ethica Nicomachea*. I. Bywater (toim.). Oxford: Clarendon Press.
- ARISTOTELES (1924). *Aristotle's Metaphysics*, 1. W. D. Ross (toim.). Oxford: Clarendon Press.
- ARISTOTELES (1956). *De anima*. W. D. Ross (toim.). Oxford: Clarendon Press.
- ARISTOTELES (1989). *Teokset, 7: Nikomakhoksen etiikka*. (Käännös S. Knuutila). Helsinki: Gaudeamus.
- ARISTOTELES (1990). *Teokset, 6: Metafysiikka*. (Käännös T. Jatakari, K. Näätäsaari & P. Pohjanlehto). Helsinki: Gaudeamus.
- ARISTOTELES (2006). *Teokset, 5: Sielusta, Pieniä tutkielmia, Eläinten liikkeestä*. (Käännös T. Jatakari, K. Näätäsaari ja M. Ahonen). Helsinki: Gaudeamus.
- BACKMAN, J. (2009). Lauri Rauhala ihmisen ainutkertaisuuden ajattelijana. Teoksessa L. Rauhala (kirj.), *Henkinen ihminen* (s. 299–367). Helsinki: Gaudeamus.
- BACKMAN, J. (2010). Heidegger ja fenomenologian asia. Teoksessa T. Miettinen, S. Pulkkinen & J. Taipale (toim.), *Fenomenologian ydinkysymyksiä* (s. 60–78). Helsinki: Gaudeamus.
- BUCHANAN, B. (2008). *Onto-Ethologies: The Animal Environments of Uexküll, Heidegger, Merleau-Ponty, and Deleuze*. SUNY Series in Environmental Philosophy and Ethics. Albany, NY: State University of New York Press.
- DELEUZE, G. & GUATTARI, F. (1991). *Qu'est-ce que la philosophie?* Paris: Minuit.
- DELEUZE, G. & GUATTARI, F. (1993). *Mitä filosofia on?* (Käännös L. Lehto). Helsinki: Gaudeamus.
- DIELS, H. & KRANZ, W. (1951). *Die Fragmente der Vorsokratiker, 1: Griechisch und deutsch* [1903] (6. painos). Berlin: Weidmannsche Buchhandlung.
- HEIDEGGER, M. (2000a). *Oleminen ja aika* [1927]. (Käännös R. Kupiainen). Tampere: Vastapaino.
- HEIDEGGER, M. (2000b). *Zur Sache des Denkens* [1969] (4. painos). Tübingen: Niemeyer.
- HEIDEGGER, M. (2001). *Sein und Zeit* [1927] (18. painos). Tübingen: Niemeyer.
- HEIDEGGER, M. (2004). *Die Grundbegriffe der Metaphysik: Welt-Endlichkeit-Einsamkeit. Gesamtausgabe, 29/30* [1929–30] (3. painos). F.-W. von Herrmann (toim.). Frankfurt am Main: Klostermann.
- HERAKLEITOS (1971). *Yksi ja sama: aforismeja*. (Käännös P. Saarikoski). Helsinki: Otava.
- HUSSERL, E. (1954). *Husserliana, 6: Die Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendente Phänomenologie: Eine Einleitung in die phänomenologische Forschung* [1936]. W. Biemel (toim.). Den Haag: Nijhoff.
- HUSSERL, E. (2011). *Eurooppalaisten tieteiden kriisi ja transsendentaalinen fenomenologia*. (Suom. M. Lehtinen). Helsinki: Gaudeamus.
- KIERKEGAARD, S. (1901). *Samlede værker, 3*. A. B. Drachmann, J. L. Heiberg & H. O. Lange (toim.). Kjøbenhavn: Gyldendal.
- KIERKEGAARD, S. (1902) *Samlede værker, 4*. A. B. Drachmann, J. L. Heiberg & H. O. Lange (toim.). Kjøbenhavn: Gyldendal.
- KIERKEGAARD, S. (1964). *Ahdistus*. (Suom. E. Weckroth & J. Weckroth). Jyväskylä: Gummerus.
- KIERKEGAARD, S. (2001). *Pelko ja vavistus: dialektista lyriikkaa*. (Suom. T. Lehtinen). Helsinki: WSOY.

- LAGERSPETZ, K. Y. H. (2001). Jakob von Uexküll and the Origins of Cybernetics. *Semiotica* 134, 643–651.
- PLATON (1903). *Platonis opera, 3: Theages, Charmides, Laches, Lysis, Euthydemus, Protagoras, Gorgias, Meno, Hippias maior, Hippias minor, Io, Menexenus*. J. Burnet (toim.). Oxford: Clarendon Press.
- PLATON (1999). *Teokset, 1: Apologia, Kriton, Lakhes, Hippias (lyhyempi dialogi), Ion, Euthyfron, Kharmides, Lysis, Protagoras* (2. painos). (Käännös M. Itkonen-Kaila, M. Tyni & K. Hirvonen). Helsinki: Otava.
- RAUHALA, L. (1958). Über die Validität von Szondis Syndromatik der Schizophrenie. *Schweizerische Zeitschrift für Psychologie* 17, 174–197.
- RAUHALA, L. (1973a). The Regulative Situational Circuit in Psychic Disturbance and Psychotherapy. Teoksessa T. Airaksinen ym. (toim.), *Studia philosophica in honorem Sven Krohn septuagesimum annum complentis 9.V.1973* (s. 157–176). Annales Universitatis Turkuensis, Series B: Humaniora, 126. Turku: Turun yliopisto.
- RAUHALA, L. (1973b). *Situationaalinen säätöpiiri psyykkisissä häiriöissä ja psykoterapiassa*. Helsingin yliopistollisen keskussairaalan psykiatrian klinikan julkaisusarja, 23. Helsinki: Psychiatria Fennica.
- RAUHALA, L. (1974). *Psyykinen häiriö ja psykoterapia filosofisen analyysin valossa*. Helsinki: Weilin+Göös.
- RAUHALA, L. (1976). *Filosofinen orientoituminen psykosomatiikan ongelmaan*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- RAUHALA, L. (1978). *Ihmistutkimuksesta eksistentiaalisen fenomenologian valossa*. Helsingin yliopiston Psykologian laitoksen Soveltavan psykologian osaston tutkimuksia, 3/1978. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- RAUHALA, L. (2005a). *Ihmiskäsitys ihmistyössä* [1983] (3. painos). Helsinki: Yliopistopaino.
- RAUHALA, L. (2005b). *Tajunnan itsepuolustus* [1995] (3. painos). Helsinki: Yliopistopaino.
- RAUHALA, L. (2009). *Henkinen ihminen*. Helsinki: Gaudeamus.
- TUOMAS AKVINOLAINEN (1891). *Opera omnia iussu impensaue Leonis XIII P. M., 6: Prima secundae Summae theologiae a quaestione I ad quaestionem LXX*. Roma: Polyglotta.
- TUOMAS AKVINOLAINEN (2002). *Summa theologiae*. (Valikoiden suom. J. P. Rentto). Helsinki: Gaudeamus.
- UEXKÜLL, J. VON (1920). *Theoretische Biologie*. Berlin: Paetel.
- UEXKÜLL, T. VON & WESIACK, W. (2003). Integrierte Medizin als Gesamtkonzept der Heilkunde: Ein bio-psycho-soziales Modell. Teoksessa T. von Uexküll & R. H. Adler (toim.), *Psychosomatische Medizin: Modelle ärztlichen Handelns und Denkens* (6. painos) (s. 3–42). München: Urban & Fischer.
- WINDELBAND, W. (1924). *Präludien: Aufsätze und Reden zur Philosophie und ihrer Geschichte*, 2 (9. painos). Tübingen: Mohr.

Resonoivan kehon matkassa: **tanssiminen, kokemus ja tutkimus**

Leena Rouhiainen

Oma kokemus on ollut ihmiselle monella tapaa arvoituksellista ja kiehtovaa. Se on ollut hänelle aitoa yksityisyyttä. Siinä hän on todennut erottuvansa laumasta. Kokemus on laajentanut hänen elettyä aikaansa menneisyyteen ja tulevaisuuteen. Sen puitteissa on luova suunnitelu tullut mahdolliseksi. Siinä ovat olleet läsnä elämän ilot, murheet ja pelot. Kokemuksessa on kuvautunut myös jumalallinen. Käsittämätön on siinä itsepintaisesti etsiytynyt käsitettävyyden piiriin. (Rauhala, 1995, 9.)

Aloitan tämän juhlakirjakirjoitukseni kiittämällä Lauri Rauhalaa hänen merkittävästä elämäntyöstään ihmistutkimuksen perusteiden äärellä. Hänen kirjoituksensa ovat viitoittaneet monen muun suomalaisen tanssintutkijan ohella myös minun tietäni tanssintutkimuksen parissa (esim. Anttila, 2013; Kauppila, 2012; Löytönen, 2004; Rouhiainen, 2003). Nyt jo kohta kaksikymmentä vuotta sitten Rauhalan tuotanto toimi minulle tärkeänä johdatuksena kokemuksen tutkimiseen ja fenomenologiaan. Olin silloin nuori tutkijakokelas orastavan väitöstutkimuksen äärellä Teatterikorkeakoulussa. Edistääkseni ymmärrystä omasta alastani minua kiinnostivat nykytanssijana olemisen haasteet juuri tanssijan omasta ja kehollisesta näkökulmasta. Pohdin, millaisten kokemusten ja merkitysten suuntaamana nykytanssija työtään tekee, millaista on tanssijan tieto ja millaisista tekijöistä hänen elämismaailmansa laajemmin koostuu. Näiden kysymysten pohtiminen oli tuolloin 90-luvun loppupuolella vasta aluillaan Suomessa.

Kun etsin tarkempaa suuntaa tutkimustyöni toteuttamiselle, minua puhuttelivatkin Rauhalan kirjoitukset, jotka käsittelivät ytimekkäästi ja silti syvällisesti ihmistutkimuksen epistemologisia perusteita sekä Edmund Husserlin ja Martin Heideggerin näkemyksiin pohjautuvaa eksistentiaalista fenomenologiaa. Koin ymmärtäväni niitä, ja se valoi minuun rohkeutta ajatella, että tanssijan taustastani huolimatta voisin oppia tekemään uskottavaa tutkimustyötä. Jos totta puhun, luin Rauhalan kirjoituksia intohimoisesti. Uppouduin hänen ajatteluunsa tanssijalle tunnusomaisella peräänantamattomalla utteruudella. Lähdeviitteiden perusteella tein hakuja ja hankin käsiini kaikki silloin kirjastoista saatavilla olevat artikkelit ja kirjat. Ensin lauloi kopiokone ja sitten sauhusi kuulakärkikynä. Ruutuvihko toisensa jälkeen täyttyi tarkasti kirjatuista muistiinpanoista: tutkimukseni sisältöön ja kulkuun liittyviä oivalluksia sekä tärkeitä tuntuvia suoria lainauksia. Toiste en ole näin yksityiskohtaisia muistiinpanoja tehnyt. Käsin kirjoitettuna ne porautuivat mieleeni niin, että vuosia muistin otteita ulkoa. Opin, että Rauhalan työn yhtenä keskeisenä tavoitteena on ollut selkeyttää ihmisen olemassaolon perusluonnetta kunnioittaen ihmisenä olemisen ainutlaatuisuutta ja tarkastellen erityisesti hänen tajunnallisuutensa olemusta. Hän tekikin tätä mielestäni johdonmukaisella tavalla, ja sain hyviä ajattelun välineitä, joiden varassa edistää väitöstutkimustani.

Rauhalan filosofinen ja psykologinen pohdinta seuraa ajattelun selkeänä pitämisen vaatimusta ja pyrkii luomaan yleispäteviä jäsennyksiä ihmisen olemassaolon luonteesta (Rauhala, 2009, 158). Hän näyttäytyy kirjoituksissaan laajasti lukeneena ja sivistyneenä ajattelijana. Hänen argumentaationsa on myös useimmiten loogisesti etenevää ja uskottavasti perusteltua. Kaiken lisäksi hän kirjoittaa tavalla, jota myös filosofiaa tuntematon voi lähestyä. Humanististen tieteiden näkökulmasta, joka nykyään usein tarkastelee ihmistä olemukseltaan moninaisena ja monitieteisestä näkökulmasta, Rauhalan ajattelua voidaan kuitenkin pitää hieman kategorisena. Myös fenomenologia – filosofinen orientaatio, joka luotaa hänen ajatteluun kaik-

kein vahvimmin – on viime vuosikymmeninä asetettu aktiiviseen vuoropuheluun kognitiotieteiden kanssa (esim. Gallagher & Zahavi, 2008). Silti Rauhala puolustaa merkityksen ongelman ja fysiologisten tai materiaalistien prosessien loogista erilaisuutta peräänantamattomasti eikä tunnusta, että neurotieteellisellä tutkimuksella voisi olla muuta arvoa kuin se, että se valaisee tajunnallisten prosessien ehtoja. Tietoisten toimintojen käsittämiseen ja selittämiseen sen avulla ei päästä (Rauhala, 1995, 31). Kun hän seuraa tätä vakaumustaan ja erittelee ymmärrettävästi ihmisen monipolvista todellistumista, Rauhala myös kohdittain kaventaa ihmisen luonnehtimista turhan paljon. Tämä on totta erityisesti hänen kehollisuutta koskevissa analyyseissään, mutta tuskin kukaan filosofi on löytänyt kaiken kattavaa ratkaisua ihmisen olemassaolon ongelmaan.

Esittelen seuraavassa ensin lyhyesti Rauhalan ajattelun keskeisiä teemoja ennen kuin siirryn pohtimaan Rauhalan näkemystä kehollisuudesta tavalla, joka pyrkii huomioimaan tanssin tutkimuksen monesti käsittelemiä tanssimiselle luonteenomaisia kehollisia piirteitä. Tämän artikkelin keskeisenä päämääränä tarkastelen erityisesti Rauhalan mielekkyyden analyysin ulottuvuuksia ja kehitysmahdollisuuksia muun muassa Merleau-Pontyn ruumiin-fenomenologian avulla. Seuraan tässä kirjoituksessa Rauhalan esimerkkiä ja käytän pääasiassa keho-sanaa kauttaaltaan yhtenäisyyden vuoksi. Lukijan on hyvä kuitenkin tietää, että Merleau-Pontyn ajattelua käsittelevissä suomenkielisissä teksteissä käytetään yleensä termiä ”ruumis” ja se sisältää hie-man toisenlaisen painotuksen kuin Rauhalan käyttämä termi ”keho” (kts. esim. Parviainen, 2006; Rouhiainen, 2011).

Holistinen ihmiskäsitys ihmisen kokemusta tarkastelevan tutkimuksen suuntaajana

Tajunnallisuuden merkittävää asemaa ihmisen toteutumisessa Rauhala puolustaa muun muassa seuraavasti: ”On oikeutettua väittää, että tajunta on kaikkein realistisinta ihmisessä, koska kaiken muun realistsuus ilmenee ja voidaan todeta juuri siinä.” (Rauhala, 1995, 85.) Tämän järkevän näkemys taustalla on ajatus siitä, että tajunta on suhdekäsite. Tajunta ei ole itseensä sulkeutuva asia. Se edellyttää niin kehon kuin maailmankin ihmisen elämäntilanteisuuden perustaksi. Rauhala toteaaakin, että tajunta ”on jotakin vain suhteessa johonkin. Tajunta on kehittynyt toimintavälineeksi, jonka avulla ihminen voi suunnistautua maailmaan. Ellei maailmaa olisi, ei mitään mielellistä orientoitumisen järjestelmääkään tarvittaisi.” (Rauhala, 1995, 94.) Rauhala päätyy ihmisen ontologisessa analyysissään siihen, että yksinkertaisimmillaan ihmisen kokonaisuus koostuu kolmesta toisiinsa palautumattomasta mutta toisensa edellyttävästä olemassaolon perusmuodosta. Huolimatta tajunnan erityisasemasta ihmisen toteutumisessa nämä kolme muotoa, tajunnallisuus, kehollisuus ja situationaalisuus, ovat toisiinsa verrattuna yhtä alkuperäisiä ja yhtä perustavia (Rauhala, 1995, 86).

Lyhyesti kuvattuna tajunnallisuus viittaa olemassaoloon psyykkishenkisenä kokemuksellisuutena, jossa eriasteisesti jäsentynyt elämyksellisen aines on joko periaatteessa yksilön tietoisuuden tavoitettavissa tai sitten siinä ilmentyvästi läsnä. Tajunnallisuudessa tiedostamattomasta nousee siis tietoisuuteen ainesta, joka palautuu taas ensimmäiseen tietoisuuden sisältöjen muuttuessa. Elämyksellisyys on kokemuksellisuuden alkutila, josta alkaen tajunnan sisältöjen organisoituminen suhteessa johonkin kohteeseen tai tarkoitteeseen voi synnyttää merkityssuhteen. Kokemus muodostuu siten, että todellisuuden ilmiöistä tai objekteista tai yksilön omasta kehosta tarjoutuu tietoisuuteen mielellisiä tai elämyksellisiä edustuksia. Tämä elämyksellinen aines tulee tulkituksi, tai Rauhalan käyttämin termein *tulkkiutuu*, joksikin yksilön aiempien kokemusten ja senhetkisten täydentyvien tietoisuuden si-

sältöjen perusteella, jotka ovat suhteessa kohteeseen. Tällöin voimme ymmärtää kokemuksemme. On selvää, mihin kokemuksen ulkopuoliseen olioon tietoisuutemme viittaa, tai toisin sanoen, mitä oliota tarkoite edustaa. (Rauhala, 1995, 43–44; 2005, 33.) Tajunnallisuudessa onkin laajemmin kyse mielellisyyden tai merkityksellisyyden ja merkityksen ongelmasta. ”Tajunta on merkitysten kehkeytymisen ja niiden keskinäisiin suhteisiin asettumisen ja niiden jatkuvan muuttumisen prosessi” (Rauhala, 1995, 49).

Rauhala luonnehtii tajunnan tietoista tai kokemuksellista ulottuvuutta kahtalaisesti. Psykkinen ulottuvuus koostuu elämyksellisistä tunnoista, kuten jäsentymättömistä yllykkeistä, onnellisuudesta ja tyytymättömyydestä, joita karakterisoi niiden kokemuksellinen vallitsevuus. Hänen mukaansa nämä psykkinet virittyneisyyden kokemukset ovat lähellä kehollista tai orgaanista tapahtumaa. (Rauhala, 1993a, 65.) Erityisintä ihmisen tajunnallisuudessa on Rauhalan mielestä kuitenkin sen henkinen ulottuvuus, merkityssuhteita kielellisestäikin artikuloiva alue, joka tekee tietämisen mahdolliseksi. Kielen Rauhala ymmärtää ideaalis-käsitteellisenä kokemuksellisuutena. Se on tajunnan sisältöjen ”täsmentäjä, organisoija ja toisille välittäjä” (Rauhala, 1987, 293). Kaikkein tärkeimpänä henkisyyden tunnusmerkkinä Rauhala pitää itsetiedostusta. Se edellyttää yksilön kykyä merkityksien avulla tarkastella omaa olemassaoloaan suhteessa muuhun olemassaoloon (Rauhala, 1995, 118). Lopulta Rauhalalle yksilön tajunta on elämyksellisen kokemisen kokonaisuus, jonka kokemussisällöt voivat olla laadullisesti erilaisia ja tietoisuusasteeltaan, selkeydeltään ja kielelliseltä ilmaistavuudeltaan eritasoisia (Rauhala, 2005, 29). Tietoinen merkitys ei silti synny tyhjästä vaan suhteessa olemassaolon reaaliin kehyksiin, jotka tässä analyysissä koskevat erityisesti kehollisuutta ja situationaalisuutta (Rauhala, 1995, 42).

Kehollisuudella Rauhala viittaa niihin tajuttomiin orgaanisiin ilmiöihin, jotka ylläpitävät yksilön elämää sekä mahdollistavat hänen tajunnalliset toimintansa ja suhteensa ympäröivään todellisuuteen. Tajuttomat tapahtu-

vat ovat itsessään sellaisia, että ne eivät koskaan nouse tietoisuuden piiriin. Nämä elollisuutta toteuttavat prosessit ovat fysiologisesti mielekkäitä. Tämä eräänlainen mykkä intentionaalisuus kuvastuu esimerkiksi siinä, että keho hylkii haitallisia ruoka-aineita allergeisilla reaktioilla, hikoilee lämpimässä ilmanalassa ja sulattaa syödyn ruoka-aineksen. Koska orgaaniset ja fysiologiset prosessit eivät Rauhalan mukaan ole itseään tiedostavia, ne eivät toteudu saman mielellisyyden periaatteen mukaisesti kuin tajunta. Keho ja tajunta toimivat loogisesti eri tasoilla. Rauhala antaa havainnollistavan esimerkin kehollisuuden ja tajunnallisuuden yhteismitattomuudesta: ”Tajunta ei voi esimerkiksi suorittaa aineenvaihduntaa eikä aineenvaihdunta tajuntaa” (Rauhala, 1987, 293). Voimme kyllä tajuisesti tiedostaa kehossamme vallitsevia tendenssejä ja kokea kehon välittämiä tuntemuksia. Niiden perusteella voimme tehdä valintoja, jotka edistävät elämäntilanteemme organisoitumista kehon hyvinvointia palvelevasti. (Rauhala, 1995, 99.) Kun olemme kävelyretkellä saaneet oksan raapaisusta sääreemme haavan, voimme tietoisesti päättää puhdistaa ja laastaroida sen. Näin tuemme haavan parantumista, mutta haava parantuu varsinaisesti vain kehon orgaanisen mielekkyyden periaatteen mukaisesti, ei tahtomme suuntaamana.

Situationaalisuus taas on yksilön elämäntilanteisuutta, siis sitä, minkä kanssa yksi ihminen joutuu elämänsä aikana suhteeseen. Se koostuu niistä konkreettisista yhteyksistä, joita ihminen muodostaa esimerkiksi luonnon, esineiden ja toisten ihmisten kanssa, sekä suhteista ei-aineellisiin asioihin kuten arvoihin, normeihin ja kulttuuria organisoiviin järjestelmiin tai instituutioihin. Situaationsa välityksellä yksilö on siis suhteessa materiaaliseen ja kulttuuriseen maailmaan. Kulttuurin Rauhala ymmärtää yleisimmillään muutoksen alaiseksi kokonaisuudeksi, joka muodostuu ihmisten kanssa käymisen välityksellä syntyvistä, sen säätelystä ja jatkuvana perinteenä toteutuvista merkitysjärjestelmistä sekä aineellisten elämänehtojen taroituksenmukaisesta kehittämisestä. (Rauhala, 2005, 17.) Vaikka Rauhala (1995, 38) painottaa kielen persoonakohtaista ja kokemuksellista merkitys-

tä, mielestäni kieli olisi syytä ymmärtää myös kulttuurisesti muotoutuneena ja sosiaalisesti jaettuna toiminnan muotona, jonka ihminen omaksuu ja joka sitten alkaa vaikuttaa siihen, miten maailma ilmenee hänelle toisiinsa suhteutuvina merkitysten kokonaisuuksina. Näin kielen voisi ajatella läpäisevän ihmisen eri olemuspuolia mutta toimivan niiden alueilla eritavoin.

Onkin niin, että Rauhalan holistisen ihmiskäsityksen mukaisesti ihmisen kokonaisuus kehkeytyy vasta olemuspuolia edustavien ja luonteeltaan jyrkästi toisistaan eroavien tapahtumien yhteen kietoutumisessa tai vastavuoroisessa sisäisessä suhteessa (Rauhala, 1995, 86, 88, 95–96). Kyse ei ole kausaalisuhteesta vaan ”kaksisuuntaisesta mahdollistamisesta: keskinäisessä vuorovaikutuksessaan ihmisen olemisolluttavuudet mahdollistavat toisensa ja toteutuvat tässä yhteispelissä” (Backman, 2009, 335). Olemuspuolet vaikuttavat kaiken aikaa toisiinsa. Kun esimerkiksi opin, että olen herkistynyt gluteenille ja aloin noudattaa viljatonta ruokavaliota, suuntasin ruokakaupassa eri hyllyille ja opin laittamaan toisenlaista ruokaa. Niin ikään ihottumani ja vatsaoireeni vähenivät. Olemuspuolien yhteen kietoutuminen etenee jatkuvasti dialektisesti vaikuttaen kaikkiin olemuspuoliin. Näin ihmisenä oleminen on muutoksenalaista ja läpeensä dynaamista (Rauhala, 1995, 96–97).

Rauhalan mukaan ihminen on ainutlaatuinen tai yksilöllinen juuri situationaalisuuden seurauksena. Siihen kuulu se, että ihminen syntyy kohdalonomaisesti muun muassa tietynlaisen geneettisen perimän ohjaamana, tiettyyn perheeseen sekä tiettyyn kielelliseen ja kulttuuriseen ympäristöön. Yksilön maailmankuvan merkitysten aiheet avautuvat tästä ainutkertaisesta lähtökohdasta, ja hän muovaa valinnoillaan elämän edetessä elämäntilannettaan jatkuvasti yksilöllisempään suuntaan. Näin myös se kokemustausta, joka vähitellen kerrostuu tajuntaan, yksilöityy ihmisen elämänhistorian aikana yhä enemmän. (Rauhala, 1995, 166.) Tämä elämänhistorian värittämisen ja jatkuvasti muovautuvan kokemustaustan sekä yksilön tilanteen erityisyys muodostaa hänen subjektiivisen maailmankuvansa. Sen voi rin-

nastaa elämismaailmaan, joka on Edmund Husserlilta peräisin oleva fenomenologinen käsite. Se viittaa siihen inhimillisiä merkityksiä sisältävään itsestään selvänä pidettyyn ulottuvuuteen, jossa yksilö elää. Se on maailma, joka on meidän kokemuksemme ulottuvissa. Yksilön elämismaailma koostuu hänelle kertyneistä taidoista sekä uskomuksista ja käsityksistä niin hänestä itsestään kuin maailmasta yleensä. Yksilön elämäntilanne ja elämysympäristö sekä vallitsevat kulttuuriset käsitykset ja tavat vaikuttavat sen muotoutumiseen. (Satulehto, 1992.) Rauhala kiteyttää tärkeän sanomansa näin: ”Ehdottomin, varmin ja tärkein yleistettävä toteamus ihmisestä on se, että hän on ainutkertainen. Se pätee kaikkiin ihmisiin.” (Rauhala, 1995, 107.) Jussi Backman (2009, 301) luonnehtiikin Rauhalan työtä ”ihmisen ainutkertaisen tilannekohtaisuuden ajatteluksi”.

Huomionarvoista on se, että Rauhalan työn erityisenä motiivina on ollut ihmisen eri olemuspuolia kohdallisesti käsittelevän ihmistutkimuksen edistäminen. Hänen mukaansa tutkimusmenettelyjen tulisi vieraannuttaa tutkimussubjektia mahdollisimman vähän hänen omimmasta luonteestaan (Rauhala, 1995, 5). Hän kuitenkin korostaa, että ihmiskäsitys, jota myös edellä esitetty Rauhalan ajattelu edustaa, on ihmisen olemassaolon filosofisen analyysin tulos. Sillä pyritään vastaamaan siihen kysymykseen, mitä ihminen perimmältään on. Empiirinen ihmistutkimus toimii toisella tasolla. Hän muotoilee asiaa muun muassa seuraavasti:

Filosofisessa analyysissä ongelmavyyhdestä tematisoidaan tarkastelun kohteeksi asiayhteyksien struktuuri eli sen yleiset ehdot ja edellytykset, joiden puitteissa reaaliset asiasisällöt esiintyvät. Sanotaan myös, että filosofia analysoi näissä yhteyksissä ko. empiiristen tieteiden perusteita ja tekee siten niiden olemassaolon sekä niissä kyseessä olevat lähestymistavat probleemoihin käsitettäväksi ja filosofisesti oikeuttaa ne. (Rauhala, 1993b, 121–122.)

Näin ollen luotettava empiirinen tutkimus tuottaa tietoa ihmiskäsityksen varassa. Tämä käsitys perustelee ne ehdot, joiden rajoissa ymmärretään ihmisestä voitavan tuottaa tietoa. Ihmistutkimuksessa kuvataan ja analysoidaan nämä ehdot huomioiden yksityiskohtaisesti ihmistä tai joukkoa ihmisiä, ja tuloksena on tutkimuksen oppialaa vastaavien käsitteiden näkökulmasta syntynyt ihmiskuva. Ihmiskuvat muuttuvat ihmiskäsityksiä nopeammin, sillä ne päivittyvät empiiristen tieteiden tutkimustuloksia seuraten. Kun luonnontieteet pyrkivät selittämään ilmiöitä yleisten kausaalisten säännönmukaisuuksien pohjalta, ihmistieteiden alueella tulisi pyrkiä eläytyvästi ymmärtämään ja tulkitsemaan inhimillisen elämän ainutkertaisia merkityksiä niiden historiallisessa kontekstissa (Backman, 2009, 309; Rauhala, 2009, 197). Ollakseen johdonmukaisia ja uskottavia näiden tulkintojen tulisi rakentua siten, että ne ymmärtävät ihmisen olemassaolon toteutumisen perusteet. Näin välttyään esimerkiksi sellaisilta loogisilta erheiltä, joissa ihmisen kokemuksesta yritetään tuottaa tietoa mittaamalla hänen fysiologisia reaktioitaan.

Opin Rauhalan kirjoituksiin perehtymällä tutkimuksen metodologisten perustelujen tärkeyden. Tutkimusasetelmaa ja sen myötä syntyneen tiedon luotettavuutta määrittää se käsitys ihmisestä ja todellisuudesta, johon tutkija sitoutuu (Rauhala, 2009, 144). Omaa tutkimuksellista ajattelua vahvistivat erityisesti Rauhalan näkemykset ihmisen ainutkertaisuudesta, yksilöllisestä tai subjektiivisesta maailmankuvasta ja tajunnan kokemuksellisesta luonteesta. Vaikka taiteen tekemisessä kasvetaan kulttuuriseen ja sosiaalisesti jaettuun perinteeseen, sen keskeisenä tavoitteena on pidetty taiteilijan ainutkertaista tai omalakista ilmaisua, jota hän hahmottaa niin kokemukseensa, taitonsa kuin tietonsakin avulla. Näin on tanssijankin kohdalla. Hän luotaa ja kehittää omaa tanssimisen tapaansa suhteuttamalla omaa kokemustaan ja kehollista toimintaansa ympäröivään todellisuuteen. Rauhalan kartoittama lähestymistapa sallii yksittäisen tanssijan omalakisien kokemusten asettua tutkimuksessa analyysin keskiöön. Minulle oli merkittävää

oivaltaa, että fenomenologisen näkökulman mukaan kokemuksina voidaan pitää havaintojen, aistimusten, tunteiden ja kuvittelemisen ohella myös ajattelua, muistamista ja tietoisuutta erilaisesta fyysisestä toiminnasta. Sain suuntaviivoja, joiden varassa tehdä nykytanssijoiden kokemukerrontaa tarkastelemaan haastattelututkimukseeni liittyviä menetelmällisiä valintoja. Lähdin liikkeelle haastattemieni tanssijoiden kerronnassaan kuvaamista kokemuksista ja subjektiivisesta maailmankuvasta (Perttula, 1995).

Kulkeuduin Rauhalan tukemana myös mannermaisen fenomenologian maailmaan. Fenomenologian erityisenä kiinnostuksen kohteena on ollut välitön kokemus, jota fenomenologiassa kutsutaan intuitioksi, ja kokemus tietoisesti koettuna tapahtumana. Siinä kokemuksesta nousevan evidenssin kuvaus ja tulkinta muodostaa perustan, jonka avulla tavoitellaan ymmärrystä siitä, millaista yleensä on kokea jokin tietynlainen kokemus (Pakes, 2011; Zahavi, 2003). Fenomenologian yleisempänä tavoitteena onkin selvittää, millaisista perustavaa laatua olevista rakennetekijöistä erilaiset kokemukset koostuvat ja samalla millaisen maailmasuhteen ne synnyttävät. Tätä päämäärää on myös Rauhala tavoitellut muotoillessaan näkemystään holistisesta ihmiskäsityksestä. Omassa tutkimuksessani etenin haastatteluiden tulkinnassa hermeneuttiseen tulkintaan, jossa dialogiin asettui erityisesti haastatteluista syntynyt aineisto, oma ymmärtämisen taustani ja Maurice Merleau-Ponty ruumiinfenomenologia (vrt. Rauhala, 1995, 111). Niinpä väitöstutkimukseni edetessä kävi lopulta niin, että Rauhalan ajattelu jäi yhä enemmän taustalle, sillä haastatteluaineisto kietoutui olennaiselta osaltaan kehollisuuden merkitykseen tanssijan työssä. En lopulta kokenut saavani Rauhalan ajattelusta riittävästi tukea pohtia kehollista oppimista, kehon taitoja ja tanssin välittämää hiljaista merkityksellisyyttä. Voi siis ajatella, että oppiala, tässä tapauksessa tanssitaide, suuntasi tutkimukseni viitekehyksen valintaa, siinä synnytettyä ihmiskuvaa mutta myös filosofisempia näkemyksiä nykytanssijan olemassaolon luonteesta.

Rauhalan kehokäsityksen haasteita tanssintutkimuksen näkökulmasta

Tulin siis väitöstutkimusta tehdessäni siihen tulokseen, että Rauhalan tapa käsitellä kehollisuutta ei tarjoa riittävää heijastuspintaa tanssimiseen liittyvien kehollisten ilmiöiden yksityiskohtaiselle hahmottamiselle. Kehon kokemusten tiedostaminen asettuu hänen ajattelussaan yksikantaan tajunnallisuuden alueelle ja muutoin hän pohtii kehon fysiologisten prosessien orgaanista luonnetta. Rauhala tarkastelee tajunnallisuuden rakennetta myös paljon seikkaperäisemmin kuin kehollisuuden ulottuvuutta. Ehkä tässä näkyy hänen oppialojensa, filosofian, psykologian ja psykiatrian, perinteinen painotus ja toiminta-alue. Seuraavassa tuon pintapuolisesti esiin muutamia sellaisia keskeisiä näkökantoja olemassaolomme luonteeseen, joita kehollisuuden tarkastelu tanssimisen näkökulmasta voi nostaa esiin. Käytän tässä tukena muiden tanssia ja liikuntaa fenomenologisesti käsitelleiden tutkijoiden ajatuksia kehollisuudesta ja etenkin Maurice Merleau-Pontyn ruumiin-fenomenologiaa. Vaikka nämä näkökannat täydentävät Rauhalan projektia, joka vain muutamaaan otteeseen sivuaa kehon liikkeellistä luonnetta, ne eivät perustu samankaltaiselle ontologiselle jaolle ihmisen olemassaolon perusmuodoista. Päinvastoin osa niistä ylläpitää Rauhalan diffuusinakin pitämää logiikkaa, jossa kehollinen ja tajunnallinen kietoutuvat lähemmin toisiinsa tai niiden välisen rajan ymmärretään asettuvan toisin kuin Rauhalan ajattelussa (vrt. Rauhala, 1987, 295). Täten se, mitä seuraavassa pohdin, vaatii vielä tarkempaa näkemysten yhteensovittamista kuin tässä artikkelissa on mahdollista.

Yleisesti voinee todeta, että ihmiskeho on perusorientaatioiltaan pysyasentoinen, kaksijalkainen, kädellinen ja kasvosuuntaisesti maailmaan suuntautunut. Yksilön tanssiessa hänen kehonsa on toiminnallisessa ja liikkeellisessä suhteessa niin yksilön tajunnallisuuteen kuin hänen tiluaitioonsa. Juuri herkistyminen tunnistamaan oman kehonsa tuntemuksia ja havainnoimaan sen tapaa liikkua on tanssijan työn yksi keskeisiä ulottu-

vuuksia. Tuntemustensa ja havaintojensa perusteella tanssija säätelee kehon asentoa ja liikkeitä opetellessaan uutta tanssimateriaalia ja asettuessaan uudenlaisiin kehollisiin vuorovaikutussuhteisiin muiden ihmisten ja erilaisten ympäristöjen kanssa. Tätä työtä tehdessään hän muokkaa kehostaan eri tavoin yhä liikkeellisempää ja tuottaa uudenlaista kehollista ilmaisua muuttuvien teosten ja työryhmien kanssa. Näin tanssijat ovat tekemisissä erityisesti niin oman kehonsa liikkeiden ja sen tuntemusten kuin kehollisten taitojen oppimisen kanssa. Nämä ovatkin tanssimiseen liittyvän tanssintutkimuksen keskeisiä teemoja kehon ilmaisevuuden ohella.

Havainnoidessaan kehoaan, sen liikkeellisyyttä ja suhteita muihin ihmisiin ja ympäristöihin tanssijat ovat monipuolisesti oman kokemuksensa äärellä. Joskus heidän tanssimistaan suuntaa jokin elämyksellinen virittyneisyys, jota he eivät kykene pukemaan sanoiksi. Tällöin heidän voi kuvata olevan tämän virittyneisyyden tai liikkeen virran vietävinä. He saattavat jopa kokea kehonsa reagoineen tai liikkuneen ennen kuin he ovat millään tavoin tietoisia tapahtumasta. Toisinaan he suuntaavat tai hallitsevat liikkeitään omien intentioidensa mukaan. He myös tiedostavat tarkasti kehonsa eri osien tuntemuksia, sen liikeratoja ja liikkumiseen liittyviä laatuja ja voivat samalla sanallisesti keskustella niistä. Tanssimiseen ja tanssijan työhön liittyvät siis olennaisesti yhtäläillä niin tiedostetut kehokokemukset ja keholliset merkityssuhteet kuin kehon välittömän tai mykän ilmaisevuuden kanssa toimiminen.

Tanssijat ovat kehonsa liikkeiden välityksellä niin ikään ilmaisevassa suhteessa toisiinsa ihmisiin. Väittäisinkin Rauhalan yleisestä näkemyksestä poiketen tanssijan välittävän psyykkisen elämyksellisyyden laatuansa muille. Rauhala kyllä kirjoittaa kehon ilmaisevuudesta, siitä, että orgaaninen tapahtuma voi ilmentää jotakin olennaista ihmisen kokonaistilasta, jos tajunta tulkitsee sen merkitseväksi (Rauhala, 1987, 295). Hän kuitenkin tuntuu viittaavan sillä vain yksilön omaan kokemukseen, sillä hän myös mainitsee psyykkisen yhteydessä, että ”Se on aina privaattia, so. oman psykosomaatti-

sen kokonaisuuden sisällä ja vain sille itselleen” (Rauhala, 1992, 65). Kehon toiminnoilla ei hänen ajattelussaan ole siis sellaista suoraa ilmaisevuutta, joka ei tarvitsisi tajunnallisuutta välittyäkseen. Jostain syystä hän ei ole halunnut tarkemmin tarkastella kehon eleiden ilmaisevuuden merkitystä (Rauhala, 1987, 291). Silti uskoakseni meille monelle on tuttu tilanne, jossa esimerkiksi surevan ystäväemme näkeminen saa ensi hetkessä spontaanisti meidänkin silmämme vettymään. Keho on reagoinut toisen ilmiäsuun välittömästi ennen kuin tiedostamme toisen tilanteen saati tiedämme siitä mitään. Sellainenkin lienee monelle tuttua, että metrossa ajatuksiinsa vai-puneena huomaamattaan astuu metron ovesta ulos ja seuraa kulkevaa ihmismassaa sen kummemmin tiedostamatta omaa toimintaansa. Nämä ovat esimerkkejä siitä, että jokin merkityksellisyys välittyy meille niin toisen kehon ilmeistä, asennoista, liikkeistä ja toimista kuin ympäristön luonteesta välittömällä, tiedostamattomalla tavalla.

Edellä mainittua näkökantaa puoltaa nykyään esimerkiksi viimeaikoina paljon huomiota saanut peilisoluteoria ja fenomenologian alueellakin pohdittu empatian kysymys (ks. esim. Hari, 2007; Parviainen, 2006). Fenomenologi Shaun Gallagher luonnehtii asiaa lyhyesti toteamalla muun muassa, että ihmisten välillä on motorista resonanssia: toisen ihmisen toimintojen näkeminen aktivoi automaattisesti samoista liikkeistä vastaavan hermostojärjestelmämme. Hän toteaa myös viimeaikaisen tutkimuksen osoittaneen, että havaitsemme toisen tunteita minimaalistakin informaatiota välittävistä liikkeistä ja että tunteiden merkitys syntyy kehollisessa vuorovaikutuksessa. Laajemmin ymmärrettynä tämä liittyy fenomenologiseen näkökantaan, jonka mukaan toisen ihmisen intentiot ja tunteet ilmenevät heidän kehollisessa ja kontekstuaalisessa käyttäytymisessään. Voimme havaita heidän elämäntilanteensa värittämän toiminnallisen intentionaalisuuden luonteen ja välittömästi hahmottaa heidän toimiensa välittämän pragmaattisen merkityksellisyyden. Aikomukset, mielentilat ja tunteet eivät näin ollen ole mie-

len sisällä piilossa ja vain sanoin kommunikoitavissa. (Gallagher, 2012, 184, 194, 199.)

Toinen erityinen alue, jonka kanssa tanssijat työskentelevät on kehollinen oppiminen. Tanssintutkija Eeva Anttilan mukaan se on oppimista, joka tapahtuu kehollisuuden mahdollistamana ja rajoittamana (Anttila, 2013). Kehollinen oppiminen osaltaan rakentuu arkipäiväisistä tottumuksista ja osaltaan se on kehon harjoittamisen välityksellä tapahtuva kehollisten taitojen muokkaamisprosessi. Esimerkiksi fenomenologi Timo Klemola on kirjoittanut taitojen oppimisesta yksityiskohtaisesti kirjassaan *Taidon filosofia – filosofin taito* (2004). Hän kuvaa siinä, miten noviisi hyödyntää ensin tietoisesti ohjaten ja kokeillen kehon taipumuksia oppia erilaisia motorisia taitoja ja kasvaa lopulta intuitiiviseen taituruuteen, jossa liikkuminen tapahtuu vailla tietoista päättelyä (Klemola, 2004, 94–95). Tartun seuraavassa yhteen niistä perusteista, joiden varassa kehollisen oppimisen voi ymmärtää tapahtuvan.

Kirjoittaessaan kehon mielekkyydestä Rauhala viittaa Husserlin käsitykseen operatiivisesta intentionaalisuudesta. Rauhala erottaa sen merkityksiin liittyvästä viittaussuhteesta ja tulkitsee termin tarkoittavan erityisesti orgaanisten prosessien sisäistä suuntautumista ja tarkoittamista (Rauhala, 2009, 158). Yhtä lailla Husserlia seuraten ranskalainen ruumiinfenomenologi Maurice Merleau-Ponty tulkitsee operatiivisen intentionaalisuuden sen sijaan viittaavan kehon välittömään, toiminnalliseen ja käytännölliseen suhteeseen maailman kanssa. Hän ajattelee sen selvittävän sitä, miten keho kykenee omalakisesti vailla tietoisuutemme ohjausta vastavuoroiseen toiminnalliseen suhteeseen ympäristönsä kanssa. (Merleau-Ponty, 1995, 137.) Tässä on orgaanisten ja fysiologisten prosessin lisäksi kyse kehon, sen osien ja liikkeiden omalakisesta organisoitumisesta suhteessa johonkin käytännölliseen tavoitteeseen. Eräs esimerkki, jonka Merleau-Ponty antaa, on se, miten hyttysen pistäessä kätemme liikkuu läimäyttääkseen pistokohtaa vailla päättelyämme tai tietoista ohjaustamme. Tarkemmin Merleau-Ponty

luonnehtii operatiivista intentionaalisuutta kirjoittaessaan kehonkaavasta (ransk. *le schéma corporel*). Tämä kaavaa viittaa siihen edellytykseen tai perustaan, jonka mukaan keho voi sovittaa itsensä liikkeillä esimerkiksi tilaan tai muutoin ympäristöönsä muovautumalla ja toimimalla suhteessa siihen. Kehon kaavan voi kuvata olevan ruumiin osien, motoristen taitojen, tottumusten ja havaintojen sisäistä järjestäytymistä, joka vastaa kehon suuntautumisesta maailmaan. Se on Rauhalan termein ensisijaisesti tiedostamatonta kehon tuntumaa ja kiinnittymistä tiettyyn toiminnalliseen ja tilalliseen tilanteeseen. (Johansson, 2004, 135; Merleau-Ponty, 1995, 22, 96, 100, 234; Rouhiainen, 2007, 89.) Se on kehon maailmaan kietoutumista, jossa Heinämaan mukaan ”toiminta hahmottaa tietynlaisen maailman ja tietyllä lailla hahmottunut maailma edellyttää tai odottaa tietynlaisia eleitä, asentoja ja liikkeitä” (Heinämaa, 1996, 84).

Tanssista paljon kirjoittanut fenomenologi Jaana Parviainen selvittää tätä maailmaan kietoutuneisuuttamme toteamalla, että ympäristömme on osa ruumiimme itsesääteilyjärjestelmää. Ollessamme toiminnallisessa vuorovai-
kutuksessa maailman kanssa ja sopeutuessamme siihen kinesteettinen taito, kykenevyys olla toiminnallisessa suhteessa siihen, kehittyy. Tämän prosessin seurauksena syntyy myös kokemustietoa esineiden ja ympäristöjen taktis-kinesteettisestä luonteesta sekä tietoa kehon tuntemuksista ja liikkumisen mahdollisuuksista. (Parviainen, 2006, 27, 75, 76.) Liikkeen fenomenologiaa tunnetuksi tehneen Maxine Sheets-Johnstonen mukaan liikuttaessamme omaa kehoamme suhteessa ympäristöömme opimme tunnistamaan erilaisia liikkeellisiä reittejä ja dynaamisia laatuja, kuten keveys ja raskaus, laajentuminen ja supistuminen tai lähellä ja kaukana. Näitä laatuja hän kutsuu kehollisiksi peruskäsitteiksi, käsitteiksi, joiden varassa operoimme maailmassa ja jotka toimivat ajattelun perustana. (Sheets-Johnstone, 1999, 225, 227.)

Niin totunnainen sopeutuminen uuteen tilanteeseen kuin persoonallisten intentioidemme eteemme suuntaamien mahdollisten toimien kenttä

voivat olla oppimisen lähtökohtia. Merleau-Ponty nimittää sitä kehonkaavan osa-alueetta, joka sallii meidän toteuttaa tuttuja toimia totunnaisesti ruumiiksi (ransk. *le corps habituel*). Se vastaa kykyjä, jotka keho on saavuttanut aiempien toimien ja kokemusten varassa ja jotka ovat spontaanisti sen käytettävissä tämänhetkisissä tilanteissa. Aiemmat kokemukset juurtuvat kehoon praktisena tietona, joka toteutuu toiminnassa. Totunnainen keho on eräänlainen kokemusten myötä kehkeytyvä motorinen muisti tai toiminnallinen kompetenssi. Merleau-Ponty havainnollistaa tätä kuvaamalla konekirjoittajaa, joka ei kysyttäessä kykene kertomaan, missä näppäimistön yksittäiset kirjaimet sijaitsevat mutta joka silti kykenee sujuvasti kirjoittamaan koneella (Merleau-Ponty, 1995, 130, 143–144; 1983, 97–98, 121.) Hän pääättelee, että tottumus on “käsien tietoa, joka on saatavilla vain ruumiillisen ponnistuksen yhteydessä ja jota ei voi formuloida irrallaan tästä ponnistuksesta” (Merleau-Ponty, 1995, 144). Tällainen kehollinen osaaminen siis toteutuu persoonallisen tietoisuutemme ulkopuolella, nähdäkseni kehon mielekkään toiminnan periaatteen mukaisesti. Merleau-Pontyn mukaan kehollinen toiminta yleensäkin toteutuu ennen tiedostamista tai ajattelua. Sen sijaan, että oppiminen olisi valmiin tiedon välittämistä ja sisäistämistä tai pelkän ajattelun tulosta, hänen mukaansa se tulisi ymmärtää toiminnallisena osallisuutena ja avautumisena erilaisiin tilanteisiin, joissa keho soveltaa kyvykkyyttään ja omaksumiaan tottumuksia uusin tavoin näin kehittäen taitojaan. Mutta toisaalta se on myös persoonallisesti valitsemiemme, kuvittelemiemme päämäärien kehollista ratkaisemista, joka mahdollistaa uudenlaisen tavan havaita, ymmärtää tai toimia maailmassa. Oppiminen ja kasvu ovat siten havainnollista, kehollista ja toiminnallista vuorovaikutusta ympäröivän maailman kanssa.

Edellisessä analyysissä keholle annetaan mielekkyyden osalta Rauhalaan verrattuna sellainen lisäpainotus, että se sisältää liikkeellistä ja käytännöllistä suuntautuneisuutta ja järjestäytymistä. Lisäksi tuodaan esiin, että kehon kautta meille välitty toisen ihmisen intentionaalinen orientoituneisuus,

jonkinlainen merkityksellisyys, vailla sen selkeää tietoista kokemista. Näin edellä esitetystä asetetaan keho ja tajunta jatkumolla hieman lähemmäksi toisiaan kuin tulkintani mukaan Rauhala tekee. Samalla tullaan yhtäläillä analysoineeksi kehomuistin perusteita: sitä, että kehon omaksumat taidot kerääntyvät osaksi sen toiminnallista potentiaalia. Rauhala sivuaa edellisiä teemoja siellä täällä kirjoituksissaan, mutta ei erittele niitä yhtä yksityiskohtaisesti kuin tajunnan dynaamista organisoitumista ja sen osa-alueita. Jotkin edellisistä teemoista hän liittyy yksinomaan tajunnallisuuteen huomioimatta niiden kehollista luonnetta. Hän itse asiassa pitää kehon mykkää tai orgaanista viisautta jähmeämpänä kuin tajuntaa ja ajattelee sen vaikeasti muunneltavaksi (Rauhala, 2009, 161). Tanssijan kokemus kehontoimintojen muunneltavuudesta lienee toisenlainen – se on mahdollista, mutta vaatii harjoittamista. Kaiken kaikkiaan Rauhala kyllä tunnustaa, että keho ”muodostaa ikään kuin koordinaatiston, johon muodostuvat merkityssuhteet aina tavalla taikka toisella suhteutuvat. Yksilöllisen identiteetin kehkeytymiselle keho muodostaa konkreettisen rungon. Tähän minätietoisuuden runkoon liittyen koemme esimerkiksi että minua (ei vain kehoa) paleltaa.” (Rauhala, 1995, 100–101.) Olen kuitenkin pyrkinyt tässä kirjoituksessa esittämään painatuksen, jonka mukaan kehon voi ymmärtää myös jatkuvasti muokkautuvana ympäristöönsä sisäisessä suhteessa olevana toiminnallisen kykenevyyden tai toiminnallisen intentionaalisuuden subjektina.

Edellä olen halunnut tuoda erityisesti näkyviin näkökulmia, joita mielestäni olisi syytä asettaa Rauhalan ajattelun kanssa keskusteluun, jotta hänen ihmisen olemassaolon ontologinen ajattelunsa tukisi paremmin kehon liikkeellisyteen liittyvää ihmistutkimusta. Tämä analyysi, joka koskee mielekkyyden ulottuvuuksia ja psyykkisen sijaa kehollisuudessa ja tajunnallisuudessa, jäi minulta väitöstutkimusta tehdessäni tekemättä. Sen ajattelemisen äärelle oli hyvä näin vuosien jälkeen palata. Edelleen haluan painottaa arvostavani Rauhalan työtä ja näen, että se tarjoaa monelle tutkijalle hyviä välineitä tarkastella työnsä epistemologia ja ontologia sitoumuksia. Päätän

tämän kirjoituksen pitkään lainaukseen siitä, miten Rauhala on viimeisimmissä kirjoituksissaan koettanut täydentää näkemyksiään kehollisuudesta:

Kehon kokonaisuus on myös tärkeällä tavalla mukana esittävän taiteen muodoissa, kuten laulussa, soitossa, näyttelemisessä, lausunnassa ja tanssissa sekä muunlaisessakin luovassa tavoitteellisessa toiminnassa kuten urheilusuorituksissa. Näissä yhteyksissä ei kuitenkaan ole enää kyseessä vain pelkkä lihassuoritus tai elintoiminta, vaan myös ihmisen henkinen panos taitona, joka toimii kehollisuudessa ja sen avulla. – – Esittävän taiteen muodossa tajunnan ohjaama kehon toimintojen harjoitus voi tehokkaasti palvella luovaa ilmaisua ja olla siten osatekijänä kulttuurin synnyssä. Kehon muisti on niissä kaikissa mukana takaa- massassa harjoitusten edistymistä ja kumuloituvaa oppimista. (Rauhala, 2005, 38.)

Lähteet

- ANTTILA, E. (2013). *Koko koulu tanssii! Kehollisen oppimisen mahdollisuuksia kouluyhteisössä*. Acta Scenica 13. Helsinki: Taideyliopiston Teatterikorkeakoulu.
- BACKMAN, J. (2009). Lauri Rauhala ihmisen ainutkertaisuuden ajattelijana. Teoksessa L. Rauhala (kirj.), *Henkinen ihminen* (s. 299–367). Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- GALLAGHER, S. (2012). *Phenomenology*. New York: Palgrave Macmillan.
- GALLAGHER, S. & ZAHAVI, D. (2008). *The phenomenological mind: An introduction to philosophy of the mind and cognitive science*. Lontoo ja New York: Routledge.
- HARI, R. (2007). Ihmisaivojen peilautumisjärjestelmät. *Duodecim* 123(13), 1565–73.
- HEINÄMAA, S. (1996). *Ele, tyyli ja sukupuoli: Merleau-Pontyn ja Beauvoirin ruumiinfenomenologia ja sen merkitys sukupuoliyksymykselle*. Helsinki: Gaudeamus.
- JOHANSSON, H. (2004). *Maataidetta jäljittämässä: luonnon ja läsnäolon kirjoitusta suomalaisessa nykytaiteessa 1970–1995*. Helsinki: Like.
- KAUPPILA, H. (2012). *Avoimena aukikierto: opettajan näkökulma kokonaisvaltaiseen lähestymistapaan baletinopetuksessa*. Acta Scenica 30. Helsinki: Teatterikorkeakoulu.
- KLEMOLA, T. (2004). *Taidon filosofia – filosofin taito*. Tampere: Tampere University Press.
- LÖYTÖNEN, T. (2004). *Keskusteluja tanssi-instituutioiden arjesta*. Acta Scenica 16. Helsinki: Teatterikorkeakoulu.
- MERLEAU-PONTY, M. (1983). *The structure of behavior* [1963]. (Käännös A. L. Fisher). Pittsburgh: Duquesne University Press.
- MERLEAU-PONTY, M. (1995). *Phenomenology of perception* [1962]. (Käännös C. Smith). Lontoo: Routledge.
- MERLEAU-PONTY, M. (1995). *Signs* [1964]. (Käännös R. C. McCleary). Evanston: Northwestern University Press.
- PAKES, A. (2011). Phenomenology and dance: Husserlian meditations. *Dance Research Journal* 43(2), 33–49.
- PARVIAINEN, J. (2006). *Meduusan liike: mobiiliajan tiedonmuodostuksen filosofiaa*. Helsinki: Gaudeamus.
- PERTTULA, J. (1995). *Kokemus psykologisena tutkimuskohteena: johdatus fenomenologiseen psykologiaan*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- RAUHALA, L. (1987). Onko ruumiilla kieli? *Duodecim* 103(5), 291–295.
- RAUHALA, L. (1993a). *Henkinen ihmisessä*. Helsinki: Yliopistopaino.
- RAUHALA, L. (1993b). *Eksistentiaalinen fenomenologia hermeneuttisen tieteenfilosofian menetelmänä*. FITTY 41, SUFI 8. Tampere: Tampereen yliopiston jäljennepalvelu.
- RAUHALA, L. (1995). *Tajunnan itsepuolustus*. Helsinki: Yliopistopaino.
- RAUHALA, L. (2005). *Ihminen kulttuurissa – kulttuuri ihmisessä*. Helsinki: Yliopistopaino.
- RAUHALA, L. (2009). *Henkinen Ihminen: Henkinen ihmisessä & Ihmisen ainutlaatuisuus*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- ROUHIAINEN, L. (2003). *Living transformative lives: Finnish freelance dance artists brought into dialogue with Merleau-Ponty's phenomenology*. Helsinki: Theatre Academy.
- ROUHIAINEN, L. (2007). Matka paikantuneeseen tilaan: tanssijan, arkkitehdin ja äänisuunnittelijan performatiivisen työn aineksia. Teoksessa O. Mäkinen & T. Mäntymäki (toim.), *Taide ja liike* (s. 83–102). Vaasa: Vaasan yliopiston julkaisuja.
- ROUHIAINEN, L. (2009). Havainnoiva tanssi. *Synteesi* 29(1), 53–64.

- ROUHIAINEN, L. (2011). Fenomenologinen näkemys oppimisesta taiteen kontekstissa. Teoksessa E. Anttila (toim.), *Taiteen jälki: Taidepedagogiikan polkuja ja risteyksiä* (s. 75–94). Helsinki: Teatterikorkeakoulu.
- SATULEHTO, M. (1992). *Elämismaailma tieteiden perustana: Edmund Husserlin tieteen filosofia*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- SHEETS-JOHNSTONE, M. (1999). *The primacy of movement*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- ZAHAVI, D. (2003). *Husserl's phenomenology*. Stanford, CA: Stanford University Press.

Kehittyvä ihminen

– Lauri Rauhalan inspiroimaa käytännön psykologiaa

Tony Dunderfelt

Lauri Rauhala opettajana ja inspiraationa

Lauri Rauhala toimi soveltavan psykologian apulaisprofessorina Helsingin yliopistossa 1970-luvun lopussa ja 1980-luvun alussa. Minulla oli silloin suuri ilo ja kunnia olla hänen oppilaanaan. Häneltä sain hienot tieteelliset perusteet inhimillisen kokemuksen tutkimiseen ja innostuksen kehittää psykologiaa, joka kunnioittaa ihmisen elämänmittaista kehitystä. Silloisen soveltavan psykologian laitoksen eetos – asenne ihmiseen ja tieteellinen metodiikka – suosi luonnontieteellisesti säilytettyä, tilastolliseen analyysiin perustuvaa kvantitatiivista tutkimusta. Rauhala edusti kuitenkin määrätietoisesti fenomenologista, humanistista ja laadullisiin menetelmiin sekä filosofiseen analyysiin perustuvaa tieteellistä ajattelutapaa. Juuri sellaista mitä ehkä useimmat psykologian opiskelijat tulivat psykologian opinnoistaan hakemaan.

Ilman Rauhalan vaikutusta ja innostusta psykologian kehittämiseen en luultavasti olisi pystynyt saattamaan opintojani päätökseen. Sain itse asiassa tehtyä psykologisen gradunikin puhtaasti filosofisena ja laadullisena tutkimuksena. Tämä oli silloin, kuten ehkä nykyäänkin, hyvin poikkeuksellista. Aiheenani oli *Kokemuksellinen ajattelu*, eli tarkastelin miltä ajatteleminen tuntuu ja mikä suhde on ajattelemisen sisältöjen (ajatukset) ja toiminnan (ajatteleminen) välillä.

Yksi mieleenpainuvimmista muistoistani Lauri Rauhalan luennoista oli se kerta, jolloin hän hieman turhautuneella äänensävyllä julisti:

Suljetaan koko psykologian laitos vuodeksi! Mietitään tarkasti psykologisen tutkimuksen perusteita ja aloitetaan sitten opetus täysin uusista lähtökohdista!

Uudelleenarviointiin tulisi siis koko inhimillisen kokemuksen osuus todellisuudessa ja tajunnallisille ilmiöille sopivien (adekvaattien) tutkimusmenetelmien löytäminen. Mitään radikaalia uudelleenarviointia ei silloin kuitenkaan tapahtunut. Valitettavasti tällainen Rauhalan edustama fenomenologinen ja humanistinen psykologian tutkimus on vieläkin melko kehittymätöntä, niin Suomessa kuin itse asiassa maailmallakin. Esimerkiksi Pohjois-Amerikassa, jossa on tuhansia yliopistoja, voi suorittaa psykologian tutkinnon humanistiseen ja fenomenologiseen psykologiaan perustuen alle kymmenessä yliopistossa.

Rauhalan viime vuosisadalla kirjoittamat purevat kritiikit vallitsevaa psykologista tiedekäsitystä kohtaan ovat vieläkin valitettavan ajankohtaisia. Ne ovat mielestäni myös täysin perusteltuja.

Tiedekulttuuri on länsimailla omalaatuisella tavalla vieraantunut ihmisen olemassaolon aidosta ymmärtämisestä. – – Tavallisesti vain kolmannen persoonan eli tutkijan kuvaukset tutkittavan ihmisen kokemuksesta kelpaavat tieteellisen tutkimuksen lähtökohta-aineksiksi. Näin on siitä huolimatta, että myönnetään mahdottomuus tavoittaa toisen kokemusta välittömästi. Tämä merkitsee sitä, että ihminen tutkimuskohteena ei ole omassa aidossa olemassaolon tavassaan mitään, vaan vasta ulkopuolisen tutkijan mittaushavaintojen objektina. Ajallemme luonteenomainen teknotieteellinen ajattelutapa ei voi sietää yksilöllisesti kokevaa persoonaa. Kaiken tutkimisen arvoisen on mahdotava samaan konemallistoon. (Rauhala, 2009, 289–290.)

Tilanne on tosin muuttunut 2000-luvulla hieman paremmaksi, kiitos myös Rauhalan mittavan elämäntyön. Fenomenologinen, etnografinen ja muu laadullinen tutkimus ovat nykyään suosituimpia kuin koskaan ennen moder-

nin tieteen historiassa. Suuri yleisö on myös äänestänyt jaloillaan. Ihmiset kaipaavat käytännöllistä tietoa oman tajuntansa toiminnasta. He kehittävät omatoimisesti itsetiedostustaan ja vuorovaikutustaitojaan kurssien ja kirjojen avulla, riippumatta siitä mitä akateemiset tutkijat tekevät tai sanovat. Myös psykoterapiatutkimuksissa ja muussa hyvinvointitutkimuksessa on alettu ottaa huomioon yksilön raportoimia henkilökohtaisia, luonteeltaan laadullisia, kokemuksia.

Rauhala säilytti koko työuransa ajan toisinajattelijan roolin suomalaisella tiedekentällä. Vaikka hänen lähtökohtansa olivat teoreettisia ja ihmiskäsityksellisiä, hän oli aina myös valmis keskustelemaan psykologian soveltamisesta ihmisten arkiseen elämään. Jussi Backman on hyvin hahmottanut Rauhalan sympaattista mutta samalla järkähtämätöntä lähestymistapaa:

Ani harva, jos kukaan, on kantanut tieteellisen vastarannan kiiken roolin yhtä määrätietoisen kohteliaalla, suopean avarakatseisella ja väsymättömän keskustelunhaluisella tavalla kuin emeritusprofessori Rauhala. (Backman, 2009, 300.)

Itse otin nuorena opiskelijana hyvin tosissani Rauhalan julistuksen psykologian uudelleenarvioimisen tärkeydestä. Olenkin kehittänyt hänen ihmiskäsityksensä inspiroimana melko itsenäisesti useita käytännön psykologian sovellutuksia. Näistä mainittakoon:

- a) Elämänkaaripsykologia, eli näkemys koko elämän jatkuvasta ihmisenä kehittymisestä (Dunderfelt, 2011).
- b) Työhyvinvointia ja itsetuntemusta kehittävä *Mielen hyvinvointitreenit työpaikalla* (MHHT).¹
- c) Uusia näkökulmia parisuhteeseen ja rakkaudelliseen seksuaalisuuteen.²

1 Mielen hyvinvointitreenit työpaikalla (MHHT) kehitetään ja tuoteistetaan yhteistyössä Työsuojelurahaston kanssa (hankenumero 115330) vuosina 2015–16.

2 Enemmän tietoa parisuhteen ja rakkauden kehittämisestä iloiseksi.fi sivustolla ja Dunderfelt, 2014.

Olen toiminut yli 30 vuotta psykologian opetuksen, konsultoinnin ja terapian parissa. Sinä aikana olen kirjoittanut 22 teosta, niiden joukossa oppikirjoja ja tiedostavalle lukijalle tarkoitettuja yleisiä psykologisia teoksia. Julkisissa asiantuntijatehtävissäni olen aina puhunut elämänläheisen humanistisen psykologian puolesta.

Seuraavaksi luon katsauksen psykologian ihmiskäsityksellisiin lähtökohtiin. Kiinnitän myös huomiota Rauhalan esiin nostamiin teemoihin, jotka esiintyvät hänen kirjoituksissaan mutta ovat jääneet vähemmälle huomiolle.

Psykologian ihmiskäsitys

Rauhalan kehittämä niin sanottu monopluralistinen holistinen ihmiskäsitys on hyvä lähtökohta psykologiselle tutkimukselle, joka kunnioittaa subjektiivisuutta ja elämyksellisyyttä. Rauhala hahmottaa ihmisen jatkuvassa kehityksessä olevana yksilöllisenä kokonaisuutena, joka on erottamattomassa vuorovaikutuksessa kaikkien elämäntasojen kanssa.

Ihmisessä on Rauhalan mukaan olemassa kolme fundamentaalisesti erilaista olemassaolon tasoa: tajunnallisuus (psykykinen ja henkinen), keholisuus (fyysinen ja biologinen) ja situationaalisuus (vuorovaikutellisuus ja sosiaalisuus). Mikään ulottuvuus ei ole enemmän tai vähemmän merkittävämpi, eikä mikään näistä ole ensisijainen suhteessa muihin. Ne ovat ylipäätään olemassa vain suhteessa toisiinsa ja muodostavat *situationaalisen säätöpiirin*. (Rauhala, 1973.) Vuorovaikutteinen dynaaminen perustila on tärkeä. Ihminen ei siis ole eloton kappalemäinen eikä muusta todellisuudesta erillään oleva olento. Ihminen elää elämänsä lähtökohtaisesti ja erottamattomasti ankkuroituneena tähän holistiseen kokonaisuuteen.

Rauhalan mukaan tulisi tehdä empiiristen tieteiden työnjako, joka pohjautuu ihmiskäsitysanalyysiin. Aivoja tutkitaan tietyillä erikoistuneilla menetelmillä ja tulosten analyysit tehdään luonnontieteelliseen ajatteluun

pohjautuen. Nämä menetelmät ja niihin liittyvä ajattelutapa eivät Rauhalan mielestä sovellu ihmisen kokemuksellisuuden tutkimiseen. Hyvää kokemuksellista dataa saadaan haastattelu- ja muilla laadullisilla menetelmillä. Toisaalta joidenkin ihmisten yksilölliset kokemukset eivät riitä, kun mietitään sosiaalisia ja yhteiskunnallisia uudistuksia. Silloin on ymmärrettävä yhteiskunnan vuorovaikutuksellinen luonne. Kaikilla olemassaolon tasoilla riittää siis tutkittavaa. Tutkimus tehdään menetelmillä, jotka sopivat tämän tietyn ulottuvuuden luonteeseen. Kaiken perustana tulisi olla tarkoin tehty ontologinen ihmiskäsityksellinen analyysi.

Rauhalan kolmikantamalli, jonka nimeän leikillisesti ”psykologian pyhäksi kolminaisuudeksi”, on kestänyt hyvin aikamme nopean kehitysvauhdin. Tästä mallista on tosin loppujen lopuksi käyty melko vähän tieteellistä keskustelua. Luonnontieteellinen ja yhteiskunnallinen ajattelutapa on vieläkin vallalla psykologiassa. Toisaalta puhutaan nykyään yleisellä tasolla (lehtiartikkelit, julkilausumat, mietinnöt) ihmisestä tottuneesti psyko-fyysis-sosiaalisena kokonaisuutena. Näin tapahtuu esimerkiksi terveydenhuollossa, organisaatiopsykologiassa ja opetuksessa. Rauhalaan viitataan näissä yhteyksissä ohimennen, mutta yleisestä keskustelusta puuttuu ihmisenä toteutumisen tarkka ja syvälinen ”rauhalalainen” analyysi.

Itse pidän monopluralistista holistista ihmiskäsitystä erinomaisena perustana sekä psykologiselle tutkimustyölle että psykoterapian ja käytännön psykologian kehittämiseksi. Seuraavaksi hahmotan käytännön psykologisia sovellutuksia, jotka kumpuavat Lauri Rauhalan elämäntyöstä. Vaikka Rauhala keskittyi varsinkin viimeisissä kirjoituksissaan situationaalisen säätöpiirin kokonaisuuteen, tarkastelen nyt lähinnä vain ihmisen tajunnallisuutta. Holistisen ihmiskäsityksen muut ulottuvuudet jäävät vähemmälle huomiolle.

Tajunnan tutkiminen

Ei ole mitään syytä väheksyä yksilöllistä kokemuksellisuutta. Se, minkä nimeämme juhlallisesti *todellisuudeksi*, ilmenee meille ihmisille monella tavalla, myös *subjektiivisena* kokemuksena. Tajunta on siis totta. Se on yhtä totta kuin esimerkiksi aineellinen mutta eri tavalla. Juuri subjektiivisen tajunnan ominaislaatu ja sen suhde todellisuuden muihin ulottuvuuksiin on Rauhalan elämäntyön keskipisteessä. Tajunta on hänen mukaansa merkittävä omaa lainmukaisuuttaan seuraava ontologinen kategoria. Se on myös keskeisen tärkeä ilmiö yksilön omassa arkisessa elämässä. Jokainen ihmisenhän tarkastelee maailmaa ensisijaisesti oman tajuntansa niin sanottujen merkityshorisonttien kautta. Tajunnallisuus muodostuu Rauhalan mukaan merkityssuhteista ja tajunnallisuuden luonne tai ominaislaatu on niin sanottua mielellisyyttä. Aineellisen olemassaolon luonne on esimerkiksi konkreettista, käsin kosketeltavaa materiaa ja se muodostuu muun muassa atomeista, soluista, aineenvaihduntaprosesseista, lihaksista ja luista.

Tietystä aiheesta (jokin objekti, tapahtuma, toinen ihminen, omat reaktiot) tarjoutuu ihmisen tajunnalle jokin elämys, mieli. Elämys kantaa sisällään merkityksellisyyttä, riippumatta siitä onko se tunnearvoltaan epämiellyttävä, miellyttävä tai melko neutraali. Myös siis ”huonot” ja ”pahat” kokemukset ovat merkityksellisiä. Ne kaikki liittyvät yhteen tajunnan historiallisten kerrostumien kanssa ja joutuvat näiden aikaisempien merkitysten (horisonttien) vastaanottamiksi ja tulkitsemiksi. Merkityssuhteet ja niiden muodostamat merkityssuhteiden ”kimput” vastaavat sitä, mitä kognitiivisessa psykologiassa nykyään nimetään termeillä *skeema* tai *skripti*. Tajunnan merkitykselliset ”rakennuskappaleet” Rauhala nimeää yleisen fenomenologisen näkemyksen mukaisesti *noemaksi* ja mielen intentionaalinen, kohteeseen suuntautuva liike on luonteeltaan *noeettista*.

Seuraavassa kaaviossa sovellan omaa näkemystäni, jossa tilanteen sijasta puhun ihmisen sosiaalisesta ulottuvuudesta. Tämä siitä syystä, että näin

saadaan tarkastelun kohteeksi myös yhteiskunnalliset rakenteet ja laitokset, juridiset sopimukset ja säännöt sekä ihmisten välinen neuvotteleva vuorovaikutus. Näiden olemassaolo ei nouse Rauhalan kolmikannassa yhtä selvästi esiin kuin tässä.

Kuvio 1. Ihmisen kolme perusolottuvuutta.

Intentionaalisuuden olemus

Useimmat merkityssuhteet ovat siis intentionaalisia, eli ne viittaavat aktiivisesti johonkin itsensä ulkopuolella. Kokemukset ovat yleisesti kokemusta jostakin. Ihminen tahtoo, toivoo, uneksii ja pyrkii lähes koko ajan johonkin. Tajunnan toiminta on siten pääsääntöisesti intentionaalista ja *teleologista*, eli se suuntautuu jonkin asian loppuun saattamiseksi tietyn odotusarvon mukaisesti. Luonnossa ei oleteta olevan merkityksellisyyttä ja teleologista tavoitteellisuutta. Atomit eivät *pyri* liittymään toisiinsa, kvasaarit eivät *pi-ruuttaan* räjähtelee eikä lintu *suunnittele* omia hautajaisiaan. Mutta ihmi-

nen tavoittelee ja ihminen pyrkii luomaan merkityksellisiä kokonaisuuksia. Näin ihmistieteiden lähtökohdat ovat erilaisia kuin luonnontieteiden lähtökohdat.

Monille on ehkä jäänyt huomaamatta, että Rauhala (2009, 157–159) puhuu kahdesta tai jopa useammasta intentionaalisuudesta. Tämä on mielestäni hyvä lähtökohta ja rikastuttaa näkemystämme ihmisen monitasoisuudesta.³

Intentionaalisuus terminä on perinteisesti ollut fenomenologisten filosofien omaisuutta. Termi sopii, laajasti ymmärrettynä, myös psykologiaan, sillä ihmisen arkinen toiminta on täynnä aikomuksia, tavoitteellisuutta ja merkityksellisyyttä. Tämä ”tavoitteellinen toiminta” on kokemuksena eisanallinen. Sitä voisi kuvata ”suuntaavana tajunnallisena toimintana”, joka nousee esiin yksilön tajunnassa. Ihminen haluaa, kaipaa, tarvitsee ja tahtoo, ennen kuin hän tarkasti osaa ilmaista, mitä hän haluaa ja kertoa kognitiivisen selkeästi, millä tavalla hän aikoo saada tavoitteensa toteutettua. Intentionaalisuus on kuitenkin lähes poistunut psykologien kielenkäytöstä ja sitä tutkitaan lähinnä filosofian ja tietoisuustutkimuksen piirissä. (Jossa käydään lähes loputtomalta tuntuvaa vääntöä termin määrittelystä ja tarkoituksesta.) Rauhalan ihmiskäsityksen kautta intentionaalisuus voisi saada uuden renessanssin myös psykologiassa.

Luonnontieteellisen taustan omaava tutkija, joka kieltää merkityksellisuuden olemassaolon maailmassa on tässä kieltämisen aktissaan jo käyttänyt

3 Professori Walter J. Friedman (University of Californiasta, Berkeley) ilmaisee saman asian seuraavasti (www.scholarpedia.org/article/Intentionality): ”Researchers -- use the term intentionality but with different meanings. Among materialists, surgeons use it to denote the biological process of healing by which a wound closes and the body re-establishes its integrity. Psychologists use it to denote purpose, commonly conflating it with motivation. Lawyers use it to denote the planning of an action and conceive the motive as the reason for an action given by or imputed to a perpetrator, who can be convicted for intent but not for motive, as in hate crimes. Functionalists and analytic philosophers use it to denote the relation between the symbol and what the symbol represents: a thought, belief or feeling is about something, hence the synonym ‘aboutness.’”

merkityksellisyyttä! Eli etsiessään vastausta elämän suuriin peruskysymyksiin hän päätyy siihen, että mitään merkityksellisyyteen tai intentionaalisuuteen viittaavaa ei löydy luonnosta tai aineellisista prosesseista. Vaikka hänen päätelmänsä on negatiivinen, koko tämä hänen tajunnallinen ajattelun prosessinsa on vääjäämättä sisältänyt merkityksellisyyteen pyrkiviä intentionaalisia akteja. Huomaamattaan hän siis, yhtenä luonnon tai elämän ilmentymänä, on toiminut intentionaalisesti.

Useilla ihmisillä, niin tutkijoilla kuin maalikoillakin, on tajunnassaan jotain, mitä olen kutsunut ”ajattelun sokeaksi pisteeksi”. Kuten silmän näkökentässäkkin on sokea piste, ihminen ei huomaa, että intentionaalisuutta kumoava päätelmä on tehty intentionaalisuuteen perustuvalla ajattelulla! Itse asiassa se, minkä hän luulee olevan tieteellisesti pätevä lopputulos, osoittautuikin olevan vääristä lähtökohdista tehtyä epätieteellistä pohdintaa. Emme yksinkertaisesti pärjää ilman intentionaalisuutta ja tajunnan merkityksellisyyttä, kun haluamme ymmärtää ihmistä ja tutkia hänen ainutlaatuista, yksilöllistä suhdettaan maailmaan. Seuraava esimerkki, jota myös Rauhala käytti luennoillaan, selventää ihmisen tutkimisen perusasetelmaa.

Esimerkki: Juokseva mies

Näemme hyvin pukeutuneen miehen juoksevan kadulla. Jos hänellä olisi päällään fysiologisia mittausvälineitä, saisimme erinomaista dataa hänen hermojärjestelmänsä toiminnasta. Mutta nämä eivät ikinä pysty sellaisenaan selittämään, miksi hän juoksee eikä kävele ja minne hän on menossa. Tästä saamme tarkempaa tietoa pysäyttämällä hänet ja kysymällä, mistä sosiaalisesta tilanteesta hän on lähtenyt ja minne hän on menossa.

Nyt voi kuitenkin olla niin, että hän ei halua kertoa tai aavistamme, että hän kertoo jonkun valheen. Hän sanoo menevänsä juhliin, mutta ehkä tämä ei ole hänen todellinen intentionsa. Ehkä hän on varas-

tanut hienon puvun ja pyrkii nyt puvun omistajaa pakoon! Syvempi tietämys ja ymmärrys ihmisestä syntyvät, kun voimme tutustua tarkemmin ja ajan kanssa hänen tajuntansa merkityssuhteisiin.

Sekä valhe että totuus ovat molemmat merkityssuhteita, eikä niitä aina voi erottaa vaikkapa kyselemällä. Sosiologiset ja fysiologiset tutkimusmenetelmät eivät yksinkertaisesti riitä toisen ihmisen yksilöllisten kokemusten tutkimiseen. Emmekä ikinä voi tutkia ihmisen yksilöllisyyttä samalla tavalla objektiivisesti kuin selvitämme hänen aivotoimintaansa. Ihmisen merkityssuhteet ovat kaiken lisäksi erilaisia erilaisten ihmisten kanssa ja merkityssuhteiden kokonaisuus on alati muuttuvassa dynaamisessa tilassa koko elämän ajan. Näin ymmärrettynä subjektiivisuus ei kuitenkaan ole tutkimuksen rasite, joka pitää tieteen nimessä poistaa, vaan kiehtova ja oleellinen osa elämää ja todellisuutta. Vain situationaalisen säätöpiirin huomioiminen ja ihmisen monimuotoisen intentionaalisen toiminnan mukaan ottaminen tekee psykologisesta tutkimuksesta todella ilmiönmukaista (empiiristä) ja sitä myöten tieteellistä.

Kokemuksen dynaamisuus

Lähdemme siis siitä, että tajunnallisuus on yksi todellisuuden ulottuvuus. Se on yksi tärkeä tapa, jolla elämä ilmentää itseään. Tajunta rakentuu merkityssuhteista ja on yksilöllisen kokemuksellisuutemme kokonaisuus. Siinä vallitsee pääsääntöisesti jatkuva kohteeseen tähtäävä intentionaalisuuden liike.

Usein saa kuulla, että Rauhalan kirjoittaa vaikeaselkoisesti. Monet ihmiset, jotka haluavat sisällyttää ihmiskäsitykseensä subjektiivisuutta ja elämyksellisyyttä, kokevat Rauhalan tekstit liian ”filosofisina” ja abstrakteina. Voi olla vaikea löytää silta tarkan analyysin paljastamien mielellisten rakenteiden ja arkisen elämän välillä. Tämä on varmaan yksi syy, miksi Rauhalan

fenomenologiset näkemykset eivät ole saaneet niin suurta suosiota, kuin mitä ne oikeasti ansaitsevat. Lauri Rauhalan tapa kirjoittaa ja käyttää sanoja ja teoreettisia termejä voivat myös luoda lukijalle sen mielikuvan, että tajunta on jotenkin eloton ja liikkumaton filosofis-abstraktinen kokonaisuus. Kuitenkin hänen kirjoituksissaan on tarkemmin luettuna hyvin dynaaminen ja kokemuksellisen elävä vire. Tässä pari esimerkkiä:

Merkityssuhteiden mielellisen jäsentymisen prosessi on alituudessa uudeksi tulemisen tilassa, eikä sen kulkua mikään syy–vaikutus-kaavion mukainen tarkastelu voi tavoittaa. (Rauhala, 2009, 101.)

Tämän (situationaalisen) vastavuoroisuuden johdosta ihminen on jatkuvasti toiseksi tulemisen tilassa. (Rauhala, 2009, 156.)

Tajunta voidaan siis nähdä paitsi filosofis-abstraktisena rakenteena myös alati ”tulemisen tilassa” olevana funktionaalisdynaamisena, elävänä kokonaisuutena. Tajunnan elävyyttä ja liikkuvuutta voi olla vaikea ymmärtää siksi, että normaalissa olotilassamme koemme, että maailma ja me sen mukana olemme suhteellisen samanlaisia tänään ja eilen. Useat ihmiset kokevat myös, että oma itse on erillään muusta maailmasta: ”Minä olen tässä, ja tuo puu tai tuo tuoli on tuolla minusta erillään.” Emme kovin helposti rekisteröi hitaasti tapahtuvia muutoksia ja elämänprosesseja, emmekä suoraan näe ja koe situationaalista säätöpiiriä. Erillisyyden ja staattisuuden kokemus perustuu kuitenkin suhteellisen *naïivin realistiseen* todellisuuskäsitykseen.

Esimerkiksi oma keho on jatkuvassa kompleksisessa muuttumisen, syntymisen ja kuoleamisen elävässä prosessissa. Kaikki tämä tapahtuu yleensä arkitajunnan tiedostamiskynnyksen takana tai alla. Se ruoka, minkä aamulla söin, on juuri nyt tätä kirjoittaessani huikeiden pilkkovien ja rakentavien dynaamisten ja kompleksisten aineenvaihduntaprosessien alaisena. Myös tämä arkitajunta, joka vaikuttaa olevan suhteellisen vakaa juuri nyt, on todellisuudessa jatkuvassa luovan muotoutumisen tilassa. Kaikki se, mitä näen ja koen, integroituu paraikaa siihen aineistoon, jonka olen sisäistänyt

elämäni aikana. Kirjoittaminen, lukeminen, ajatteleva, tunteminen, aistiminen ja toimiminen vaativat todentuaakseen käsittämättömän monimutkaisen ja alati liikkeessä olevien dynaamisten prosessien kokonaisuuden.

Tämän laajemman käsityksen ymmärtämistä voi helpottaa, jos ajatella, että oma sisäisytemme on eritasoinen, monimuotoinen. Meillä on tämä ”pistemäinen” tajuntamme keskikohta, joka ottaa vastaan ajankohtaisia informaatiota ja sitten meillä on muita kokemuksellisia ulottuvuuksia. Seuraavan yksinkertaisen harjoituksen avulla voi ymmärtää, että sisäisytydessämme on ainakin kolme erilaista ”avaruutta”, jotka kaikki ”tuntuvat” hieman eri tavalla.

Esimerkki: Hyväksyvä läsnäolo

Istu hetkeksi alas, hengitä pari kertaa rennosti ja sulje silmäsi, jos se tuntuu mukavalle. Tunne, miten takamus painautuu tuolia vasten, miten lämpö tuntuu eri puolella kehoa (jaloissa, mahassa, käsissä, suussa) ja päätä tehdä seuraava hyväksyvä läsnäoloa kehittävä harjoitus. Tarkoitus on tehdä havainnot omasta sisäisytydestä mahdollisimman vähällä arvioinnilla, selittelyllä tai analysoimisella. Yksinkertaisesti havainnoida (vanhaa ilmaisua käyttäen ”appersoida”, engl. *apperceive*), mitä omassa sisäisytydessä tapahtuu.

Ensimmäiseksi tunne oma kehosi ikään kuin sisältäpäin. Miltä jalat tuntuvat, kun ne koskettavat maata, miltä vaatteesi tuntuvat iholla, miten ilma tulee sisään nenäsi kautta, miten se kiertää kehossasi ja miltä tuntuu, kun hengität ulos. Tämä on sinun kehollinen tuntumasi, 1. sisäisytytesi.

Seuraavaksi luo kuva omasta kodistasi. Voit ajatella, että katsot taloasi tai huoneistoasi ulkoapäin. Sitten avaat oven, tunnet mielikuvissasi, miltä ovenkahva tuntuu, astut sisään ja aistit tuoksut ja ilmapiirin. Sitten katso mahdollisimman elävästi ja värikylläisesti, minkälaisia

esineitä sinulla on vaikkapa makuuhuoneessasi. Mitä näkyy ikkunas-
ta, minkä väriset verhot, minkälainen matto ja miltä tuntuu astua
paljain jaloin sille. Tämä on 2. sisäisyytesi, oman mielen sisäinen ta-
junta. Huomaa, mikä ero on tuntea juuri nyt kehosi sisältäpäin tai
sitten luoda mielikuvia muistoihin perustuen ja elää niissä.

Istu vielä rauhassa silmät kiinni ja poista nyt kaikki mieleen tulleet
muistikuvat. Istu hetken ”tyhjällä tietoisuudella”, eli ole vain tietoinen
omasta tietoisestasi ja hereillä olevasta olemuksestasi. Jos jotain tulee
mieleen niin anna sen tulla, hyväksy sen läsnäolo ja anna sen sitten
mennä pois, haihtua tajunnastasi. Tämä sisäinen valveilla olo, ilman
kehollisia tuntumia tai tietoisia mielikuvia, on sinun 3. sisäisyytesi.

Hetken päästä avaa silmäsi ja jatka päiväsi. Silloin taas alat ottaa yh-
teyttä muihin ihmisiin, fyysisiin esineisiin ja ympärillä olevaan luon-
toon. Olet poistunut oman tajuntasi piiristä ja liikut nyt laajemmin
omassa situationaalisessa säätöpiirissäsi.

Tämän yksinkertaisen harjoituksen avulla selviää, että tajuntamme on jat-
kuvassa liikkeessä ja että meillä on myös mahdollisuus tarkastella oman ta-
juntamme sisältöjä. Varsinkin kokemukset 1. ja 2. sisäisyydessä muuttuvat
koko ajan, kun liikumme, ajattelemme ja tunnemme. 3. sisäisyys on ikään
kuin se tyhjä tajunnan pinta, jonka päällä kokemukset piirtyvät. Tällaiset
empiiriset havainnot vievät meidät tajunnan seuraavalle tarkasteluasteelle.
On aivan vastaansanomaton, että emme pärjää vain yhdellä tajunnan ulot-
tuvuudella. Myös Lauri Rauhala oli hyvin tietoinen siitä, että tarvitsemme
ainakin kaksi tajunnan ”osastoa”, jotta voisimme totuudellisesti hahmottaa
ja tutkia inhimillistä kokemusta.

Psyykkinen ja henkinen

Rauhala (2009, 14–56) on luonut erinomaisen katsauksen länsimaisten ja itämaisten filosofioiden henkisyyttä koskeviin perinteisiin. *Henkisyys* termin historiallista ja kielellistä tarkastelua ei siis tässä ole syytä tehdä. Käyn vain läpi joitakin perusnäkökulmia, jotka voivat ratkaisevalla tavalla auttaa meitä ymmärtämään ihmistä paremmin.

Tajunnan kaksi mielellistä toimintatasoa ovat Rauhalan mielestä psyykkinen ja henkinen. Henkisyys perustuu siihen yksinkertaiseen huomioon, että voimme tarkastella oman mielemme noemaattista sisältöä, eli omia ajatuksiamme, mielikuviamme, tunteitamme ja muita tajunnallisia kokemuksiamme. Tämä *itse-tietoisuuden* perustaito, joka johtaa parhaimmillaan elämää rikastuttavaan *itseohjautuvuuteen*, on Rauhalan mielestä riittävä peruste henkisyiden toteamiseen. Toinen henkisyiden peruslähtökohta on *käsitteet ja ideat*. Esimerkiksi kolmion käsite (henkinen ymmärrys) liikkuu eri todellisuuden tasolla kuin mielikuva jostain tietystä kolmiosta (psyykkinen) sekä itse käsin kosketeltavasta vaikkapa puusta tehdystä kolmiosta (aineellinen esine). Rauhala (2009, 125–126) sijoittaa henkiseen ulottuvuuteen myös ihmisen *arvotajunnan* sekä *eettisyyden* ja *esteettisyyden* kyvyt.

Henkisyydellä Rauhala ei siis tarkoita minkäänlaista uskonvaraista hengellistä toimintaa. Henkisyys ei hänelle ole situationaalisen säätöpiirin yläpuolella leijuvaa universaalista usvaa. Sen toteamiseen ei myöskään vaadita mitään erityislahjakkuutta tai uskoa, sillä se on fundamentaalisesti olennainen tekijä jokaisen ihmisen tajunnallisuudessa. Rauhalan ystäväpiiriin kuului monta henkilöä, jotka edustivat uskonnollista tai spirituaalista maailmankatsomusta, kuten filosofi Sven Krohn. Ainakin virallisissa kirjoituksissaan Rauhala kuitenkin katsoi, ettei situationalisesta säätöpiiristä erillään olevaa hengellisyyttä, uskonnollisuutta tai ”taivaisten valtakuntaa” ole olemassa. Rauhala suhtautui toki hyväksyen tällaiseen ihmisen transsendenssin kaipuuseen. Hän viittaa usein henkisen toiminnan ja uskon-

nollisten kokemusten tärkeyteen, mutta pitää niitä visusti tajunnan yhtenä ilmenemismuotona.

Vaikka Rauhala ei halunnut sitoutua hengelliseen tai spiritualistiseen ajatteluun, hänen kirjoituksissaan on kuitenkin kiinnostava tajunnallisuutta laajentava vire, joka ehkä monilta jää huomaamatta.

Läpi koko länsimaisen filosofian historian on asiaa hieman eri tavoin käsitteellistäen puhuttu ihmisen noettisesta potentiaalista. Se voidaan käsittää juuri tajunnallisuuden alkumuodoksi, jossa on annettu elämyksellisyys kykyä kokea asioita mielellisinä sisältöinä. Tämä potentiaali voidaan tajunnan rakenteen analyysissä käsittää aluksi sisällöllisesti tyhjänä. – – Fenomenologiassa tämä sisältöjä ilmentävä potentiaali nimetään termillä noesis ja mielellinen reaalisisältö termillä noema. (Rauhala, 2009, 161.)

Voidaan kuitenkin ajatella, että kokemiskapasiteetti (noettinen potentiaali) on yleisinhimillisenä mahdollisuutena olemassa ilman sisältöjäkin. (Rauhala, 2009, 286.)

Näin tajuntamme on jatkuvassa tulemisen tilassa, ja siinä on jatkuvasti noettista syntyminen ja kehittymisen *mahdollisuutta*. Tulemisen tila ilmenee aluksi ihmisen tarkastelulle ”tyhjänä”, sillä siihen ei vielä ole ilmennyt noemaattista sisältöä. (Vrt. edellisen harjoituksen 3. sisäisyyteen, jossa kohdattiin tajunnallisen olemisen perustila. Siinä perustilassa ei ole havaittavia sisältöjä, vain olemassaoloa.) Vastaavalla tavalla meillä on luonnossa potentiaalista energiaa esimerkiksi tulessa. Se valjastetaan aktuaaliseksi energiaksi tuulivoimalassa ja lähetetään sähköverkkoja pitkin kotiimme energiaksi, jonka nimeämme sähköksi. Tästä saamme esimerkiksi valaisinjärjestelmien kautta valoa pimeiden iltojemme iloksi.

Voimme siis analogisesti ajatella, että löytyy menetelmiä, joilla ihmisessä olevaa henkisen kasvun potentiaalia saataisiin esiin. Meditaation katsotaan perinteisesti olevan tällainen menetelmä. Rauhala (1992) kiinnostiikin me-

ditaatiosta ja kirjoitti siitä hyväksyvään sävyyn jo 1970-luvulla. Meditaatio ei hänelle ollut mitään mystiikkaa tai kaipuuta pois tästä arkisesta maailmasta. Yksinkertaisesti se on tapa ja taito toimia oman tajuntansa sisältöjen kanssa ja kehittää omaa inhimillistä (noeettista) potentiaaliaan. Tästä tajunnan mittaamattomasta laajuudesta, potentiaalisesta intentionaalisesta tulemisen tilasta ja alati dynaamisesta liikehdinnästä Rauhala löytää yhden merkittävän kiintopisteen: ihmisen ainutlaatuisen yksilöllisyyden. Tämä antaa meille aihetta tarkempaan tarkasteluun.

Yksilöllinen ihminen

Harjoittamalla empirisessä minässä yhä syvenevää itsetiedostusta tavoitetaan varsinainen minä, ydinminä tai itseys. (Rauhala, 2009, 81.)

Rauhala nousee esiin oman aikamme suurena yksilöllisyyden puolestapuhujana. Onhan hän useasti kirjoittanut ja keskusteluissa väsymättömästi painottanut, että *jokaisen ihmisen kokemus on ainutlaatuinen*. Se siis ei johdu Rauhalan mielestä mistään ylimaallisesta hengellisestä minuudesta, vaan nimenomaan situationaalisen säätöpiirin toiminnasta. Ihmisellä on jatkuvasti muuttuva suhde aineelliseen ja sosiaaliseen todellisuuteen, mikä synnyttää uusia merkityssuhteita. Nämä merkityssuhteet (skriptit) asettuvat suotuisaan tai epäsuotuisaan mielelliseen suhteeseen tajunnassa olevien historiallisesti edeltävien merkityssuhteiden kanssa.

Rauhala puolustaa siis hienosti länsimaisen tasa-arvoisen ja demokraattisen yhteiskunnan peruspilaria: *ihmisen yksilöllisyyttä*. Kuitenkin hän analysoi yllättävän vähän tarkalleen, mitä tämä ihmisen ”minä” tai ihmisen ”yksilöllisyys” oikeastaan on ja miten se toimii. Miten ihmisen minuus kehittyy lapsuudessa, miten kehitys mahdollisesti jatkuu läpi koko elämän, mistä ihmisen yksilöllisyys loppujen lopuksi muodostuu ja tarkalleen miten sitä voidaan kehittää? Näistä tyypillisistä persoonallisuuspsykologian ja

kehityopsykologian keskeisistä teemoista Rauhalalla on suhteellisen vähän sanottavaa. On hienoa ja todella tarpeellista, että ihmisen ainutlaatuisuutta painotetaan filosofisella ja ihmiskäsityksellisellä tasolla. Psykologina kaipaa kuitenkin tarkempaa ja hieman käytännönläheisempää otetta ihmisen yksilöllisyydestä. Itse olen kehittänyt yksilöllisyyden tarkastelua seuraavalla tavalla:

Kielenkäytössämme on monen monta sanaa, jotka kaikki omalla tavallaan viittaavat ihmisen ”minään”. On ilmauksia kuten yksilöllisyys, persoona, ego, identiteetti, sisäinen minä, korkeampi minä, ainutlaatuinen minä, varsinainen minä, empiirinen minä. Tämän lisäksi puhutaan vielä ihmisen psyykestä, hengestä, sielusta tai ydinolemuksesta. Näitä kaikkia termejä ei ole helppo sovittaa yhteen kokonaiskäsitykseen. Seuraavassa on mielestäni hyvin perustelu kokonaisuus.

Idea on se, että *persoonallisuus* on ylätermi, joka siis kattaa koko ihmisen fyysisen, sosiaalisen, psyykkisen ja henkisen kokonaisuuden ja kaikki siinä havaittavissa olevat kokemukset ja ilmiöt. Jokainen ihminen on siis ainutlaatuinen persoonallisuus. Persoonallisuuden sisällä meillä jokaisella on monta eri minuutta. Ehdotan, että kaikki nämä minuudet muodostavat yhden ”systemin”, yhden *minän säätöpiirin*. Situationaalisessa säätöpiirissä käsitellään lähinnä ihmisen suhdetta aineelliseen ja kulttuuriseen ympäristöön. Minän säätöpiirissä ihminen kohtaa oman tajunnallisen sisäisyytensä kaikkine ulottuvuuksineen.

Minän säätöpiiri

Kuvaan ensin persoonallisuuden kokonaisuutta ja sitten katsomme joidenkin esimerkkien valossa, miten ihminen liikkuu oman minän säätöpiirinsä sisällä ja mitä hyötyä tällaisesta tarkastelusta voisi olla.

Kuvio 2. Ihmisen persoonallisuus ja minuuden eri ulottuvuudet.

Fyysinen minä. Olemme kaikki eripituisia ja erikokoisia. Meillä on ihmeellinen anatominen ja fysiologinen kokonaisuus, joka kulkee mukamme kaikkialle minne menemme. Fyysinen minämme käsittää kaiken aineellisen, jota voimme käsin koskettaa ja erilaisilla luonnontieteellisillä laitteilla mitata ja tutkia. Kehomme on osa luomakuntaa ja toimii samojen periaatteiden mukaan kuin luonto ja aineellinen universumi. Fyysinen minämme näkyy selvästi ulospäin, kun taas persoonallisuutemme muut ulottuvuudet toimivat syvemmillä sisäisyydessämme. Fyysiseen minään kuuluu myös yksilön suhde omaan aineelliseen kehoonsa, hänen niin sanottu *kehonkuvansa* eli suhde omaan kehollisuuteensa.

Rooliminä. Jokainen meistä elää paitsi kehossaan ja osana luomakuntaa myös jossakin tietyssä yhteisössä, tiiviiden, monesti huomaamattomien sosiaalisten suhteiden verkossa. Muodostamme oman kuvan itsestämme sen mukaan, missä sosiaalisissa ympyröissä liikumme. Työpaikalla käyttäydymme hieman eri tavalla kuin kotona tai ystävien kanssa. Persoonallisuudessamme on ainakin 6–10 eri roolia, joiden mukaan toimimme elämän eri tilanteissa, esimerkiksi roolit kuten opettaja, äiti, vaimo, sisar, yhdistyksen sihteeri, auttaja ja projektin johtaja.

Rooli ei lähtökohtaisesti tarkoita mitään pahaa tai huonoa. On täysin luonnollista muokata omaa toimintaansa sen mukaan, missä sosiaalisissa

yhteyksissä liikkuu. Toki rooli voi jäädä päälle ja toimimme jossain tilanteessa vanhojen mallien mukaan. Esimerkiksi työkseen opetusta tekevä henkilö alkaa toimia liian opettavaisesti ja kontrolloivasti myös vapaa-aikanaan. Silloin kaverit voivat huomauttaa, että: ”Hei relax vähän, ole oma itsesi, luovu nyt jo siitä opettajan roolista.”

Kulttuuriminä. Olemme myös osa laajempaa kulttuuria ja tiettyä aikakautta. Samaistumme voimakkaasti esimerkiksi suomalaisuuteen ja koemme juuriemme olevan vaikkapa 1980-luvun rock-kulttuurissa. Sen lisäksi persoonallisuudessamme on vaikutteita tietystä maakunnasta (pohjalainen, hämäläinen), kaupunkilaisuudesta (porilainen, mutta ei Nakkilasta) tai jostain kyläkulttuurista (”me tohmajärveläiset olemme todella ahkeraa porukkaa”).

Kulttuuriminän muodostumiseen vaikuttaa myös osallistuminen erilaisiin harrastusryhmiin ja alakulttuureihin. Joku samaistuu koiraihmiseksi, toinen luonnonsuojelijaksi, kolmas italialaisen kulttuurin kannattajaksi. Näillä asioilla voi olla hyvinkin voimakas persoonallisuutta muokkaava merkitys.

Kasvatettu minä. Yleisen kulttuurin lisäksi olemme kaikki sisäistäneet paljon vaikutuksia lähipiiristämme: vanhemmistamme, kasvatusympäristöstämme, koulustamme, kaveriporukoiltamme ja lähisuvustamme. Olemme oppineet heiltä tietoja ja taitoja sekä paljon aatteellisia ja moraalisia oppeja siitä, mitä saa tehdä ja mitä ei saa tehdä, miten pitää olla ihmisenä, jotta saisi huomiota ja suosiota ja mitä tulisi välttää. Kaikesta tästä on muodostunut *minäkuvamme* eli oppimiskokemustemme pohjalta luotu käsitys siitä, minkälainen persoona olemme.⁴

4 Yleinen kulttuuri välittyy tietysti myös kasvatuksen kautta. Ei ole helppoa tehdä rajaa siihen, mihin kulttuurivaikutus loppuu ja kasvatusvaikutus alkaa. Erotan ne kuitenkin kahdeksi eri minuuden tasoksi, jotta ei perheen ja laajemman sosiaalisen vaikutuksen merkitykset puuroutuisivat analyysissä yhteen. ”Minän säätöpiirin” kokonaisuudessa ne kuitenkin vaikuttavat koko ajan toisiinsa.

Kasvatettu minä muodostuu siten lukemattomista opituista malleista eli *skripteistä* (merkityssuhteista), jotka vaikuttavat persoonallisuudessamme läpi koko elämämme. Ne toimivat usein tiedostamattomasti. Emme aina tajua, miten paljon käsityksemme maailmasta, elämästä ja itsestämme riippuvat näiden skriptien, eli opittujen tulkintamallien, toiminnasta. Lapsuus ja nuoruus todella vaikuttavat kauaskantoisesti yksilön persoonallisuuden muodostumiseen.

Temperamentti. Temperamentti on se tyyli ja tapa, jolla reagoimme valitseviin olosuhteisiin ja havaittuihin tapahtumiin. Se on nopea psyykinen reaktio ja liittyy läheisesti ihmisen biologisiin toimintoihin. Perusreaktiotyylit ovat ulospäinsuuntautuneisuus (ekstroversio) ja sisäänpäinsuuntautuneisuus (introversio). (Dunderfelt, 2012.)

Temperamenttireaktiot perustuvat hermo- ja sisäeritysjärjestelmän toimintaan ja näyttävät olevan synnynnäisiä (Keltikangas-Järvinen, 2009). Ne eivät siis ole muodostuneet minän säätöpiiriimme kasvatuksen tai oman valinnan tuloksena. Tosin tapa, jolla ihminen ilmaisee temperamenttiaan, voi muuttua tilanteen mukaan (esimerkiksi sukulaisten seurassa reagoidaan hieman eri tavalla kuin työpaikalla), ja voimme tiettyyn pisteeseen asti tietoisesti ohjata temperamenttireaktioitamme. Temperamentti ilmenee selvästi ulkoisena käyttäytymisenä: puheena, toimintana, eleinä, ilmeinä ja äänensävyinä. Sen alku on kuitenkin sisäisyydessämme, biologisiin reaktioihin perustuvissa nopeissa tajunnallisissa perusreaktioissa. (1. sisäisyys, kts. harjoitusta kolmesta sisäisyydestä.)

Ydinminä. Nykyajattelussa jokainen ihminen on aikuisena yksilöllisesti vapaa tekemään itsenäisiä valintoja ja kantamaan niistä vastuun. Toimintamme lähtee silloin omasta ainutlaatuisesta yksilöllisyydestämme eli ydinminästä. Toki teemme paljon valintoja roolimme ja kasvatuksen kautta tulleiden opittujen malliemme mukaisesti. Kuitenkin on oltava jokin termi, joka kuvaa ihmisen periaatteellista mahdollisuutta tehdä itsenäisiä ja

vapaita valintoja. Vapaassa ja tasa-arvoisessa maailmassa toteutuva yksilöllisyys voidaan kuvata psykologiassa ydinminä-termillä.

Ydinminä on se ulottuvuus persoonallisuudestamme, joka pystyy katsomaan eli havainnoimaan omaa itseään ja tekemään toisin kuin esimerkiksi temperamentti, kasvatettu minä tai yhteiskunnan yleinen mielipide ehdottaa. Ydinminämme avulla pystymme siis kehittämään muita persoonallisuutemme osia, itsenäistymään ja lisäämään itsetuntemustamme. Voidaan sanoa, että ydinminä, varsinainen minä ja ainutlaatuinen yksilöllisyys ovat synonyymeja. Joskus ydinminää sanotaan myös henkiseksi minäksi. Se voisi myös olla sitä, mitä tarkoitetaan kauniilla mutta vanhahtavalla sanalla *sielu*. Miten tahansa sitä nimitetäänkin, minän säätöpiirissä tämä ulottuvuus edustaa ihmisen syvintä ja ainutlaatuisinta aktiivista ydinolemusta.

Kehittyvä ihminen

Tässä on kuvattu ihmisen persoonallisuutta hyvin viitteenomaisesti. Jokainen ulottuvuus vaatisi paljon perusteellisemmän selvityksen. Kuitenkin tällainen hahmotelma antaa meille hyvän perustan alkaa tutkia ihmisen yksilöllisyyttä syvemmin kuin vain puhua yleisinä fraaseina. (”Jokainen ihminen on arvokas.” ”Ole vain oma itsesi.”)

Persoonallisuutemme eri puolet näkyvät joka päivä. Kävelemme päivittäin fyysisellä kehollamme sosiaalisissa ja kulttuurisissa yhteyksissä (kotona, töissä, yhteiskunnassa), toimimme roolienne mukaisesti (opettaja opettaa, insinööri ideoi), kannamme mukanaamme opittua menneisyyttämme (käytämme esimerkiksi oppimaamme lukutaitoa päivittäin) ja pyrimme tekemään ydinminällämme itsenäisiä arvioita ja päätöksiä (mitä on terveellistä syödä, menenkö illalla elokuviin vai jäänkö kotiin) ja reagoimme temperamentillamme yllättäviin tilanteisiin.

Kaikki persoonallisuuden ulottuvuudet toimivat viime kädessä vuorovaikutuksessa toistensa kanssa, yhdessä systeemissä, yhdessä minän säätö-

piirissä. Seuraavaksi yksi esimerkki siitä, miten tällaista kokonaisnäkemystä, joka muodostuu dynaamisista osatekijöistä, voidaan hyödyntää käytännön psykologiassa. Tunteet aiheuttavat paljon sekä teoreettista että käytännöllistä hämmennystä ihmisten parissa. Lähes jokaisessa tämän aikakauden psykologian oppikirjassa kuvataan ainakin kolme erilaista tunneilmaisun tasoa. Yleensä asiantuntijateksti on kuitenkin niin vaikeaselkoisia, että tutkimuksen ydinsanoma jää loppukäyttäjälle, eli suurelle yleisölle, epäselväksi. Tässä on arkikielinen yhteenveto nykyajan tunnetutkimuksen hedelmistä.

Esimerkki: Tunteiden tiedostaminen

Nykyään puhutaan paljon tunteista ja siitä, että pitää olla rehellinen tunteilleen. Tämä on tietysti hyvä asia, mutta tunnekeskustelussa menevät joskus tärkeät termit sekaisin. Tunteiden maailmassa on syytä oppia erottamaan toisistaan 1) tunteet, 2) emootiot ja 3) tunnekäyttäytyminen.

Tunne sinänsä on aina hyvä. Tunne on henkilökohtainen kokemus, joka syntyy lähes automaattisesti, kun havaitsemme jotain tapahtuvan. Jos tapahtuma on tavoitteidemme kannalta mieluisa, koemme positiivisia tunteita. Jos se ei vastaa toiveitamme tai jos ennakoimme, että siitä on meille haittaa, koemme negatiiviseksi nimettyjä tunteita.

Tunnekäyttäytyminen on sitten hieman eri asia. Se tarkoittaa tunnekokemuksesta kumpuavaa ulkoista sosiaalista toimintaa, sanoja, eleitä, ilmeitä ja fyysisistä käyttäytymistä. On täysin hyväksyttävää kokea esimerkiksi ärtymystä. Joskus on kuitenkin hieman mietittävä, millä tavalla ärtymystään näyttää ulospäin ja mitä sanoja käyttää tunnepurkauksensa aikana.

Tämän lisäksi on vielä erotettava tunteet emootioista. *Emootio* on vanhoilla opituilla skripteillä (merkityssuhteilla) tulkittua tunnetta.

Tulkittu tunne jää usein pyörimään mieleemme sen jälkeen kun tilanne, joka laukaisi tunteen, on jo mennyt ohi. Siitä tulee energiaa kuluttava emootio. Tällaiseen emotionaaliseen kokemukseen liittyy selittelyä, turhia uskomuksia, voivottelua sekä itsensä tai toisten ihmisten aiheetonta syytelyä.

Emootioiden ”moottoreina” toimivia uskomuksia, luuloja ja väärinkäsityksiä voidaan kyseenalaistaa ja säädellä. Esimerkiksi vanhemmat ovat hyvästä syytä huolissaan, kun lapsi ei ole tullut luvattuna aikana illalla kotiin. Tunne on aito ja todellinen. Vanhemman tajunta voi kuitenkin hetkessä täyttyä epäasiallisista tulkinnoista, ”katastrofiajutuksista” ja vyöryvistä emotionaalisisista mielikuvista: ”lapselleni on tapahtunut jotain pahaa, ehkä hänet on hakattu tai hän on jäänyt auton alle...” Tunteesta on syntymässä haitallinen, liikaa energiaa ja aikaa vievä emootio.⁵

Emootiot muistuttavat erehdyttävästi tunteita, mutta siinä missä tunteet energisoivat meidät toimimaan, emootiot usein jarruttavat rakentavaa toimintaa. Emootiota voidaan haastaa, kyseenalaistaa ja pyrkiä säätelemään. Tunteita ei toisaalta koskaan tarvitse kyseenalaistaa tai muuttaa. Tunne tulee ja menee. Tunne antaa meille hyvää informaatiota omasta itsestämme ja suhtautumisestamme kyseiseen tilanteeseen. Tunteita, sekä itsessämme että muissa, aina hyväksymme, jopa rakastamme. Kyllä, myös niin sanottuja huonoja tunteita; ne ovat elämän ilmentymää meissä, eivät mitään demoneja. Kaikki tunteet, kuten emootiotkin, ovat merkityksellisiä.

5 Sanoja ”tunne” ja ”emootio” käytetään psykologiassa eri tavalla, riippuen siitä miten tutkija tai psykologi on tottunut käyttämään niitä omassa tutkimusperinteessään. Jos sanoista tulee erimielisyyttä voi käyttää ilmaisuja 1. reaktio (=tunne) ja 2. reaktio (=emootio). 1. reaktio on se välitön kokemus, joka subjektilla on jostain tapahtumasta. 2. reaktioon sisältyy jo merkittävä määrä skriptattuja tulkintoja, luuloja ja uskomuksia.

Toisaalta tunteista ja emootioista kumpuavaa toimintaa, kuten puhetta tai fyysistä käyttäytymistä pitää joskus ohjata. Vaikka ilo on ihana tunne, niin voi olla, että sitä omaa henkilökohtaista ilon purskahdusta pitää hieman hillitä maanantaiaamuna työpaikalla. Myös pelko on hyvä tunne. Kuitenkin esimerkiksi poliisin on opittava tulemaan toimeen pelon fyysisten ja sosiaalisten ilmentymien kanssa. Hänen pitää osata toimia reippaasti, vaikka itse pelkää, ja ohjata kansalaisia, jotka ovat kaaosta aiheuttavan tunteen vallassa.

Yhteenvetona voikin todeta, että tunteita *hyväksytään*, jopa rakastetaan. Emootioita *kyseenalaistetaan* ja niiden voimakkuutta säädel-
lään. Tunnekäyttäytymistä *ohjataan* ja tarpeen vaatiessa säädöksillä normitetaan.

Minän säätöpiiriin tutustuminen on elämänmittainen matka. Tajunnallinen toiminta on elävää ja dynaamista. Tajuntamme rekisteröi herkästi eri tilanteiden ja erilaisten ihmisten vaikutukset meihin. Tämän lisäksi eri elämänvaiheet – lapsuus, nuoruus, aikuisuus, seniori-ikä – tuovat omia haasteita. Tutustuminen omaan persoonallisuuteen kannattaa kuitenkin. On hyvä tajuta, miten esimerkiksi tunnereaktiomme kumpuavat persoonallisuutemme eri ulottuvuuksista.

Omalla (henkisellä) ydinminällämme voimme havainnoida esimerkiksi omasta temperamentistamme kumpuavia tunnereaktioita ja oppia, millä tyypillisillä tavoilla reagoimme vaikkapa stressitilanteissa. Itse alkuperäistä tunnereaktiota ei tarvitse kieltää tai sysätä syrjään, vaan hyväksyvällä läsnäololla tutustumme siihen, miten se toimii ja elää meissä. Sen jälkeen voimme etsiä kasvatetusta minästä tai kulttuuriminästä hyviä opittuja malleja, jotka soveltuvat tilanteeseen paremmin. Tai mahdollisesti ideoimme uusia hyviä stressinhoitotapoja yhdessä ystävien tai kollegojen kanssa.

Ydinasia on siis siinä, että persoonallisuudessamme on sekä biologisia, sosiaalisia, psyykkisiä että henkisiä (dynaamisia ja potentiaalisia) ulottu-

vuuksia, joista voi löytyä ratkaisuvaihtoehtoja erilaisiin elämäntilanteisiin. Vaikka ensimmäinen tunnereaktio onkin usein hyvin vahva, meidän ei tarvitse tyytyä siihen, vaan meillä on inhimillinen mahdollisuus tiedostaa, valita ja ohjata omaa kokemuksellista toimintamme. Tämä tietysti ei ole aina käytännössä helppoa. Se on kuitenkin vielä vaikeampaa, jos oma sisäinen maailma on vain ”yhtä mössöä”, ajatusten, tunteiden ja tarpeiden sekamelska, ilman ymmärrystä persoonallisuutemme rakenteesta ja toiminnasta. Minän säätöpiirin hahmottaminen antaa hyvät peruskäsitteet ihmisen monimuotoisen ja monitasoisen ainutlaatuisuuden ymmärtämiseen.

Lauri Rauhalan ihmiskäsityksen ajankohtaisuus

Psykologiset ihmiskäsitykset rakennetaan yhä vielä Rauhalan kritisoiman ”konemallin” mukaisesti. Joko suoraan tai rivien välistä sanotaan, että tajunnalliset elämykset ovat ”totta” vain silloin kun ne voidaan mitata esimerkiksi aivotoimintana. Rauhala on kuitenkin toistuvasti osoittanut – kirjoituksissaan, opetuksessaan ja puheissaan – että myös ihmisen subjektiivista elämyksellisyyttä voidaan tutkia tieteellisellä tarkkuudella. Ensin on tosin tehtävä selkeä ontologinen analyysi inhimillisen todellisuuden ja tieteellisen tutkimuksen luonteesta. Sen jälkeen on osattava puhua tajunnallisuudesta sen omalla kielellä ja tutkittava sitä menetelmillä, jotka tekevät oikeutta tajunnallisille ilmiöille.

Rauhalan ihmiskäsitys sisältää juuri sellaisia piirteitä, joita kipeästi tarvitaan nykymaailmassa. Ihminen tulisi nähdä vastuullisena luovana yksilöllisenä olentona, joka elää dynaamisessa vuorovaikutuksessa planeettamme luonnon, ilmakehän ja muiden kansakuntien ihmisten kanssa. Tämä on ekologisuuden systeeminen periaate, joka tulisi olla myös psykologian lähtökohta. Tämä kehityksellinen holistinen lähtökohta tulee Rauhalalla paremmin esiin kuin monissa muissa atomistia ja staattisia periaatteita seuraavissa psykologioissa.

Teknologinen, yhteiskunnallinen, lääketieteellinen ja taloudellinen kehitys on niin nopeata, että myös psykologiassa on opittava toimimaan uusilla tavoilla. Psykologiassa yritetään olla nykyaikaisia omaksumalla tutkimukseen yhä enemmän tekniikkaa ja luonnontieteellisiä menetelmiä. Tietysti niitäkin tarvitaan, mutta tarvitaan myös tajunnallisuuden adekvaattia (ilmiönmukaista) tutkimusta sekä situationaalisen ja minän säätöpiirien ymmärtämistä. Ihmistutkimuksessa tarvitaan holistista, dynaamista ja yksilöllisyyttä kunnioittavaa otetta. Yleistäen ja kaavamaisesti ilmaistuna psykologian kehityssuunnat voidaan mielestäni kuvata seuraavanlaisesti:

Atomismista ja kausaalikeskeisestä > Holistiseen ja vuorovaikutteeseen

Staattisesta ja deterministisestä > Dynaamiseen ja elävään

Tilastollisesta yleistettävyydestä ja määrällisestä tutkimusvaatimuksesta > Yksilölliseen todellisuuteen ja laadulliseen tutkimukseen

Psykologia tieteenä voisi rohkaista, auttaa ja tukea ihmistä, kun hän kohtaa elämänsä ja aikakautensa vaikeuksia ja haasteita. Nykyään psykologian kautta voi välittyä negatiivinen, pessimistinen ja hyvin rajallinen käsitys ihmisen mahdollisuuksista. Ihmisessä on toki myös rajallisia, staattisia ja yleisiä inhimillisiä piirteitä, mutta hänessä on myös kehittyvää, uudistuvaa ja yksilöllistä luovuutta.

Kuten Rauhala niin usein perustellusti esitti, psykologiassa käytetyt menetelmät ohjaavat tutkimustuloksia. Luonnontieteellisillä menetelmillä ja ajatustavoilla tehdyt tutkimukset luovat ihmiskuvan, jossa ihminen ilmenee usein staattisena ja eri ”paloista” tehtynä. Humanistisilla, laadullisilla menetelmillä ja holistisista lähtökohdista tehdyt tutkimukset taas useimmiten tuovat esiin kuvan ihmisestä, jolla on kehityspotentiaalia ja joka on dynaamisessa ja vuorovaikutteisessa yhteydessä elämän muiden ulottuvuuksien kanssa. Psykologia tuottaa hyvin tutkittua ja monipuolisesti koottua tietoa, joka on apuna ja tukena ihmiselle, kun hän elää elämäänsä ulkoisessa situ-

ationaalisessa säätöpiirissä ja sisäisessä minuuden säätöpiirissä. Tähän tarkoitukseen Lauri Rauhalan kokonaisvaltainen ihmiskäsitys on erinomaisen sovelias.

Lähteet

- BACKMAN, J. (2009). Lauri Rauhala ihmisen ainutkertaisuuden ajattelijana. Teoksessa L. Rauhala (kirj.), *Henkinen ihminen* (s. 299–367). Helsinki: Gaudeamus.
- DUNDERFELT, T. (2011). *Elämänkaaripsykologia*. Helsinki: WSOYpro.
- DUNDERFELT, T. (2012). *Tunnista temperamentit*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- DUNDERFELT, T. (2014). *Mitä on rakkaus?* Helsinki: Dialogia.
- KELTIKANGAS-JÄRVINEN, L. (2009). *Temperamentti – ihmisen yksilöllisyys*. Helsinki: WSOY.
- RAUHALA, L. (1973). *Situationaalinen säätöpiiri psyykkisessä häiriössä ja psykoterapiassa*. Helsinki: Psychiatria Fennica.
- RAUHALA, L. (1992). *Mitä meditaatio on?* Helsinki: Esoterica.
- RAUHALA, L. (2009). *Henkinen ihminen*. Helsinki: Gaudeamus.

Monitieteistä kokemuksen tutkimusta Lauri Rauhalan jalanjäljissä

Virpi Tökkäri

Johdanto

Lauri Rauhala on innoittanut paitsi filosofista pohdintaa myös empiiristä kokemuksen tutkimusta monilla tieteenaloilla. Tämä artikkeli tarkastelee Rauhalalta vaikutteita saanutta empiiristä tutkimusta systemaattisen kirjallisuuskatsauksen avulla. Tavoitteena on selvittää, miten Rauhalan näkemyksiä on eri tieteenalojen tutkimuksissa sovellettu. Tarkastelun kohteena ovat Suomessa vuosina 2004–2014 julkaistut väitöskirjat. Vastaavaa tarkastelua, joka luo kokonaiskuvaa Rauhalan vaikutuksesta empiirisessä tutkimuksessa, ei ole tehty aiemmin.

Ennen aiheeseen paneutumista valotan lyhyesti taustaa, jonka pohjalta aihe itseäni kiinnostaa. Rauhalaan minut yhdistää Lapin yliopistossa tutkija-opettajan roolissa edustamani oppiaine eli soveltava psykologia, jonka nimistä tieteenalaa myös Rauhala viimeisimmässä virassaan edusti. Lapin yliopiston soveltava psykologia on perustettu pitkälti Rauhalan ajatusten innoittamana ja kiinnostuksesta kokemuksen tutkimukseen. Sisällöllisesti oppiaine kuitenkin poikkeaa Rauhalan tutkimusalueesta, sillä se keskittyy erityisesti työhön ja johtamiseen liittyviin aikuisuuden kokemusmaailman ilmiöihin. Huolimatta siitä, että edustan soveltava psykologia -nimistä oppiainetta ja olen niin harrastuksesta kuin työni puolesta tutustunut Rauhalan teksteihin, en pidä itseäni niinkään Rauhala-asiantuntijana kuin yhtenä niistä Rauhalan innoittamista tutkijoista, joiden töitä artikkelissa tarkastelen.

Tutustuin Rauhalan teksteihin ensimmäisen kerran noin viisitoista vuotta sitten, kun aloin harrastaa taijia kansalaisopiston kurssilla. Taiji on liikemeditaation muoto, ja kurssin jälkeen halusin oppia lisää meditaatiosta myös yleisemmin. Aloitin perehtymisen paikallisessa kirjastossa. Ensimmäisenä käsiini osui, epäilemättä kirjan nimen ansiosta, Rauhalan (1992) *Mitä meditaatio on?* Tieteelliseen tekstiin tottumattomalle Rauhalan teksti oli vaikeaselkoista ja hidaslukuista, mutta jokin sen sisällössä tuntui siitä huolimatta helposti ymmärrettävältä ja suorastaan tutulta. Niinpä luin sitten muutkin Rauhalan teokset, jotka sain käsiini. Halusin kuitenkin löytää myös muita näkökulmia ihmisenä olemisen kysymykseen ja lueskelin muutaman vuoden paitsi eri kirjoittajien filosofisia tekstejä myös luonnontieteen, erityisesti teoreettisen fysiikan esityksiä ihmisen olemisesta osana maailmankaikkeutta (esim. Gell-Mann, 1996; Enqvist, 1998; Krauss, 2003; Hawking, 2005). Rauhalan teksteihin syvennyin uudestaan, kun aloin vuonna 2005 opiskella soveltavaa psykologiaa ja myöhemmin työskennellä opiaineen tutkija-opettajana. Tällä tiellä yhä olen, ihmettelemässä ihmisenä olemista.

Tutkimuksen toteutus

Rauhalan näkemykset ihmisestä ovat vaikuttaneet maamme empiirisessä tutkimuksessa jo vuosikymmeniä. Tämä tutkimus keskittyy uusimpiin, vuosina 2004–2014 julkaistuihin tutkimuksiin ja tarkemmin rajaten väitöstutkimuksiin. Rajaus on praktinen, sillä uusimmat väitökset ovat yleensä luettavissa internetissä, mikä helpottaa tämäntyyppisen tarkastelun toteuttamista. Artikkelin tavoitteena on selvittää, miten Rauhalan ajatuksia on sovellettu tutkimusten lähtökohtana ja tutkimuskysymysten asettamisessa.

Rajasin tarkastelun kohteeksi Suomessa julkaistut väitöskirjat, joissa viitataan Lauri Rauhalaan. Otin tarkasteluun mukaan väitökset, jotka olivat saatavilla verkkoversiona maamme yliopistojen nettisivuilta. Käytin haku-

sanana Rauhalaa, ja valitsin löytyneistä tutkimuksista väitökset, joissa viitattiin nimenomaan Lauri Rauhalaan. Alun alkaen tavoitteeni oli syventyä kaikkiin 2000-luvulla Rauhalaa soveltaneisiin väitöstutkimuksiin. Huomasin kuitenkin hakuja tehdessäni, että Rauhalaa hyödyntäviä tutkimuksia on tehty enemmän kuin olin ennakoinnut. Omaa työmäärääni kohtuullistaakseeni korjasin alkuperäistä tavoitettani siten, että rajasin julkaisuvuodet viimeiseen kymmeneen vuoteen.

Rajauksen jälkeen havaitsin, että Helsingin, Tampereen ja Lapin yliopistoissa oli tehty huomattavasti enemmän Rauhalaan viittaavaa, etenkin kasvatus-tieteellistä tutkimusta, kuin muissa yliopistoissa. Jätin tarkastelun ulkopuolelle vanhimmat edellä mainittujen kolmen yliopiston tietokannoista löytyvistä relevanteista tutkimuksista, koska katsoin aihetta koskevan saturaation täytyneen. Toisin sanoen arvioin, että tarkastelun tulos olisi hyvin samankaltainen, vaikka jättäisin vanhimmat tutkimukset tarkastelun ulkopuolelle. Koska toteuttamassani tarkastelussa on kyseessä laadullinen kirjallisuuskatsaus, sovelsin kohdetutkimusten valinnassa laadullisen metatutkimuksen periaatetta, jonka mukaan tarkoituksenmukaisuus ja saturaation saavuttaminen on tärkeämpää kuin kattavuus (Major & Savin-Baden, 2011; Walsh & Downe, 2005). Vaikka rajasin kohdetutkimusten joukkoa tämän periaatteen mukaisesti, kohdetutkimukset tarjoavat laajan ja rikkaan näkökulman tutkimusaiheeseen.

Edellä kuvatussa prosessissa löysin ja valitsin tarkemman syventymisen kohteeksi 54 väitöstä, jotka edustavat eri tieteenaloja ja yliopistoja. Lopulliseksi tavoitteeksi muotoutui toteuttaa tulkinta Rauhalan annista ajankohdaiselle empiiriselle tutkimukselle siten, että yliopistot ja tieteenalat olisivat edustettuina tasapuolisesti mutta samalla painottaen niitä yliopistoja ja tieteenaloja, joissa Rauhalaan viittaavaa tutkimusta on julkaistu eniten. Vastaavaa tarkastelua, jossa käsiteltäisiin Rauhalan merkitystä empiiriselle tutkimukselle, ei ole aiemmin toteutettu tässä laajuudessa. Vaikka tarkastelu ei kohdistu kaikkiin ajankohtana julkaistuihin, Rauhalaan viitannisiin

väitöksiin, mukana on näistä suurin osa. Näin ollen kyseessä on relevantti näkökulma Rauhalaa soveltavaan empiiriseen tutkimukseen. Tarkastellut väitökset on lueteltu omassa lähdeluettelossaan ennen muita tekstissä käytettyjä lähteitä.

Hain tietokantahakujen avulla ainoastaan tutkimuksia, joissa viitataan suoraan Lauri Rauhalan teksteihin. Siksi tarkastelun ulkopuolelle jäivät tutkimukset, joissa viitattiin Rauhalaan muiden tutkijoiden, yleisimmin Juha Perttulan, kautta. Lisäksi tarkastelusta jäivät pois tutkimukset, joiden tekijöitä Rauhala oli kenties inspiroinut tutkimustyössä, mutta joissa ei viitattu hänen teksteihinsä. Tällaisiakin tutkimuksia varmasti on – olen itsekin kirjoittanut ilman viittauksia Rauhalaan, kun viittaaminen ei ole ollut temaattisesti ja sisällöllisesti välttämätöntä. Silti olen tutkijana paljosta velkaa Rauhalalle ja tunnistan tämän velan tutkijantyöni yhtenä perustana. Oman, hallintotieteitä ja soveltavaa psykologiaa edustavan väitöstutkimukseni (Tökkäri, 2012) jätin tarkastelusta pois, koska tietokantahaku ei identifioinut sitä. Tosin väitöskirjani ei olisi tarkastelun kohteeksi soveltunutkaan, sillä viittaan Rauhalaan lyhyesti vain yhdessä virkkeessä eikä tutkimus näin ollen oikeastaan kerro Rauhalalta saaduista vaikutteista, toisin kuin tarkasteluun valitsemani väitökset. Se, että haku ei löytänyt Rauhalaan viittaavaa väitöstäni, voi kuitenkin viitata siihen, etteivät haut välttämättä identifioineet myöskään kaikkia muita vastaavia tutkimuksia. Tämä mahdollisuus on huomioitava, kun arvioidaan tarkastelun kattavuutta.

Tutkimusten tarkastelussa noudatin hermeneuttista periaatetta eli taivoittelin aiheen ymmärrystä työstämällä aihetta koskevaa esiyymmärrystäni (Gadamer, 2005). Esitetyt löydöt ovat siis tulkintaa, joka koskee tarkastelun jokaista vaihetta. Jo esimerkiksi tutkimusten edustamien tieteenalojen etsiminen tutkimuksista ei ollut niin suoraviivaista kuin voisi kuvitella. Usein väitöksissä oli mainittu eksplisiittisimmin se tieteenala, johon opinnäyte oli tehty, mutta mainittu tieteenala ei välttämättä ollut ainoa tai edes pääasi-

allisin tutkimuksen edustama ala. Käsittelen tieteenalojen moninaisuutta tarkemmin seuraavassa luvussa.

Rauhalan inspiroimaa tutkimusta

Monitieteisyys

Tietokantahakujen jälkeen jaottelin väitöskirjat ryhmittelemällä ne tieteenaloittain. Kasvatustiedettä tai sen lähitieteitä, kuten didaktiikkaa, ammatikasvatusta, kasvatopsykologiaa tai kasvatustieteiden filosofiaa, edusti noin puolet tutkimuksista. Muita, edellä mainittuja selkeästi vähemmän edustettuja tieteenaloja olivat sosiaalityö, liiketalous ja johtaminen, terveystieteet, hoitotiede, sosiaalipsykologia, psykologia, sosiologia, valtio-oppi, sosiaali- ja moraalifilosofia, ympäristötutkimus, kuntoutustiede sekä sosiaalilääketiede. Kaikkia tutkimuksia ei voinut kategorisoida vain yhden tieteenalan kenttään, sillä osa tutkimuksista oli monitieteisiä. Monitieteiset tutkimukset yhdistivät tieteenaloja ja näkökulmia hyvinkin laajasti. Esimerkiksi Niemelän (2012) väitös edusti päätieteenalansa ympäristötutkimuksen ohella nuorisotutkimusta ja lääketiedettä. Myös kasvatustieteelliseen tutkimukseen yhdistyi usein jokin toinen, yleensä tutkijan opetustyön substanssia edustava ala, kuten taide tai yritysjohtaminen.

Huomionarvoista on, että vaikka psykologina Rauhala kirjoitti teoksensa etenkin psykologiassa hyödynnettäväksi, psykologian alalta löytyi vain yksi Rauhalan innoittama tutkimus: Takatalon (2011) tutkimus kokemuksen rakenteesta viihteellisissä virtuaalisissa ympäristöissä. Vaikka psykologian väitöksissä Rauhalan nimeä ei juuri esiinny, hänet tunnetaan ja häntä arvostetaan myös psykologian piirissä. Rauhalan 100-vuotisjuhlaseminaarissa puhuneen Tony Dunderfeltin lisäksi arvostajiin lukeutuu esimerkiksi apulaiskaupunginjohtaja, psykologi Pekka Sauri, joka kuvaa Rauhalaa Vesa Talvitien haastattelussa (2011) psykologian opiskeluaikojensa parhaaksi

opettajaksi. Sauri kertoo, miten Rauhala toi luennoilla esille kysymyksen psykologian tieto-opillisesta perustasta ja vaikutti näin siihen, että Saurin uskomukset naiivin realismin kohdallisuudesta psykologian tieto-opillisena perustana alkoivat vähitellen murentua. Vaikka Rauhalalla näyttää siis olleen vaikutusta kliinisen psykologian harjoittajiin, vastaavanlaiset havahtumiset ovat olleet harvinaisia psykologisessa väitöstutkimuksessa.

Inspiraation lähteet

Tieteenalakohtaisen ryhmittelyn jälkeen syvennyin siihen, millaisiin Rauhalan ajatuksiin tutkimuksissa viitattiin ja miten näitä ajatuksia sovellettiin tutkimuksissa. Huolimatta tieteenalojen ja näkökulmien eroista, lähes kaikkia tutkijoita oli puhutellut Rauhalan muotoilema *holistinen* tai *eksistentiaalilis-fenomenologinen ihmiskäsitys*. Taulukon 1 (artikkelin lopussa) avulla voi perehtyä tarkemmin siihen, missä tutkimuksissa hyödynnettiin holistisen ihmiskäsityksen ideaa. Taulukkoon on tiiviisti listattu myös muut Rauhalan ajattelussa vaikuttaneet ideat ja käsitteet, joihin väitöksissä viitattiin.

Ihmiskäsityksen selkeys ja kattavuus on puhutellut myös itseäni ja näyttää siltä, että juuri selkeä ihmiskäsityksen muotoilu on innoittanut monia muitakin tutkijoita. Tällaista innoittumista kuvaa hyvin esimerkiksi Pekka Pihlanto teoksessaan *Tiedettä ja ihmisiä humanistisen laskentatoimen jäljillä* (2011, 157–158):

Kun löysin 1980-luvun puolessa välissä psykologi ja filosofi Lauri Rauhalan (1914-) kehittämän holistisen eli kokonaisvaltaisen ihmiskäsityksen, minusta alkoi tuntua siltä, että juuri jotakin tällaista olin tietämättäni etsiskellyt jo pitkään. – Muistan harvoin, missä olosuhteissa olen tutustunut ensi kerran johonkin teokseen, minulle tärkeäänkin. Kuitenkin mielessäni on säilynyt selkeänä se, miten lueskelin Rauhalan teosta Ihmiskäsitys ihmistyössä (Rauhala 1986) Velkualla kesäasun-

tomme puutarhassa omenapuun alla helteisenä kesäpäivänä. Tässä teoksessa Rauhalta esittää holistisen ihmiskäsityksensä perusteet. Teksti tuntui aluksi vaikealta ja filosofisen koukeroiselta, mutta se avautui kuitenkin melko nopeasti, ja oivalsin sen sopivan omiin tarkoituksiini täydellisesti.

Pihlannon teos ei ole väitöskirja eikä näin ollen sisältynyt tarkasteluni kohteisiin. Lisäsin sitaatin kuitenkin tähän, koska kuvaus Rauhalan holistisesta ihmiskäsityksestä ”ratkaisevana löytönä” lienee useille Rauhalaa lukeneille tutkijoille tutulta tuntuva kokemus. Pihlanto (emt., 157) painottaakin, että siinä missä Husserlin ja Heideggerin tuotanto on etenkin maallikolle vaikealukuista, ”Rauhalan esittämä ihmiskäsitys on kristallinkirkas ja selkeä sekä sellaisena jokaisen ajattelevan ihmisen ymmärrettävissä.” Pihlannon mukaan holistinen ihmiskäsitys soveltuu hyvin tutkimuksellisen ymmärtämisen välineeksi, koska se ottaa huomioon sekä ihmisille yhteiset olemisen ulottuvuudet että yksilöiden ainutlaatuisuuden eli sen, että kukin ihminen ilmentää olemisen ulottuvuuksia uniikilla tavalla. Tarkastelemissani väitöksissä selkeys ja ymmärrettävyys näyttäytyivätkin tärkeänä syynä holistisen ihmiskäsityksen omaksumiseen tutkimuksellisenä lähtökohtana.

Useimmiten holistiseen ihmiskäsitykseen sisällytettiin tutkimuksissa tajunnallinen, kehollinen ja situationaalinen olemispuoli tai problematiikkatyyppi. Muutamassa tutkimuksessa (esim. Eskelä-Haapanen, 2012; Viherosaari, 2010) otettiin huomioon tai erityisesti tarkastelun kohteeksi myös Rauhalan käsittelemä sielullinen olemispuoli eli usko yhtenä olemassaolon perusulottuvuutena. Rauhalta (1983, 70) kuvaa uskoa kolmiosaisen, rationaalisesti perusteltavissa olevan ihmiskäsityksen eräänlaisena laajentumana ei-rationaalisen alueelle. Tulkinta, että uskossa olisi kyse erillisestä olemispuolesta, ei kuitenkaan ole Rauhalalla yksiselitteinen. Hän kuvaa uskoa toisaalla tuotannossaan olemassaolon perusulottuvuuden sijaan kokemuslaaduksi eli tajunnallisuuden osatekijäksi (Rauhalta, 1997), kuten Perttulakin (2006).

Toinen, tutkijoita paljon inspiroinut näkemys oli holistiseen ihmiskäsitykseen liittyvä *fenomenologis-hermeneuttinen epistemologia* eli käsitys tiedon luonteesta. Tutkimuksissa painotettiin erityisesti esiymmärryksen merkitystä tietämiselle. Tätä tietoteoriaa seuraten valtaosa tutkimuksista oli tulkitsevaa laadullista tutkimusta. Kun Rauhalan ontologis-epistemologista käsitystä ihmisestä sovelletaan tutkimuksen lähtökohtana, laadullinen tutkimus onkin useimmiten määrällistä lähtökohtaa perustellumpi valinta, koska siinä pystytään määrällistä tutkimusta paremmin huomioimaan yksilöiden ainutlaatuisuus. Määrällisen tutkimuksen toteuttamisessa on huomioitava, että tutkimusprosessissa ihmisyksilöiden kokemukset herkästi abstrahoituvat tavalla, joka ei vastaa Rauhalan luonnostelemaa ontologis-epistemologista näkemystä.

Edellisiin käsityksiin liittyen tutkimukset hyödynsivät myös Rauhalan näkemyksiä *kokemuksesta ja kokemuslaaduista*. Kokemuslaadut tarkoittavat laadullisesti erilaisia merkityksiä eli kokemus- tai merkityslajeja, kuten tieto, tunne, usko, tahto, intuitio sekä niin sanotut epätavalliset tajunnan tilat (esim. meditaatio) ja unet (Rauhala, 1997). Kokemuslaaduista tieto näytti tutkimuksissa olevan erityisen runsaasti edustettuna. Tietoa voikin pitää kokemuslaatuna, joka on kohtuullisen helposti sanallisesti ilmaistavissa ja siten perinteisin menetelmin tutkittavissa. Muitakaan merkityslajeja ei unohdettu, lukuun ottamatta epätavallisia tajunnantiloja ja unia, joita käsitteleviä tutkimuksia en tarkastelemastani aineistosta löytänyt. Epätavallisia tajunnantiloja ja unia koskevat merkitykset vaikuttavat siis olevan selkeästi puutteellisimmin tutkittuja Rauhalan näkemyksiä hyödyntävissä tutkimuksissa.

Etenkin hoito- ja terveystieteellisessä tutkimuksessa keskusteltiin edellisten teemojen lisäksi mielen ongelmista ja viitattiin Rauhalan *vallitsevaa mielisairausajattelua kritisoiviin näkemyksiin*. Rauhalan (1983) kriittisestä näkökulmasta on kohdallisempaa puhua mielisairauksien sijaan enemminkin elämäntaidollisista ongelmista tai olemassaolon epäsuotuisuudesta.

Rauhalan elämäntaidollisia ongelmia käsitteleviin teksteihin viitattiin myös muilla tieteenaloilla. Esimerkiksi Harran (2004) tutkimus, joka käsitteli muusikoiden epäsuotuisia stressikokemuksia, määritteli kielteisen stressin Rauhalaan viitaten elämäntaidolliseksi ongelmaksi tai puutteeksi sekä yksilön kokemustason häiriöksi, ei niinkään psykosomaattiseksi ongelmaksi tai sairaudeksi.

Edellä mainittujen teemojen lisäksi yksittäisinä innoittavina tekijöinä tutkimuksissa mainittiin Rauhalan näkemykset *kulttuurista, taiteesta ja oppimisesta*. Siinä missä valtaosa tutkimuksista korosti tajunnallisuuden problematiikkatyyppiä, kulttuuria ja taidetta lähestyttiin myös situationaalisuutta korostaen (Vanhatapio, 2010; Malinen, 2011). Mainittujen käsitteiden lisäksi tutkimuksissa käsiteltiin myös Rauhalan näkemyksiä *persoonallisuudesta ja minuudesta* (esim. Linnilä, 2006). Tarkastelun perusteella Rauhalan tuotannosta on löydetty monipuolisesti aineksia tutkimukselliseen innoittumiseen, ihmiskäsitystä koskevasta filosofisesta perustasta yksittäisiin käsitteisiin.

Holistisen ihmiskäsityksen soveltaminen erityistieteissä

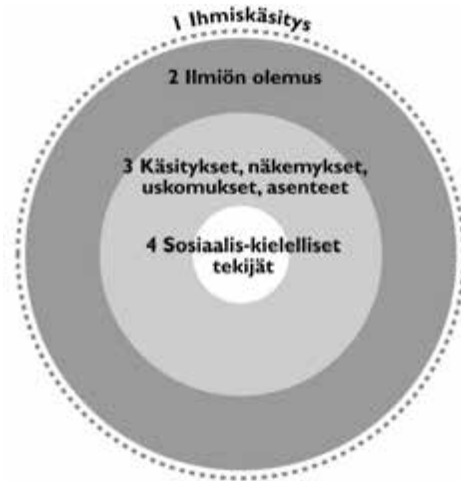
Tutkimusintressien jaottelu

Kun olin ryhmitellyt väitöstutkimukset tieteenaloittain ja tutkinut alustavasti, miten tutkimuksissa kuljettiin Rauhalan jalanjäljillä, perehdyin tarkemmin väitöksissä asetettuihin tutkimuskysymyksiin. Tutkimuskysymykset on esitetty taulukossa 1 päätieteenalojen mukaisesti jaoteltuina. Etsittyäni tutkimuskysymykset ja -intressit jatkoin syventymällä niihin vaihteleviin tapoihin, joilla tutkimusintressit suhteutuvat Rauhalalta saatuihin vaikutteisiin.

Koska holistinen ihmiskäsitys oli tutkimuksissa selvästi eniten sovellettu Rauhalan idea, keskitin huomioni erityisesti holistisen ihmiskäsityksen ja

tutkimusintressien keskinäiseen suhteeseen. Tutkimusintresseissä oli selkeitä keskinäisiä eroja siinä, miten laajasti ja kattavasti niissä sovellettiin holistista ihmiskäsitystä. Jaoin soveltamisen kattavuudessa tulkitsemäni erot neljään osa-alueeseen: (1) ihmiskäsitys, (2) ilmiön olemus, (3) käsitykset, näkemykset, uskomukset ja asenteet sekä (4) sosiaalis-kielelliset tekijät. Tutkimusintressien eroja havainnollistaa sisäkkäisistä kehistä muodostuva kuvio 1. Tulkinat siitä, mille kehälle (tai mille kehillä) tutkimusintressit pääasiassa sijoittuvat, on esitetty taulukossa 1 tutkimuskysymysten perässä olevin, kehien numerointia vastaavin luvuin 1–4.

Kuvio 1 kuvaa nimenomaan tutkimusintressien, ei väitöstutkimusten, ryhmittelyä, sillä joidenkin tutkimusten kiinnostuksen kohteet olivat niin laaja-alaiset, että ne voidaan sijoittaa usealle kehälle. Mitä ulommalle kehälle tutkimusintressi sijoittuu, sitä kattavammin se tarkastelee ihmistä ja ihmisenä olemista. Ilmiön olemus on siis tutkimusintressinä kattavampi kuin esimerkiksi uskomukset ja asenteet. Kaikkein laajimmillaan tutkimushaasteena oli ihmisen ontologiaa tarkasteleva ihmiskäsitys. Suppeimmillaan

Kuvio 1. Tutkimusintressien suhde holistiseen ihmiskäsitykseen.

tutkimushaasteena olivat rajattua aihetta koskevat käsitykset sosiaalis-kielellisestä näkökulmasta tarkasteltuna.

Tutkimusintressiryhmien eroa havainnollistaa se, että tutkimus, jonka aiheena on esimerkiksi dialogisuutta säätelevät tekijät (Nurmi, 2009), tarkastelee ihmistä suhteellisen rajatusta näkökulmasta ja sijoittuu siksi kuviossa keskustan tuntumaan, kehille 3–4. Kehälle 2 (ilmiön olemus) sijoittuvat sen sijaan tutkimusintressit, joiden tavoitteena on muodostaa kokonaisvaltaisempi ymmärrys dialogisuudesta, esimerkiksi tutkimalla aitoa kohtaamista ja dialogisuutta opettajuudessa (Wihersaari, 2010). Jos tarkastelluissa tutkimuksissa olisi ollut mukana tutkimusintressi, joka olisi käsitellyt dialogisuutta ihmistä ontologisesti määrittävänä ja ihmiskäsitykseen sisältyvänä elementtinä, olisin asemoinut tällaisen intressin kuvion uloimmalle kehälle.

Tarkasteluni tavoitteena ei ollut arvioida, kuinka syvällisesti tutkijat olivat soveltaneet Rauhalan ajattelua, sillä tämä kysymys vaatisi vähintään erillisen artikkelin tullakseen käsitellyksi asianmukaisesti. Käsitellen aihetta kuitenkin lyhyesti, koska kuvion 1 esittämä jaottelu voi johtaa tulkintaan, että kattavasti holistista ihmiskäsitystä soveltava tutkimus olisi jotenkin ”syvällisempää” kuin suppeasti holistiseen ihmiskäsitykseen viittaava tutkimus. Rauhalan (1983, 11) mukaan empiirisessä tutkimuksessa on avattava tutkimuskohdetta koskeva ontologia. Kyseinen alkuehto toteutuu jossakin määrin kaikissa tarkastelluissa tutkimuksissa, vaikkakaan ei välttämättä Rauhalan filosofis-psykologiselta ihmistutkimukselta edellyttämässä laajuudessa. Rauhalaa voi siis tieteenalasta riippuen ”hyödyntää” melko suppeasti ilman että empiirisen tutkimuksen tai tutkimustulosten arvo sinänsä riippuisi hyödyntämisen kattavuudesta.

Tosin Rauhala (1993, 150) korosti, että yksinomaan kielellisyyteen keskittyvä psykologinen tutkimus, kuten epäsuotuisten merkitysten rakentamisen ymmärtäminen, on riittämätöntä ilman tilanteen huomioimista. Koska tarkastellut tutkimukset edustivat yhtä lukuun ottamatta muita tie-

teenaloja, niitä ei ehkä ole mielekästä arvioida sen suhteen, täyttävätkö ne Rauhalan psykologian tieteenalalle asettamat kriteerit. Jos tällainen arviointi kuitenkin tehdään, voidaan sanoa, että kohdetutkimuksissa oli yleisesti ottaen huomioitu yksilöiden situationaalisuus riittävästi. Huomiointi näkyy selkeimmin siinä, että tutkimuskohteena eivät useimmiten olleet universaalit vaan tiettyyn kontekstiin liittyvät kokemukset, kuten seuraavissa alaluissa käy ilmi.

Tutkimusintressinä ihmiskäsitys

Käsittelen tutkimusintressiryhmien eroja tarkemmin tässä ja kolmessa seuraavassa alaluvussa. Laajimmaksi tutkimusintressiryhmäksi nimesin ihmiskäsityksen, joka merkitsee ihmistutkimuksessa tutkimuskohteen ontologista tarkastelua. Tähän ryhmään sijoitin tutkimusintressit, joissa tavoitteena on ymmärtää ihmisen olemusta tai erityistieteellisessä ihmistutkimuksessa vaikuttavia, tutkimuskohteeseen liittyviä ennako-oletuksia. Tällaisiksi tulkitsin intressit, jotka kohdentuivat eksistentiaalis-fenomenologiseen ihmiskäsitykseen kasvatuksen perustana (Purjo, 2011), kokemusmaailman peruselementteihin (Martikainen, 2004) tai tiettyjen diskurssien filosofisiin ja ontologisiin oletuksiin (Suominen, 2013). Rauhalaa (1983, 12–17) mukailen nämä teemat suuntautuvat *ihmiskäsitykseen*, joka kuuluu ennen kaikkea filosofian alueelle, ei niinkään erityistieteiden, joissa ihmiskäsityksen sijaan tutkimuskohteena on erityistieteen rajaama *ihmiskuva*. Ihmiskuvat, joita ovat kärjistetysti nimeten esimerkiksi kasvatustieteiden ”oppiva ihminen”, terveys- tai hoitotieteiden ”hoidettava ihminen” ja liiketaloustieteen ”johdettava/yrittävä ihminen”, painottuivat tutkimuksen kohteena muille kehille sijoitetuissa tutkimusintresseissä.

Koska tarkastelussa ei ollut mukana yhtään puhtaasti filosofista väitöstä, ontologinen kiinnostus kytkeytyi uloimmalle kehälle sijoitetuissakin tutkimuksissa tieteenalojen ihmiskuvia koskeviin teemoihin. Esimerkiksi

Martikaisen (2004) tutkimuksessa käsiteltiin ihmistä ja kokemusmaailman peruselementtejä universaalista näkökulmasta, minkä vuoksi sijoitin kyseisen tutkimuksen tutkimusintresseiltään osaksi ihmiskäsityksen alueelle. Tutkimus oli kuitenkin teemojensa puolesta sijoitettavissa myös kehälle 3, sillä tutkimuskysymykset käsittelivät ontologisten aiheiden lisäksi rajatusta, konstruktivistisesta ihmiskuvasta johdettuja tutkimusongelmia.

Vaikka ihmiskäsitys oli vain muutaman tutkimuksen erityisenä tarkastelun kohteena, erityistieteellisen lähtökohdan ei tarvitse sulkea pois ontologisia tutkimusintressejä. Näin näytti olevan siitäkin huolimatta, että Rauhalan (1983, 8–9) mukaan empiirisen tutkimuksen avulla ei voida selvittää ontologisia kysymyksiä. Ihmiskäsitys asettuikin lähtökohdiltaan helpommin filosofian tarkastelukohteeksi, mutta myös erityistieteellisten alojen tutkija voi asettaa ihmiskäsityksen tutkimuskohteekseen ihmiskuvan sijaan tai ainakin sen lisäksi. Tämä ei tarkoita oletusta, että ihmiskäsitystä pystyisi arvioimaan ja muokkaamaan yksittäistä ihmiskuvaa koskevien empiiristen tulosten perusteella. Se, että myös erityistieteissä tutkitaan ihmiskäsitystä, luo kuitenkin edellytyksiä ihmiskäsityksen (tai ihmiskäsitysten) kehittämiseksi edelleen. Onhan muistettava, että Rauhalakin oli työurallaan pitkään erityistieteen edustaja ja sellaisena nimenomaan tietyn ihmiskuvan tutkija. Holistinen ihmiskäsitys muotoutui oleellisesti Rauhalan erityistieteellisen kokemuksen perustalle.

Tutkimusintressinä ilmiön olemus

Ilmiöiden olemuksiin keskittyvissä tutkimusintresseissä tutkimuskohteeksi määriteltiin kokonaiskuvan muodostaminen jostakin koetusta ilmiöstä, kuten aikuisoppijoiden koetusta oppimisesta yliopistoissa (Roisko, 2007). Muita ilmiöitä, joiden olemusta tutkimuksissa pyrittiin kuvaamaan, olivat muun muassa johtajana kehittyminen (Sutinen, 2012) ja kiusaaminen (Hamarus, 2006). Ilmiön olemuksen lisäksi tutkimuksissa puhuttiin kokemuk-

sen rakenteesta; esimerkiksi Takatalon (2011) tutkimuksen teemana oli kokemuksen rakenne viihteellisissä virtuaalisissa ympäristöissä.

Kokemuksen rakenteen voi tulkita tarkoittavan kutakuinkin samaa kuin ilmiön olemus sillä painotuksella, että kokemuksen rakenne käsitteenä korostaa kokemuksen situationaalisuutta eli ilmenemistä tietyssä yksilöllisessä elämismaailmassa (Giorgi & Giorgi, 2003). Ilmiön olemuksella voidaan viitata Husserlia seuraten myös universaaliin, intuitiossa tavoitettavaan, yksilöstä riippumattomaan elämismaailmaan (Hintikka, 2003). Teoreettisesta vivahde-erosta huolimatta tiivistin ilmiön olemuksen ja kokemuksen rakenteen yhteen käsitteeseen, sillä tutkimuksissa tarkasteltiin kokemuksia nimenomaan rajatuissa elämäntilanteissa. Ryhmittelin ilmiön olemukseen tai kokemuksen rakenteeseen kohdistuviksi tutkimusintresseiksi myös ne, joissa ei välttämättä käytetty näitä käsitteitä, vaan perehdyttiin eksplisiitisti tietyn ihmisryhmän kokemuksiin tietystä asiasta. Tutkimusteemoja olivat esimerkiksi insinöörien kielenkäyttökokemukset (Valtaranta, 2013), sosiaali- ja terveysalalla toimivien ihmisten kokemukset työssä voimaantumisen mahdollisuuksista (Mattila, 2008), potilaiden kokemukset lääkärien kohtaamisesta (Salokekkilä, 2011), sairastuneen vertaistuki sairastuneiden kokemana (Mikkonen, 2009) ja toimitusjohtajien johtamiskokemukset (Kulla, 2011).

Ilmiön olemusta tarkastelevat tutkimukset vaihtelivat sen suhteen, painotettiinkö tutkimuskohdetta tiettyjen ihmisten kokemuksina vai yksilökohtaisuuden ylittävänä ilmiönä. Jälkimmäiseen painotukseen sisältyi tutkimustavoitteena yleistettävyyttä, kun ensimmäinen painotus ei useimmiten pyrkinyt yleistämään tuloksia kovin laajalti. Tästä erosta huolimatta ilmiön olemukseen keskittyvien tutkimusintressien ryhmää luonnehti se, että tutkimustavoitteena on kokemuksen rakenteen ymmärtäminen – oli pa tuo kokemuksen rakenne mahdollinen kaikille ihmisille tai vain osalle meistä. Koska Rauhala painottaa yksilön ainutlaatuisuuden huomioimista

tutkimuksessa, suuri osa tutkimuksista oli odotetusti sijoitettavissa yksilön kokemusta korostavaan ryhmään.

Tutkimusintressinä käsitykset, näkemykset, uskomukset ja asenteet

Ilmiön olemusta suppeammalle kehälle sijoitin tutkimusintressit, joissa pääpaino ei ollut tutkia kokemuksen rakennetta kokonaisuutena. Tavoitteena ei siis ollut tarkastella kattavasti kokemuksen eri elementtejä tietyssä tilanteessa vaan ainoastaan tiettyjä kokemuksen osa-alueita. Sijoitin tähän ryhmään muun muassa tutkimusintressin, joka kohdistui perheyrittäjien intuitioon (Kakkonen, 2006) eli yhteen kokemuslaatuun. Jos tutkimuksia tarkastellaan kokemuslaatuun viitekehityksessä, valtaosa tutkimusteemoista keskittyi Kakkosen tutkimuksesta poiketen erityisesti tietämiseen. Siksi nimesin ilmiön kehän siten, että se kuvaa tietämisen osa-alueita. Tutkimusaiheita olivat esimerkiksi sosiaalialan opiskelijoiden ja työntekijöiden näkemykset sosiaalialan työstä (Helminen, 2013), kuntoutujien käsitykset kuntoutuksesta (Koukkari, 2010) ja oppilaiden uskomukset matematiikan opetuksesta ja oppimisesta (Tikkanen, 2008).

Sijoitin tähän ryhmään myös tutkimusintressit, joissa kokemuksen tai käsitysten sijaan puhuttiin merkityksistä, esimerkkeinä käsityökasvatuksen opettajaopiskelijoiden käsityölle antamat merkitykset (Rönkkö, 2011) ja graffiteihin liittyvät merkitykset (Malinen, 2011). Käsitys ja merkitys ovat käsitteinä kuitenkin monitulkintaisia ja siksi vaikeita ryhmitellä. Molempien käsitteiden voi Rauhalaa (1983, 27) tulkita ajatella tarkoittavan kokemusta, sillä hän kuvaa merkityssuhteiden muodostavan verkostoa, joista syntyvät muun muassa käsitykset itsestämme. Sijoitin merkityksiin kohdistuvat tutkimusintressit kuitenkin kehälle 3, sillä käsitys ja merkitys eivät ole käsitteinä yhtä kattavia kuin kokemuksen rakenne.

Koska tutkimusintresseissä painottui tietämisen kokemuslaatu, tutkitut kokemukset kuvasivat tyypillisesti ”rakentavaa ymmärtämistä” (Perttula, 2006, 121–123), jossa ihminen pohtii ja konstruoii kokemuksiaan jälkikäteen. Varsin harvoin tutkimuskohteena painottui elävä kokemus eli se, mitä läsnä olevassa hetkessä koetaan. Tämä on ymmärrettävää, sillä kun ihminen jakaa elävää kokemustaan toiselle ihmiselle, vaikkapa tutkijalle, elävä kokemus alkaa hyvin pian muuntua rakentavan ymmärtämisen avulla tulkituksi. Elävän kokemuksen tutkimuksen haasteellisuus lienee osasyynä siihen, että tarkastelluissa tutkimuksissa painottui kokemusten jälkikäteinen pohtiminen.

Tutkimusintressinä sosiaalis-kielelliset tekijät

Tarkastelukulmaltaan suppeimmaksi tutkimusintressien ryhmäksi erottelin teemat, jotka tarkastelivat ihmisyden sosiaalista ja kielellistä osa-alueita. Holistisen ihmiskäsityksen näkökulmasta aiheet liittyivät ihmisen oleminen korostetusti diskurssien ja käsitteiden muodostamisen kautta. Kokemuslaaduista tietäminen korostui entisestään edelliseen intressiryhmään verrattuna. Samoin korostui tutkittavan ilmiön sosiaalinen rakentuminen yksilöllisen kokemuksen sijaan. Tyypillisesti tutkimusten teemat olivat hyvin spesifejä ja rajattuja. Esimerkkeinä kielellisyyteen ja sosiaalisuuteen painottuvista tutkimusteemoista ovat sosiaalilääketieteen historiallinen muodostuminen (Aukee, 2013), maabrändäyksen rakentuminen (Hytönen, 2012), kouluvalmiuden virallisten diskurssien suhde koululaisperheiden puhumisen tapoihin (Linnilä, 2006) sekä leikkaus- ja anestesia- ja anestesialääkärien ammatilliset pätevyysvaatimukset (Tengvall, 2011).

Sijoitin tähän intressiryhmään myös sellaiset yhteisöllistä ulottuvuutta kuvaavat teemat, joissa kiinnostus kohdistui yksilöllisen kokemuksen sijaan käytännön kehittämistyöhön ja tällä tavoin sosiaaliseen toimintaan. Vaikka tutkimuksissa saatettiin tarkastella yksilöiden kokemuksia, ensisijaisena

tavoitteena ei ollut ymmärtää yksilöiden ainutlaatuisia kokemusmaailmoja vaan kiinnostus kohdistui erityisesti siihen, miten tiettyä käytännössä ilmennyttä asiointilaa voitaisiin kehittää. Tällaisia tutkimusintressejä oli tulkittavissa erityisesti kasvatustieteellisissä tutkimuksissa, joissa etsittiin kehittämisehdotuksia muun muassa päiväkodin kasvatusyhteistyöhön (Kaukoluoto, 2010), taide- ja ilmaisuaineiden opetukseen (Malmivirta, 2011) sekä alakoulun oppilaiden yksilölliseen tukemiseen (Eskelä-Haapanen, 2012).

Käytännönläheiset tutkimustavoitteet havainnollistavat, miten Rauhalan näkemysten soveltamisen kirjo ulottuu ihmiskäsityksen ja yksilöllisten kokemusmaailmojen tarkastelusta myös käytännön kehittämistyöhön. Holistisessa ihmiskäsityksessä ei selvästikään ole kyse tutkijan kammiossa luodusta, käytännön elämälle vieraasta teoriasta, vaan elämänläheisestä ihmisyyden ymmärtämisestä. Kun muistetaan, että Rauhalalle on tärkeää filosofian juurtuminen elämämaailmaan, soveltava ja käytäntölähtöinen tutkimus näyttää yhtä lailla rauhalalaisena kuin ihmisen ontologia perusteita syvällisesti pohtiva tutkimus. Tästä näkökulmasta kuvio 1:n kehät täydentävät toisiaan ja havainnollistavat erilaisia mahdollisuuksia, joita Rauhalan filosofinen näkökulma empiiriselle tutkimukselle avaa.

Rauhalalaisen kokemuksen tutkimuksen näköaloja

Tarkastelluissa tutkimuksissa Rauhalaan viitattiin tutkijoiden esittämien näkemysten perustelemiseksi ja vahvistamiseksi, ei tutkijoiden näkökulmista poikkeavana vertailukohtana. Kyseessä oli siis ”otanta” enemmän tai vähemmän rauhalaista tutkimusta, joka hyväksyy Rauhalan ideoita ja omaksuu niitä tutkimukselliseksi lähtökohdikseen. Tutkimukset voikin pääosin sijoittaa subjektiivisuutta korostavan hermeneuttisen tai konstruktivistisen tieteenparadigman edustajiksi vallitsevan, ilmiöiden mittaamiseen ja ennustamiseen tähtäävän uuspositivistisen paradigman sijaan (ks. Guba & Lincoln,

1994; Rauhala, 1993). Toteutetussa tarkastelussa ilmeni, että Rauhalaan ei ole juurikaan viitattu ajankohtaisessa psykologisessa väitöskirjatasoisessa tutkimuksessa. Merkittävä syy Rauhalan ideoiden hyödyntämisen vähäisyydelle psykologisessa tutkimuksessa on todennäköisesti se, että psykologiassa arvostetaan ja edistetään erityisesti uuspositivistisen paradigman mukaista tutkimusta, ei ymmärtävän tradition. Yksittäisissä tutkimuksissa sovelletaan myös hermeneuttisia ja konstruktivistisia lähtökohtia, muttei siinä määrin, että se horjuttaisi uuspositivismia tieteenfilosofisena peruslinjana.

Koska Rauhala toivoo teoksissaan tutkimustaan hyödynnettävän etenkin psykologian tieteenalalla, pohdin seuraavaksi hieman hänen tutkimuksensa soveltuvuutta psykologiseen tutkimukseen. Hermeneuttisuutta soveltavana kokemuksen tutkijana pidän ymmärtävän tradition antamaa haastetta uuspositivistiselle paradigmalle luonnollisesti tervetulleena. Uuspositivistisesti orientoituneen tutkimuksen näkökulmasta, jollaista valtaosa psykologian tutkimuksesta edustaa (esim. suosittu positiivisen psykologian suuntaus, ks. Seligman & Csikszentmihalyi, 2000), paradigmahaaste ei välttämättä näyttyä toivottavana tai tarpeellisena.

Mitä annettavaa Rauhalan ajatuksilla sitten on ja toisaalta ei ole psykologiselle tutkimukselle? Uuspositivistisesta näkökulmasta on tärkeää, että tutkimustulokset ovat tarpeeksi kattavia ja siten mahdollisimman laajasti yleistettävissä. Tutkimusten tulee myös olla toistettavissa, minkä uskotaan lisäävän tutkimuksen luotettavuutta. Rauhalalaisen tajunnan tutkimuksen on subjektiivisuutensa vuoksi vaikea täyttää mainittuja kriteerejä. Rauhala (1993, 138–139) ei sinänsä vastusta yleistettävyyttä tutkimuksen yhtenä tavoitteena, vaikka pitääkin yleistämismahdollisuuksia psykologisessa tutkimuksessa erittäin rajallisina. Jonkinlainen yleistäminen on siis kuitenkin mahdollista, kunhan tutkimuksessa huomioidaan situationaalisen säätöpiirin yksilöllisyys. Vaikka ihmistä selittäviä yleisiä todennäköisyyslajeja ei voida muodostaa, toistensa kanssa samankaltaisessa tilanteissa olevia ihmisiä voidaan tutkimuksessa käsitellä ja havainnollistaa esimerkiksi tyy-

pittelemällä. Tällöin voidaan Rauhalan inspiroiman tutkimuksen keinoin saada ja välittää ymmärrystä vaikkapa niinkin laajasta teemasta kuin suomalaisten onnellisuus (Perttula, 2001).

Rauhalalainen tutkimus voi siis ainakin jossakin määrin pyrkiä yleistettyvyyteen ja näin täyttää yhden uuspositivistisen paradigman kriteerin. Sen sijaan rauhalalainen tutkimus ei lähtökohtaisesti voi uskottavasti soveltaa metodiikkaa, jolla pyritään tilanteiden vakioimiseen tutkimustilanteissa. Esimerkiksi psykologisiin mittareihin sisältyvä oletus yleisluontoisen ”keskiarvoihmisen” olemassaolosta, mikä ei vastaa Rauhalan näkemystä yksilöiden ainutlaatuisuudesta. En ryhdy kyseenalaistamaan oletusta, että yksinkertaisista psykologisista ilmiöistä on mahdollista saada tietoa uuspositivistisin lähtökohdin ja keinoin. Ihmisyys muodostuu kuitenkin oleellisesti niin monimutkaisista psykologisista ilmiöistä, ettei ihmistä voi uuspositivistisen tieteenihanteen avulla tarkoituksenmukaisesti selittää saati ymmärtää.

Ihmistä ei suinkaan tarvitse tarkastella rauhalalaisesta näkökulmasta, jotta huomaisi ihmisen monimutkaisuuden. Ihmisen kompleksisuus on huomioitu myös uuspositivistisen paradigman sisällä. Esimerkiksi johtajuuden tutkija Yukl (1999) tunnistaa, että mittaukset, jotka yksinkertaistavat kompleksista psykologista ilmiötä, kuten johtaminen, antavat yksinkertaistetun ja pinnallisen käsityksen ilmiöstä. Siksi Yuklin mukaan tulisi laventaa tutkimuksessa, muun muassa johtamisen tutkimuksessa, sovellettavaa metodivalikoimaa. Ajankohtaiseen psykologiseen tutkimukseen onkin tuotu jonkin verran metodista kirjoa esimerkiksi metodisena triangulaationa, joka tyypillisesti sisältää laadullisen haastatteluaineiston hyödyntämistä määrällisen tutkimuksen tukena. Laadullista aineistoa saatetaan tällöin käsitellä kuten määrällistä eli numeerisesti (esim. Saarinen, 2007), jolloin tutkimus ei tarkasti arvioiden täytä laadullisen tutkimuksen kriteerejä.

Se, että tutkimuksissa kerätään laadullista aineistoa, on vasta alku psykologisen metodiikan monipuolistamiselle. Jotta saavutetaan aiempaa monipuolisempi ymmärrys monimutkaisista psykologisista ilmiöistä, tarvitaan

konstruktivistisia ja hermeneuttisia tutkimusotteita, joita esimerkiksi rauhalalainen tutkimusperinne edustaa. Tällaiset tutkimusotteet kuitenkin vastaavasti edellyttävät vallitsevan tieteenfilosofisen peruslinjan muutosta konstruktivistisempaan ja hermeneuttisempaan suuntaan. Sekä psykologian nykytilan että historian valossa paradigmanmuutos ei näytä todennäköiseltä. Sen sijaan tieteenala luultavammin jatkaa kahtiajakoista kehittymistään entiseen tapaan, toisaalta luonnontieteenä ja toisaalta tajuntatieteenä eli kokemuksen tutkimuksena. Kieltämättä uhkana on, että dominoiva luonnontieteellinen orientaatio lopulta jyrää tajuntatieteellisen tutkimuksen psykologian alalla. Vaikka näin kävisi, tajuntatieteellinen tutkimus voi silti hyvinkin jatkaa eloaan ja kehittymistään muilla ihmisillä tutkivilla tieteenaloilla.

Toteutetun kirjallisuuskatsauksen tavoitteena ei ollut tutkia, ovatko väitöskirjojen tekijät saaneet vaikutteita toisiltaan, toisin sanoen muodostavatko tutkijat jonkinlaisen rauhalalaisen tutkimuksen verkoston tai verkostoja. Oletettavaa on, että saman tieteenalan tutkimukset, etenkin samassa yliopistossa valmistuneet, ovat olleet tietoisempia toisistaan kuin yksittäiset tieteenalat ja eri yliopistoissa valmistuneet tutkimukset. Käsillä oleva tarkastelu havainnollistaa rauhalalaisen ihmistutkimuksen monitieteisyyttä ja tuo konkreettisesti esille eri alojen tutkijoita ja tutkimusintressejä. Siten sen käytännöllisenä kontribuutiona voi olla uusien keskustelun mahdollisuuksien avaaminen eri tieteenalojen välille.

Artikkelissa tarkasteltu Rauhalan inspiroima ajankohtainen tutkimus näyttäytyy suhteellisen marginaalisena, kun sitä tarkastellaan yksittäisten tieteenalojen sisällä. Kun Rauhalan innoittamaa tutkimusta tarkastellaan monitieteisenä tutkimuksena, se ei kuitenkaan näyttäydy täysin marginaalisena, vaikka onkin suhteellisen vähäistä ja hajanaista. Hajanaisuus ilmenee esimerkiksi tutkimusten sisällöissä siten, että osa tutkimuksista soveltaa lähtökohtanaan holistisen ihmiskäsityksen ideaa ja osa yksittäisiä, Rauhalan pohtimia käsitteitä. Rauhalalainen tutkimusperinne – jos perinteestä on

vielä edes mielekästä puhua – on ymmärrettävästi vaihtelevaa ja hentoa, sillä kokemuksen tutkimus yleensäkin on hyvin uusi näkökulma tutkimuksen kentällä. Oma ja toisten mielenmaailma lienee aina kiinnostanut ihmistä, mutta kokemus nykymerkityksessään, elettyä kokemusta (*lived experience*, saks. *Erlebnis*) tarkoittavana, ei ole ollut tarkastelun kohteena kovin pitkään (Gadamer, 1981, 55–56). Kokemuksen tutkimuksen historia, jonka osaksi rauhalalaisen tutkimuksen voi sijoittaa, on vielä lyhyt ja suuntauksen kehittyminen on vasta alussa.

Kriittinen lukija voi tietysti kysyä, mihin rauhalalaista tajuntatiedettä tai kokemuksen tutkimusta ylipäätään tarvitaan, jos psykologiakin pärjää ja kukoistaa ilman sitä? On varmasti totta, että ”hyvän” tunnusmerkit täytäviä tutkimuksia voidaan alalla kuin alalla toteuttaa ilman rauhalalaista lähtökohtaa. Rauhalan soveltaminen tutkimuksessa ei siis tee tutkimuksesta itseisarvoisesti ”hyvää” tutkimusta. En toteuttamani tarkastelun perusteella myöskään väitä, että rauhalalainen tutkimusorientaatio soveltuisi jonkinlaiseksi tieteenfilosofiseksi yleisparadigmaksi. En ajattele, että tieteessä edes tulisi vallita yleinen konsensus paradigman suhteen, sillä se saattaisi johtaa liialliseen koheesioon ja yksimielisyyteen tutkijoiden välillä. Kehittyäkseen tiede tarvitsee erilaisia näkökulmia, myös paradigmojen osalta.

Tutustuminen filosofisten ihmiskäsitysten ohella fysiikan ihmiskäsitykseen on kirkastanut itselleni sen, että ihmistä voi perustellusti tarkastella useasta näkökulmasta. Samalla olen huomannut, että kovin erilaiset näkökulmat eivät ole toisiinsa sulautettavissa. Tämän vuoksi en innostu fysiikan tai muun luonnontieteellisen termistön lainaamisesta tutkimukseen, jossa on kiinnostuttu ihmisen kokemusmaailman ilmiöistä. Esimerkiksi puhuminen ihmisten kanssakäymisessä vaikuttavista ”näkymättömistä kentistä” tai merkityksen kutsuminen ”oudoksi attraktoriksi” (Wheatley, 2006) kertoo mielestäni inhimillisestä mutta perusteettomasta tavoitteesta keksiä teoria, joka selittäisi kaiken – niin luonnontieteelliset kuin kokemukselliset ilmiöt. En itse usko kaiken kattavan teorian mahdollisuuteen enkä pidä tuollaista

teoriaa toivottavana jo siitä syystä, että tieteenalojen tieteenfilosofiat poikkeavat toisistaan niin paljon.

Ihmiset ovat osittain universaaleja olentoja eli keskenään samanlaisia; kaikilla ihmisillä esimerkiksi on jonkinlainen iho ja jonkinlaiset aistinelimet. Ihmisten keskinäisen samankaltaisuuden tutkimukseen, etenkin kehollisuuden osalta, luonnontieteellinen asennoituminen ihmiseen on paikallaan. Rauhalalainen tutkimus puoltaa paikkaansa siltä osin kuin ihmiset eivät ole universaaleja, toisin sanoen etenkin tajunnallisuuden ja situationaalisuuden olemispuolten osalta. Vaikka rauhalalaista tutkimusta ei ole tarpeen soveltaa kaikessa ihmistä koskevassa tutkimuksessa, se soveltuu hyvin ihmisen ainutlaatuisuutta ymmärtävään, hermeneuttiseen ihmistutkimukseen. Rauhala tarjoaa ihmistä yleisesti tarkastelevan näkökulman sijaan tieteenfilosofisesti vahvan perustan tarkastella yksilöiden kokemuksia heidän monenlaisissa elämäntilanteissaan, kuten tarkastellut väitöksetkin osoittavat.

Kun ajatellaan nykymaailman heterogenisoitumisen trendiä, elämäntilanteisuuden huomioivalle tutkimukselle voi nähdä tilauksen. Rauhalan tuotannon arvon voikin kiteyttää sen eettisyyden sanomaan: ihmistutkimuksen tulee kunnioittaa yksilöiden ainutlaatuisuutta niin kokemusmaailmojen kuin elämäntilanteiden ja -historioiden osalta. Rauhalaan perustuva tutkimus voi parhaimmillaan olla syvästi ihmistä ja inhimillisyyttä ymmärtävää ja avaavaa. Tällainen tutkimus voi myös lisätä toiseuden ymmärrystä ja toleranssia sekä tätä kautta parantaa ihmisten keskinäisen kanssakäymisen mahdollisuuksia, ainakin pienessä mittakaavassa. Rauhalan jalanjäljissä kulkeva kokemuksen tutkimus ei ehkä tarjoa kattavaa mahdollisuutta maailman parantamiseen, mutta kuitenkin mahdollisuuden ymmärtää ihmisen osaa maailmassa.

Taulukko 1. Rauhalan filosofiaa soveltaneiden tutkimusten tutkimuskysymykset päätieteenaloittain. (Jv = julkaisuvuosi).

Päätieteenala	Kirjoittaja	Jv.	Tutkimuskysymykset	Rauhalalta sovelletut ideat
Kasvatustieteet / pedagogiikka	Airosmaa, Kati	2012	Millainen on nuoren musiikinopettajan työtodellisuus, etenkin arvot, 1-2 vuotta työssä olleena ja viisi vuotta myöhemmin? Miten työtodellisuus ja arvot ovat muuttuneet viidessä vuodessa ja millaisia nuoren opettajan kehityspolkuja heidän tarinoistaan on löydettävissä? [3]	Hermeneuttinen epistemologia, tilanteen käsite
	Belt, Aino	2013	Miten kotitalousopettajat kokevat ja käsittävät kotitaloustuntien työrauhahäiriöt? [2]	Holistinen ihmiskäsitys
	Eskelä-Haapanen, Sirpa	2012	Miten luokanopettajan rooli muuttuu hänen matkallaan kohti osallistavampaa opetusta ja kasvatusta? Miten luokanopettaja voi tukea yksilöllisesti oppilaita kielellisen tietoisuuden harjoitteiden avulla? Miten luokanopettaja voi tukea oppilaita kohdennetusti omassa luokkakontekstissään? [4]	Holistinen ihmiskäsitys, myös henkisyys (tutkijan arvojen perustana); esiymmärryksen merkitys tiedolle
	Kunnari, Ari	2011	Millainen on liikunnanopettajan työtä kuvaava merkitysverkosto? Miten liikuntapäätöksen käsitettä voi tarkastella fenomenologisen metodin avulla? [2]	Holistinen ihmiskäsitys
	Kärnä, Pirkko	2009	Missä peruskoulun fysiikan sisällöissä fysiikan opetus suunnitelmalla arvo- ja asennesisällönsä tavoitteet toteutuvat? Miten nykyaikainen maailmankuva välittyy oppilaille? [4]	Holistinen ihmiskäsitys, tajunnallisuus

Leino- nen, Rauni	2012	Miten terveys- ja liikunta-alan ammattikorkeakouluopiskelija kokee opinnäytetyöhön liittyvät vertais-tilanteet oman asiantuntijuuden kehittymisen kannalta? [2]	Kokemuksen epistemologia, holistinen ihmiskäsitys
Lin- nilä, Maija- Liisa	2006	Millainen on kouluvalmiuden traditio? Millaisia ovat kouluvalmiuden viralliset diskurssit ja miten ne ohjaavat perheitä puhumaan kouluvalmiudesta? [4]	Holistinen ihmiskäsitys, persoona/minuus, esiymmärryksen merkitys kokemuksen tutkimuksessa
Roisko, Hilkka	2007	Millaista variaatiota esiintyy aikuisoppijoiden tavoissa kokea oppiminen yliopistossa ja millainen holistinen kuva erilaisista kokemuksista voidaan muodostaa? [2]	Holistinen ihmiskäsitys, esiymmärryksen merkitys tutkimukselle, tajunnan ja tietoisuuden ero
Rönk- kö, Marja- Leena	2011	Millaisia merkityksiä käsityökasvatuksen opettajaopiskelijat antavat käsityölle ja miten käsityön merkitykset tulisi huomioida käsityön opetuksessa? [3]	Holistinen ihmiskäsitys, hermeneuttis-fenomenologinen käsitys tiedosta
Tikka- nen, Pirjo	2008	Millaisia uskomuksia ja käsityksiä suomalaisilla ja unkarilaisilla oppilailla on matematiikasta, sen opetuksesta ja oppimisesta? [3]	Erilaiset merkityssuhteet, erityisesti usko/uskomukset; ihmiskäsitys
Timo- nen, Liisa	2011	Millaisina kansainvälisyysosaamisen merkitykset näyttäytyvät korkeakoulukontekstin toimijoille? Millainen pedagoginen tieto ohjaa omaa toimintaani oppijan kansainvälisyysosaamisen ja kulttuurin välisen oppimisen merkityksen muodostumiseksi? [3, 4]	Holistinen ihmiskäsitys, fenomenologinen tieteenfilosofia

	Udd, Anssi-Pekka	2010	Millainen on opettajankoulutuksen pedagogiikan konstruktivistinen orientaatio luokanopettajaksi opiskelevien näkökulmasta? Miten opettajankoulutuksen pedagogiikan konstruktivistinen orientaatio kehittää opettajuuden persoonallista ulottuvuutta luokanopettajaksi opiskelevien näkökulmasta? Millaisia kokemuksia ja merkityksiä luokanopettajaksi opiskelevilla on opettajankoulutuksen pedagogiikan konstruktivistisen orientaation ongelmakohdista? Miten luokanopettajaksi opiskelevat kehittäisivät opettajankoulutuksen pedagogiikan konstruktivistista orientaatiota? [2, 3, 4]	Holistinen ihmiskäsitys, erityisesti situationaalisuus; hermeneuttinen tiedonkäsitys (esiymmärryksen merkitys tietämiselle)
	Valtara, Niina	2013	Millaisia ovat tekniikan alan ammatissa toimivien insinöörien kielenkäyttökokemukset? [2, 3]	Holistinen ihmiskäsitys, kokemuksen käsite, kokemuslaadut
	Wiher- saari, Jari	2010	Millaiseksi aito kohtaaminen opettajuudessa voidaan ymmärtää? Millaisen dialogin varaan kohtaminen voidaan rakentaa? [2]	Holistinen ihmiskäsitys, etenkin henkisyys; esiymmärryksen merkitys tiedolle
Didaktiikka	Kukkonen, Harri	2007	Miten ammatillista opettajuutta voidaan ymmärtää tarkastelemalla epätavanomaisessa ohjausasetelmassa käytävää ohjauskeskustelua? [3]	Holistinen ihmiskäsitys
Ammattikasvatus	Harra, Kimmo	2004	Millaisia ovat ammattimuusikoiden stressin lähteet? Miten heidän stressikokemuksensa ilmenevät? Miten he hallitsevat stressiä? [2, 3]	Holistinen ihmiskäsitys, stressin määrittely elämäntaidon puutteeksi tai yksilön kokemustason häiriöksi

	Häkämies, Annukka	2007	Millaisia mahdollisuuksia draama antaa ammattikasvatuksen didaktiikalle ja psykoterapeuttisten valmiuksien oppimiselle? [3, 4]	Holistinen ihmiskäsitys hoitotyössä, psyykkisten ongelmien määrittely, esiymmärryksen merkitys tutkimuksessa
	Malmivirta, Helena	2011	Millainen muutosprosessi sisältyy Oulun seudun ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusohjelmaan kuuluvan taide- ja ilmaisu-aineiden opetukseen? Miten taide- ja ilmaisuaineiden opintojaksoja voisi kehittää? [4]	Holistinen ihmiskäsitys, käsitkset oppimisesta ja taiteesta
	Myllärinen, Anna Riitta	2011	Millainen on lainrikkojataustaisen henkilön kokemus yhteiskuntaan kiinnittävästä muutoksesta ja millaista auttamistyötä tällaisen muutoksen tukena tarvitaan henkilön itsensä kokemana? [2]	Holistinen ihmiskäsitys, esiymmärryksen merkitys tiedolle
Yrittäjyyskasv. / yrittäjyyden tutkimus	Hägg, Outi	2011	Mitä ovat yrittäjäidentiteetti käsitteenä, yrittäjäidentiteetin kehittymisen prosessi ja yrittäjäidentiteetin kehittymistä tukeva yrittäjyysvalmennus? [4]	Holistinen ihmiskäsitys, tietoisuuden ilmiö, kehotietoisuus
	Suominen, Jouni	2013	Millaisiin ontologisiin oletuksiin ja taustasitoumuksiin yrittäjyystutkimuksen ja yrittäjyyskasvatuksen vallitsevat diskurssit ovat mahdollisesti perustuneet? Mikä on, ja mikä tulisi olla, yritystoiminnan ja yrittäjyyden eetos? [1, 4]	Holistinen ihmiskäsitys, eksistentiaalifenomenologinen epistemologia, tieteellinen tietäminen

Taidekasv./ kuvataide- opetus	Mali- nen, Piritta	2011	Millaisia ovat graffitiin liittyvät merkitykset graffiteja maalaavan yksilön, yhteiskunnan ja kuvataideopetuksen näkökulmista? [3, 4]	Kulttuuri-ilmion kriteerit; kokemuksen epistemologia, etenkin kielellinen merkityksenanto (kokemuksen käsitteellistäminen); kokemuslaadut; kokemuksen muodostuminen; holistinen ihmiskäsitys
	Vanha- tapiro, Tuula	2010	Mitkä seikat pojan elinpiirissä vaikuttavat hänen kuvataideharrastusmahdollisuuteensa? Millaisia ovat poikia kiinnostavat kuvataideopetuksen menetelmät ja painopistealueet? [3]	Esiymmärryksen merkitys valinnoille, fenomenologishermeneuttinen epistemologia
Kasvatus- tieteet, hoitotiede	Luuk- ka, Katri	2007	Millaisia ovat vastavalmistuneiden vanhustyön koulutusohjelman suorittaneiden lähihoitajien koulutuksenaikaiset merkitykselliset oppimiskokemukset? Mihin nämä kokemukset liittyivät? [2]	Holistinen ihmiskäsitys, etenkin situaatio; Rauhalan oma kokemus vanhenemisesta
Ympäristö- kasvatus	Nie- melä, Teuvo	2012	Millaisia ovat inarilaisten nuorten käsitykset ihmisperäisistä äänistä vapaasta luonnosta ja luonnonrauhan mahdollisesta katoamisesta? [3]	Ihmisen olemus, holistinen ihmiskäsitys, ihmistutkimuksen luonne
Kasvatus- tieteet, julkis- hallinto	Suti- nen, Päivi	2012	Millaisia ovat kunta-alan johtajana kehittymisen ilmiön merkitysrakenteen merkitysulottuvuudet? Millainen on kunta-alan johtajana kehittymisen ilmiön olemus? [2]	Holistinen ihmiskäsitys
Kasvatus- psykologia	Ha- marus, Päivi	2006	Miten yläkoulun tukioppilaat ymmärtävät kiusaamisen? Mitä kiusaaminen on ilmiönä? [2]	Hermeneutiikka, merkityssuhteet, kokemuksen epistemologia, esiymmärryksen merkitys

	Suorsa, Teemu	2014	Mitä subjektitieteellinen kokemuksen tutkimus on, ja millä tavalla systemisesti orientoitunut kokemuksen tutkija voi ammentaa lähestymistavan käsitteistä ja metodologiasta? Miten SOLMU-koulutus hahmottuu osana systeemistä ja subjektitieteellistä tutkimusta? [1, 4]	Psykologian ja filosofian rajapinnat/ yhteys, psykologian tutkimuskohteet
Kasvatusfilosofia	Purjo, Timo	2011	Miten eksistentiaalis-fenomenologinen ihmiskäsitys soveltuu elämäntaidollis-eettisen nuorisokasvatuksen perustaksi? [1, 4]	Holistinen ihmiskäsitys, elämäntaidollis-eettinen kasvatusfilosofia
	Toivonen, Kaisu	2014	Mitä tietoa syntyy hermeneuttisen tulkinnan avulla persoonan eettiseen kasvuun ja kasvatukseen sovellettavaksi jälkimodernissa ajassa suomalaisessa kasvatuserityksessä? [4]	Hermeneutiikka, holistinen ihmiskäsitys, kokemuslaadut, ihmisen vastuullisuus, tajunnan tieto-opillinen merkitys
Kasvatussociologia	Kaukoluoto, Eeva	2010	Millainen on suomalaisen päiväkodin kasvatusyhteistyö lasten vanhempien kanssa ja miten sitä voidaan kehittää? [4]	Ihmisen ontologia ja epistemologia, holistinen ihmiskäsitys
Sosiaalityö	Heikininen, Jarmo	2008	Millainen on sosiaalihuollon sosiaalityöntekijöiden kokemus työstään, asiakkaistaan ja asemastaan suomalaisessa yhteiskunnassa? [2]	Holistinen ihmiskäsitys, mielenterveyden käsite
	Helminen, Jari	2013	Millainen kuva rakentuu sosiaalialan työstä ja ammattilaisuudesta sosiaaliohjaajiksi opiskelleiden ja heistä sosiaalialan työhön asettuneiden näkemysten pohjalta? [3]	Holistinen ihmiskäsitys ihmistyössä
	Romakkaniemi, Marjo	2011	Millaisia merkityksiä mielenterveyspalveluilla on masennuksesta kuntoutumisessa? Miten ihmisen arki mahdollistaa ja mahdollistaa masennuksesta kuntoutumista? [3]	Holistinen ihmiskäsitys

	Sipilä, Anita	2011	Mistä koostuu sosiaalityön asiantuntijuus? Mikä on sosiaalityön asiantuntijuuden ja sosiaalityön perinteiden välinen suhde? [3]	Holistinen ihmiskäsitys, kokemuksen tutkimus, kokemusulottuvuudet/-laadut
	Vaininen, Satu	2013	Missä toimintarooleissa kuntien sosiaalityöntekijät toimivat 2000-luvun alussa ja millaiseksi eri ammattilaisten välinen työnjako on muotoutumassa? Millaiseksi eri toimintaympäristöissä todentuvat ammatilliset roolit muokkaavat sosiaalityöntekijöiden ammatti-identiteettiä? [4]	Holistinen ihmiskäsitys, erityisesti situationaalisuus
Liiketaloustiede/johtaminen	Kakkonen, Marja-Liisa	2006	Miten perheyrittäjät hyödyntävät intuitiota tehdessään päätöksiä johtamistyössä? [3]	Intuition käsite, tiedonkäsitys
	Kolari, Pirjo	2010	Miten johtaminen on yhteydessä henkilöstön motivaatioon, toimintastrategioihin, osaamisen kehittymiseen ja emotionaalisiin rakenteisiin? Millaiset tunneälytaidot ovat merkityksellisiä henkilöstön johtamisessa transformationaalisuuden näkökulmasta? [4]	Holistinen ihmiskäsitys, käsitys tiedosta ja oppimisesta
	Kulla, Jussi	2011	Millaiseksi suurten suomalaisyritysten toimitusjohtajat kokevat johtamisen? [2]	Holistinen ihmiskäsitys, kokemuslaadut, kokemuksen tutkimuksen epistemologia
	Martikainen, Viljo	2004	Mitkä ovat ihmisen kokemusmaailman peruselementit? Miten nämä elementit ovat yhteydessä tietoon, arvoihin, motivaatioon, kielellisiin kykyihin ja muihin ihmisen mentaalisiin tiloihin? Mikä rooli näillä elementeillä on yksilön kielellisen ja muun motorisen ilmaisuuden suunnittelussa ja hallinnassa? [1, 3]	Holistinen ihmiskäsitys, esiyymmärryksen käsite

Terveys- tieteet	Nivala, Sirkka	2010	Millainen on sotainvalidien kokemus elämästään ja heidän käsityksensä sodan vaikutuksista siihen? [2]	Kokemuksen ainutlaatuisuus
	Räsänen, Riitta	2011	Miten sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmä tukee ikääntyneiden ympärivuorokautista hoivaa ja elämänlaatua? [4]	Holistinen ihmiskäsitys
	Salokelkilä, Pirkko	2011	Millaisia kokemuksia potilailla on kohtaamisista lääkäreiden kanssa? [2]	Holistinen ihmiskäsitys, kokemuksen tutkimus
	Tengvall, Erja	2010	Millaiset ovat leikkaus- ja anestesiahoitajan ammatilliset pätevyysvaatimukset ja miten ne toteutuvat intraoperatiivisessa hoitotyössä? [4]	Holistinen ihmiskäsitys
Hoitotiede	Kiviniemi, Liisa	2008	Millaisia ovat psykiatrisessa hoidossa olleen nuoren aikuisen kokemukset elämästään? Mitkä seikat psykiatrisessa hoidossa nuori aikuinen kokee elämäänsä eteenpäin vieviksi? [2]	Holistinen ihmiskäsitys erityisesti hoitotieteessä
	Mattila, Heleen	2008	Millaisia ovat sosiaali- ja terveysalalla toimivien ihmisten kokemukset työssä voimaantumisen mahdollisuuksista? [2]	Holistinen ihmiskäsitys erityisesti hoitotieteessä, kokemuksen tutkimus, suotuisa ja epäsuotuisa olemassaolokokemus
	Mikkonen, Irja	2009	Mitä on sairastuneen vertaistuki sairastuneiden kokemana? [2]	Ihmisen sosiaalinen toimintakyky, sosiaalisen tuen käsite

Sosiaali-psykologia	Ehr-ling, Leena- maria	2006	Miten Helsingin Psykoterapiaprojektin haastattelijat toteuttavat puolistrukturoidun haastattelun ja osallistuvat haastattelun kulkuun? Mitä tehtäviä haastattelijoiden ohjeistamattomat vuorot toimittavat puolistrukturoidussa arviointihaastattelussa? [4]	Mielenterveyden käsite, kokemusmaailman subjektiivisuus
Sosiaali-psykologia, sosiaalipoliitiikka	Nurmi, Pirkko	2009	Mitkä seikat säätelevät dialogisuutta koulussa sekä mikä on dialogisen ja autenttisen kohtaamisen merkitys koulu yhteisössä? [3, 4]	Holistinen ihmiskäsitys, situationaalisen säättöpiirin tarkastelu suhteessa ihmisten kohtamisiin
Psykologia	Takatalo, Jari	2011	Millainen on kokemuksen rakenne viihteellisissä virtuaalisissa ympäristöissä? [2]	Kokemuksen yksilöllisyys, merkitys-laatu
Sosiologia	Vilkkä, Hanna	2006	Miten omaa sukupuolta koskeva tieto ja ymmärrys muotoutuvat transsukupuolisilla? [3]	Näkemyks elämäntaidosta ja mielen sairaudesta
Valtio-oppi	Hytönen, Kaisa	2012	Mitkä tekijät vaikuttavat Suomen maabrändäyksen aloittamiseen ja voimistumiseen sekä maabrändäyksen toiminnan rakentumiseen ja organisointiin? [4]	Fenomenologishermeuttinen epistemologia
Kuntoutustiede	Koukari, Marja	2010	Millaisia ovat kuntoutujien käsitykset kokonaisvaltaisesta kuntoutuksesta ja kuntoutumisesta sekä niihin liittyneistä tekijöistä? [3]	Holistinen ihmiskäsitys
Sosiaali-lääketiede	Aukee, Ranja	2013	Millaiseksi sosiaalilääketiede muotoutui 1800-luvun lopulta 1990-luvun lopulle? Mitkä tekijät muotoutumiseen vaikuttivat? Millainen käsitys Sosiaalilääketieteen yhdistys ry:n jäsenillä on 1990-luvun lopulla sosiaalilääketieteestä, sosiaalilääketieteilijöiden identiteettistä ja merkittävistä sosiaalilääketieteilijöistä? [4]	Holistinen ihmiskäsitys ihmistyössä

Lähteet

Analysoidut väitöskirjat

- AIROSMAA, K. (2012). *Viisi vuotta viisaampi? Tarinoita nuorten musiikinopettajien kehityspoluilta*. Acta Electronica Universitatis Tamperensis 1176. Tampere: Tampereen yliopisto.
- AUKEE, R. (2013). *Vanhasta uuteen sosiaalilääketieteeseen: suomalaisen sosiaalilääketieteen muotoutuminen 1800-luvun lopulta vuosituhannen vaihteeseen*. Acta Electronica Universitatis Tamperensis 1303. Tampere: Tampereen yliopisto.
- BELT, A. (2013). *Kun työrauha horjuu: kotitalousopettajien käsityksiä työrauhahäiriöistä ja niiden taustatekijöistä*. Acta Universitatis Ouluensis, E Scientiae Rerum Socialium 135. Oulu: Oulun yliopisto.
- EHRLING, L.-M. (2006). *Psykoterapian vaikutusten arvioiminen: Keskusteluanalyttinen tutkimus arviointihaastattelun käytänteistä*. Sosiaalipsykologisia tutkimuksia 13. Helsinki: Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitos.
- ESKELÄ-HAAPANEN, S. (2012). *Kohdennettu tuki perusopetuksen alkuluokilla*. Acta Electronica Universitatis Tamperensis 1219. Tampere: Tampereen yliopisto.
- HAMARUS, P. (2006). *Koulukiusaaminen ilmiönä: yläkoulun oppilaiden kokemuksia kiusaamisesta*. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 288. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- HARRA, K. (2004). *Muusikoiden epäsuotuisat stressikokemukset ja niiden hallinta*. Acta Electronica Universitatis Tamperensis 350. Tampere: Tampereen yliopisto.
- HEIKKINEN, J. (2008). *Sosiaalityön ammattikuva sosiaalihuollossa: tutkimus sosiaalityöntekijöiden näkemyksistä ja kokemuksista sosiaalitoimiston ammatillisessa sosiaalityössä*. Kuopion yliopiston julkaisuja. E, yhteiskuntatieteet, no 161. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- HELMINEN, J. (2013). *Päämääränä sosiaalialan ammattilaisuus: sosiaaliohjaajien näkemyksiä ammattialasta ja alan tulevaisuuskuvasta*. Acta Electronica Universitatis Lapponienses 127. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- HYTÖNEN, K. (2012). *Suomen maabrändäyksen taustasyyt ja toimintamallin kehittäminen*. Acta Electronica Universitatis Lapponienses 104. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- HÄGG, O. (2011). *Yrittäjyysvalmennus ja yrittäjäidentiteetti*. Acta Electronica Universitatis Tamperensis 1079. Tampere: Tampereen yliopisto.
- HÄKÄMIES, A. (2007). *Metodilla on merkitys – muodolla on mieli: draamatyöskentely mielen-terveyshoitotyön ammattikorkeakouluopinnoissa*. Acta Electronica Universitatis Tamperensis 646. Tampere: Tampereen yliopisto.
- KAUKOLUOTO, E. (2010). *Onko varhaisen tuen päiväkotinä mahdollinen? Tutkimus varhaiskasvatuksen yhteisöllisestä kehittämisestä*. Kasvatustieteellisiä tutkimuksia 231. Helsinki: Helsingin yliopiston käyttätymistieteiden laitos.
- KAKKONEN, M.-L. (2006). *Intuition and entrepreneurs: a phenomenological study of managerial intuition of Finnish family entrepreneurs*. Jyväskylä studies in business and economics 49. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

- KIVINIEMI, L. (2008). *Psykiatrisessa hoidossa olleen nuoren aikuisen kokemuksia elämästään ja elämää eteenpäin vievistä asioista*. Kuopion yliopiston julkaisuja. E, yhteiskuntatieteet, no 150. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- KOLARI, P. (2010). *Tunneälyjohtaminen asiantuntijaorganisaation muutoksessa*. Acta Electronica Universitatis Tampereensis 949. Tampere: Tampereen yliopisto.
- KOUKKARI, M. (2010). *Tavoitteena kuntoutuminen: kuntoutujiin käsityksiä kokonaisvaltaisesta kuntoutuksesta ja kuntoutumisesta*. Acta Electronica Universitatis Lapponiensis 56. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- KUKKONEN, H. (2007). *Ohjauskeskustelu pelitilana: erialaisuus ammatillisen opettajaopiskelijan ohjaamisessa*. Acta Electronica Universitatis Tampereensis 613. Tampere: Tampereen yliopisto.
- KULLA, J. (2011). *"Käskyttämällä ei pitkälle pääse": tutkimus suurten suomalaisyritysten toimitusjohtajien johtamiskokemuksista*. Aalto-yliopiston julkaisusarja, väitöskirjat 1/2011. Helsinki: Aalto-yliopisto.
- KUNNARI, A. (2011). *Liikuntapäätö ja holistinen ihmiskäsitys liikuntaa opettavan työssä*. Acta Electronica Universitatis Lapponiensis 85. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- KÄRNÄ, P. (2009). *Kokonaisvaltainen fysiikanopetus peruskoulussa fysiikan valinnaiskurssilla*. Report Series in Physics, HU-PD157. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- LEINONEN, R. (2012). *Ammattikorkeakoulupedagogiikan kehittäminen: opiskeluorientaatiot ja oppinnäytetyön vertaisilanteet opiskelijoiden asiantuntijuuden kehittämisen tukena*. Acta Universitatis Ouluensis, E Scientiae Rerum Socialium 124. Oulu: Oulun yliopisto.
- LINNILÄ, M.-L. (2006). *Kouluvalmiudesta koulun valmiuteen: poikkeuksellinen koulunaloitus koulumenestyksen, viranomaislausuntojen ja perheiden kokemusten valossa*. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 294. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- LUUKKA, K. (2007). *Vastavalmistuneiden lähihoitajien koulutuksenaikaiset merkitykselliset oppimiskokemukset vanhustyössä*. Kuopion yliopiston julkaisuja. E, yhteiskuntatieteet, no 142. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- MALINEN, P. (2011). *Kannu vie – kohti taidetta? Graffitikokemus sekä graffitin ja kuvataideopetuksen vuorovaikutus*. Acta Electronica Universitatis Lapponiensis 89. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- MALMIVIRTA, H. (2011). *Taide siltana sosionomiksi (AMK) kasvamiselle: toimintatutkimus taide- ja ilmaisuaineiden kehittämisestä postmodernin taidekasvatuksen suuntaan Oulun seudun ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusohjelmassa vuosina 2001–2004*. Acta Electronica Universitatis Tampereensis 1091. Tampere: Tampereen yliopisto.
- MARTIKAINEN, V. (2004). *Concepts and mind as dynamic memory-systems structuring the human mental: new interpretations of human knowledge, values, motivation, and culture, which steer the rationality in man's reasonings and actions*. Helsinki: Helsinki University of Technology.
- MATTILA, H. (2008). *Voimaantumisen ydin: sosiaali- ja terveysalalla toimivien ihmisten mahdollisuuksia voimaantua työssään*. Kuopion yliopiston julkaisuja. E, yhteiskuntatieteet, no 151. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- MIKKONEN, I. (2009). *Sairastuneen vertaistuki*. Kuopion yliopiston julkaisuja. E, yhteiskuntatieteet, no 173. Kuopio: Kuopion yliopisto.

- MYLLÄRINEN, A. R. (2011). *Lainrikkokojen elämänsisällön muutos ja sitä tukeva auttamistyö*. Acta Electronica Universitatis Tampereensis 1147. Tampere: Tampereen yliopisto.
- NIEMELÄ, T. (2012). *Quo vadis Homo sapiens: luonnonrauha ja sen uhanalaisuus inarilaisnuorten käsityksissä*. Acta Electronica Universitatis Lapponiensis 96. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- NIVALA, S. (2010). *Kokemuksellinen vanheneminen sotainvalideilla: suomalaisten sotainvalidiiden kokemus elämänkulusta ja ikääntymisestäään*. Jyväskylä studies in sport, physical education and health 153. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- NURMI, P. (2009). *Opettaja kouluhuvinvoimin edistäjänä: toisen asteen opettajat dialogisuutensa ja autenttisuutensa sääntelijöinä*. Kuopion yliopiston julkaisuja. E, yhteiskuntatieteet, no 170.
- PURJO, T. (2011). *Väkivaltaisesta nuoruudesta vastuulliseen ihmisyyteen: eksistentiaalis-fenomenologinen ihmiskäsitys elämäntaidollis-eettisen nuorisokasvatuksen perustana*. Acta Electronica Universitatis Tampereensis 1014. Tampere: Tampereen yliopisto.
- ROISKO, H. (2007). *Adult Learner's Learning in a University Setting: A Phenomenographic Study*. Acta Electronica Universitatis Tampereensis 614. Tampere: Tampereen yliopisto.
- ROMAKKANIEMI, M. (2011). *Masennus: tutkimus kuntoutumisen kertomusten rakentumisesta*. Acta Electronica Universitatis Lapponiensis 78. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- RÄSÄNEN, R. (2011). *Ikääntyneiden asiakkaiden elämänlaatu ympärivuorokautisessa hoivassa sekä hoivan ja johtamisen laadun merkitys sille*. Acta Electronica Universitatis Lapponiensis 210. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- RÖNKKÖ, M.-L. (2011). *Käsityön monet merkitykset: opettajankoulutuksen opiskelijoiden käsityille antamat merkitykset ja niiden huomioon ottaminen käsityön opetuksessa*. Annales Universitatis Turkuensis, sarja C, osa 317. Turku: Turun yliopisto.
- SALOKEKKILÄ, P. (2011). *Encounters in the health care: The voice of the patient*. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Health Sciences, no 88. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto.
- SIPILÄ, A. (2011). *Sosiaalityön asiantuntijuuden ulottuvuudet: tiedot, taidot ja etiikka työntekijöiden näkökulmasta kunnallisessa sosiaalityössä*. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Social Sciences and Business Studies, no 28. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto.
- SUOMINEN, J. (2013). *Missä tiimiyrittäjyys? Yrittäjyyden eetoksen ja yrittäjyyskasvatuksen filosofisten lähtökohtien kriittistä arviointia*. Acta Electronica Universitatis Tampereensis 1368. Tampere: Tampereen yliopisto.
- SUORA, T. (2014). *Todellista on mahdollinen: systeeminen ja subjektitieteellinen näkökulma kasvatuspsykologiseen kokemuksen tutkimukseen*. Acta Universitatis Ouluensis. Series E, Scientiae rerum socialium 147. Oulu: Oulun yliopisto.
- SUTINEN, P. (2012). *Johtajana kehittymisen olemus kunta-alan johtajan kokemana*. Acta 233. Tampere ja Helsinki: Tampereen yliopisto, Suomen kuntaliitto.
- TAKATALO, J. (2011). *Psychologically based and content-oriented experience in entertainment virtual environments*. Psykologian tutkimuksia, Helsingin yliopisto, käyttäytymistieteiden laitos 77. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- TENGVALL, E. (2010). *Leikkaus- ja anestesiahoitajan ammatillinen pätevyys: kyselytutkimus leikkaus- ja anestesiahoitajille, anestesiologeille ja kirurgeille*. Publications of the

- University of Eastern Finland. Dissertations in Health Sciences, no 32. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto.
- TIKKANEN, P. (2008). *“Hөлpompaa ja haus Kempaa kuin luulin”*: matematiikka suomalaisten ja unkarilaisten perusopetuksen neljäs luokkalaisten kokemana. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 337. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- TIMONEN, L. (2011). *Kansainvälisty tai väisty? Tapaustutkimus kansainvälisyyssosaamisen ja kulttuurien välisen oppimisen merkityksenannoista oppijan, opettajan ja korkeakoulutoimijan pedagogisen suhteen rajaamissa kohtaamisen tiloissa*. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Education, Humanities, and Theology, no 16. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto.
- TOIVONEN, K. (2014). *Persoonan eettinen kasvu ja kasvatus jälkimodernissa ajassa suomalaisen kasvatusjärjestelmän kautta tulkittuna*. Käyttäytymistieteellisiä tutkimuksia 354. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- UDD, A.-P. (2010). *Pedagogiikan konstruktivistinen orientaatio opettajaksi opiskelevien kokemana*. Acta Universitatis Ouluensis, E Scientiae Rerum Socialium 111. Oulu: Oulun yliopisto.
- VAININEN, S. (2013). *Sosiaalityöntekijät sosiaalisen ammattilaisina: sosiaalityöntekijöiden ja yhteistyökumppaneiden käsitykset sosiaalitoimiston sosiaalityöntekijöiden ammatillisesta toiminnasta 2000-luvun alussa*. Acta Electronica Universitatis Tampereensis 1127. Tampere: Tampereen yliopisto.
- VALTARANTA, N. (2013). *On the experiences of Finnish engineers as language users in a professional context*. Acta Electronica Universitatis Tampereensis 1282. Tampere: Tampereen yliopisto.
- VANHATAPIO, T. (2010). *Poikavoimaa kuvataideharrastukseen: pohjoinen näkökulma poikien ja lasten vanhempien näkemyksiin kuvataideharrastuksesta ja kuvataideopetuksesta*. Acta Electronica Universitatis Lapponiensis 189. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- WIHERSAARI, J. (2010). *Kohtaaminen – opettajuuden ydin?* Acta Electronica Universitatis Tampereensis 1030. Tampere: Tampereen yliopisto.
- VILKKA, H. (2006). *Keho: omaa sukupuolta koskevan tiedon ja ymmärryksen muotoutumisen perusta transsukupuolisilla*. Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta, sosiologian laitos. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Muut lähteet

- ENQVIST, K. (1998). *Olemisen porteilla*. Porvoo, Helsinki, Juva: WSOY.
- GADAMER, H.-G. (1981). *Truth and method*. Lontoo: Sheed and Ward.
- GADAMER, H.-G. (2005). *Hermeneutiikka: ymmärtäminen tieteissä ja filosofiassa*. Tampere: Vastapaino.
- GELL-MANN, M. (1996). *Kvarkki ja jaguaari: seikkailuja yksinkertaisessa ja monimutkaisessa*. Helsinki: WSOY.
- GIORGI, A. & GIORGI, B. (2003). Phenomenology. Teoksessa J.A. Smith (toim.), *Qualitative research: A practical guide to research methods* (s. 25–50). Lontoo ja Thousand Oaks: SAGE.
- GUBA, E.G. & LINCOLN, Y.S. (1994). Competing paradigms in qualitative research. Teoksessa N.K. Denzin & Y.S. Lincoln (toim.), *Handbook of Qualitative Research*, (s. 105–117). Thousand Oaks: SAGE.

- HAWKING, S. (2005). *Ajan lyhyt historia: kuvitettu laitos*. Porvoo, Helsinki, Juva: WSOY.
- HINTIKKA, J. (2003). The notion of intuition in Husserl. *Revue internationale de philosophie* 2, 57–79.
- KRAUSS, L. (2003). *Kvintessenssi: puuttuvan massan arvoitus*. Helsinki: Art House.
- MAJOR, C. & SAVIN-BADEN, M. (2011). Integration of qualitative evidence: towards construction of academic knowledge in social science and professional fields. *Qualitative Research* 11(6), 645–663.
- PERTTULA, J. (2001). *Olenko onnellinen? Psykologista tunnustelua suomalaisen aikuisen onnellisuudesta*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- PERTTULA, J. (2006). Kokemus ja kokemuksen tutkimus: fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. Teoksessa Perttula J. & Latomaa T. (toim.), *Kokemuksen tutkimus: merkitys - tulkinta - ymmärtäminen* (2. painos, s. 115–162). Helsinki: Dialogia.
- PIHLANTO, P. (2011). *Tiedettä ja ihmisiä humanistisen laskentatoimen jäljillä*. Sarja C-2:2011. Turku: Turun kauppakorkeakoulu. Haettu 14.11.2014. <http://info.tse.fi/julkaisut/c/Ce2_2011.pdf>.
- RAUHALA, L. (1983). *Ihmiskäsitys ihmistyössä*. Helsinki: Gaudeamus.
- RAUHALA, L. (1992). *Mitä meditaatio on?* Helsinki: Esoterica.
- RAUHALA, L. (1993). *Eksistentiaalinen fenomenologia hermeneuttisen tieteenfilosofian menetelmänä: maailmankuvan kokonaisrakenteen erittelyä ihmistä koskevien tieteiden kysymyksissä*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- RAUHALA, L. (1997). Tajunnan tutkimus sen oman rakenteen ehdoilla. *Filosofinen aikakauslehti niin & näin* 4(1), 64–68.
- SELIGMAN, M. & CSIKSZENTMIHALYI, M. (2000). Positive psychology: An introduction. *American Psychologist* 55(1), 5–14.
- TALVITIE, V. (2011). Paras argumentti jää voitolle. *HEPSY-juhlanumero 30 vuotta, Helsingin psykologiyhdistys ry:n jäsenlehti* 1(30), 16–21. Haettu 13.1.2015. <<http://vesatalvitie.fi/wordpress/wp-content/uploads/2011/08/PSaurihaastHepSy30v.pdf>>.
- TÖKKÄRI, V. (2012). *Käsittämätöntä! Mielekkyyden luomisen keinot ja funktiot työyhteisön kertomuksissa*. Acta Universitatis Lapponiensis 227. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- WALSH, D. & DOWNE, S. (2005). Appraising the quality of qualitative research. *Midwifery* 22(2), 108–119.
- WHEATLEY, M.J. (2006). *Leadership and the new science: Discovering order in a chaotic world* (3rd ed.). Williston, VT: Berrett-Koehler Publishers.
- YUKL, G. (1999). An evaluative essay on current conceptions of effective leadership. *European Journal of Work and Organizational Psychology* 8(1), 33–48.